

YAVUZ SULTAN SELİM'E YAZILAN BİR KİTÂB-I EDVÂR

137207

137207

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Demet TEKİN
404001003

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 5 Mayıs 2003
Tezin Sunulduğu Tarih: 26 Mayıs 2003

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Recep USLU
Jüri Üyeleri: Doç. Ş. Şehvar BEŞİROĞLU
Yrd. Doç. Nilgün DOĞRUSÖZ

MAYIS 2003

İST. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
İSTANBUL FANTASYON MERKEZİ

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması İ.T.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel Bilimler Ana Bilim Dalı, Türk Sanat Müziği Programı'nda yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Edvâr adı verilen müzik teorileri, Türk Müziğinin temel esaslarını belirlemek açısından büyük önem taşır. Bu eserler, müzik tarihi içerisinde, yazıldıkları dönemlere ait nazari bilgilere ulaşmamızı sağlayan ana kaynaklardır. Yüzyıllar boyunca teknik eksikliklerin ve nota yazısının olmaması sebebiyle türlü zorlukları aşarak, günümüze kadar gelmeyi başarmış bu edvârların değeri büyüktür. Her biri, birbirini tamamlayıcı özelliklere sahip olup, Türk Müziği nazariyatına önemli bilgiler katabilecekleri için, bu eserleri araştırarak, incelemenin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu düşünceden yola çıkarak, danışman hocamın da tavsiyesiyle, bugüne kadar bilinmeyen eserler arasında kalmış, Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi'nde, 1040 numarada kayıtlı, Yavuz Sultan Selim'e yazılmış, bir müsvette olan *Kitâb-ı Edvâr* isimli yazma eser üzerinde çalışmaya karar verdik. Bu yazmanın içeriği, makamlar, âvâzeler, şubeler, terkipler, saatlere ve insanların tenlerine göre makamların tesirleri ve bunları gösteren şekillerden oluşmaktadır. Eseri yeni yazıya çevirerek, incelemesini yaptık ve çıkan sonuçları sıraladık.

Tez çalışmamda seçiminden sonuçlanmasına kadar her aşamasında beni yönlendiren, Arapça cümlelerin okunuşunu ve çevirisini yapan, böyle bir çalışmada olması gereken müzikolojik metodolojiyi gösteren, bilgilerini ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Sn. Yrd. Doç. Dr. Recep Uslu'ya, bana destek göstererek yardımcı olan Sn. Yrd. Doç. F. Cengiz Ünal'a, yazmadaki şekillerin çizimi konusundaki yardımlarından dolayı ablam Sn. Hasret Sarıgül'e teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Mayıs 2003

Demet TEKİN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	v
ÖZET	vi
SUMMARY	viii
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM KİTAB-I EDVÂR'IN İNCELENMESİ.....	7
1.1. Eserin Bulunuşu	7
1.2. Eserin Tanıtımı	7
1.3. Eserin Adı: Kitâb-ı Edvâr.....	8
1.4. Eserin Yazıldığı Dönem	9
1.5. Eserin Yazarı	9
1.6. Eserin İçindekiler.....	11
1.7. Eserde Adı Geçen Kişiler.....	14
II. BÖLÜM KİTÂB-I EDVÂR'DA GEÇEN MAKAM, USUL, FORM, ÇALGILAR VE PERDELER.....	20
2.1. Kitâb-ı Edvâr'da Geçen Makamlar.....	20
2.2. Kitâb-ı Edvâr'da Geçen Usuller.....	37
2.3. Kitâb-ı Edvâr'da Geçen Formlar.....	39
2.4. Kitâb-ı Edvâr'da Geçen Çalgılar.....	42

2.5. Kitâb-ı Edvâr'da Geçen Perdeler.....	43
III. BÖLÜM KİTÂB-I EDVÂR'IN ÇEVİRİSİ.....	45
SONUÇ.....	116
KAYNAKLAR.....	120
EK: KİTÂB-I EDVÂR.....	122
ÖZGEÇMİŞ.....	196

KISALTMALAR

bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
haz.	: Hazırlayanlar
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
Ktp.	: Kütüphanesi
MÜ	: Marmara Üniversitesi
s.	: Sayfa
Sn.	: Sayın
sy.	: Sayı
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
TMDK	: Türk Musikîsi Devlet Konservatuarı
TSMK	: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
vdğr.	: Ve diğerleri
vd:	: Ve devamı
vr.	: Varak
yay.	: Yayınları
yy.	: Yüzyıl

ÖZET

İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanan “Yavuz Sultan Selim’e Yazılan Bir Kitâb-ı Edvâr” isimli bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde ilk olarak müzik teori eserleri yani edvârlar ve bunların Türk müziği açısından önemi belirtilmiştir. Daha sonra edvârlar hakkında yapılmış akademik çalışmalar ile yayımlanmış kitaplardan bahsedilerek, örnekler verilmiştir. Neden böyle bir çalışmaya gerek duyduğumuz açıklanarak, kullandığımız kaynak ve araştırmalardan söz edilmiştir. Ardından tezi yaparken nasıl bir yol takip ettiğimiz ve hangi metodları kullandığımız anlatılmıştır, kullanılan transkripsiyon alfabesinden bahsedilmiştir. Örnek vermiş olduğumuz akademik çalışmalarla, yayımlanmış eserlerin çalışma planlarını açıklayarak, hazırlanan çalışmanın kendi planı da anlatılmıştır.

Tezin birinci bölümünde, eserin bulunuşu açıklanmış, ardından eserin tanıtımı yapılmış, dış ve iç özelliklerinden bahsedilmiştir. Daha sonra eserin kütüphane kayıtlarında adının “İlm-i Edvâr-ı Musikî” olarak geçmesine rağmen neden “Kitâb-ı Edvâr” olması gerektiği ve bunun nasıl belirlendiği konusunda açıklama yapılmıştır. Eser kütüphane kayıtlarına XVIII. yüzyılda istinsah edilmiştir diye geçmiş olmasına rağmen eserin yazılış tarihinin XVI. Yüzyıl olduğunun nasıl belirlendiği anlatılmıştır. Eserin içinde birçok defa Seydî mahlası bulunmasına rağmen, yazarının neden o olamayacağı açıklanmıştır., Eserin sonunda bulunan “Salât-ü Selâm” kısmında mahlası bulunan Makamî'nin eserin yazarı olma ihtimalinin yüksek olduğu belirtilmiştir. Musikî ilminde bilgili ve tecrübeli olan, besteci ve icracı kişiliği ile de tanınan Makamî hakkında bilgi verilerek, onun eserin yazarı olup olmadığı sorgulanmıştır. Kitâb-ı Edvâr'ın içindeki konulardan söz edilmiştir. Birinci bölümün sonunda eserde adı geçen kişilerin tarih sırasına göre hayatları ve müzikle alakaları hakkında bilgi verilerek, eser içerisinde nasıl geçtikleri anlatılmıştır.

Tezin ikinci bölümünde eserde anlatılan oniki makam, yedi âvâze, dört şube ve altmışaltı tane terkipin tariflerinin, eser içerisinde geçiş sıralarına göre karşılaştırmalı olarak açıklamaları yapılmıştır. Eserde geçen günün yirmidört saatine göre, hangi makamın hangi saatte tesirli olduğu ve insanları ten renklerine göre hangi makamların etkilediği açıklanmaktadır. Eserde açıklanan usullerin, vuruşlarıyla birlikte anlatımına yer verilmiştir. Ardından eserde geçen formlar, eserde geçen çalgılar ve ardından eserde geçen perdeler açıklanmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde *Kitâb-ı Edvâr* 'ın çevirisi yer almaktadır.

Tezin sonuç kısmında yapılan bu çalışmanın özellikleri ve çıkartılan sonuç hakkında bilgi verilmiştir. Müzik tarihi içerisinde, Türk Müziğinin teorisi ve uygulamalarını belirleyen bu ana kaynakların yani edvârların önemi ve bu eserlerden biri olan *Kitâb-ı Edvâr* 'ın da Türk müziğinin gelişimi içerisinde, olumlu bir etken olmasına çalışıldığı belirtilmiştir.

SUMMARY

This work named *Yavuz Sultan Selim'e Yazılan Bir Kitâb-ı Edvâr* “Manuscript of Classical Turkish Music Theory Dedicated to Yavuz Sultan Selim”, prepared in the Social Sciences Institute of the İstanbul Technical University as a Master’s thesis consists of three parts.

In the introduction firstly the music theory works of art, i.e. “edvar” (as described above) are described together with their importance for Turkish Classical Music. Thereafter examples are given by mentioning academic works about the “edvar”s and published books. It has been given short information on the opus, with giving reason as to why there was a need for such a study. Besides describing the study schedules of the published opuses with the academic studies given examples for, the plan for the prepared work itself is also given. we have used by stating the used transcription. Finally the sources and researches we have utilized are mentioned therein.

In the first part of the thesis, the opus is introduced by mentioning its exterior and interior characteristics. Afterwards, it is explained why this opus has to bear the name *Kitâb-ı Edvâr* instead of “İlm-i Edvâr-I Musikî” under which it is registered in the library records, and how this fact has been determined. How it has been determined that the date of the writing was the XVI. Century even although it is stated that the opus was included in the library records in the XVIII. Century is also mentioned. Why Seydi cannot be the author despite the fact, that the big part of the work shows similarity with the work “*El-Matla*” by Seydi, and that the pseudonym Seydi is mentioned much times in the work, is also explained. In addition, Makami, whose pseudonym is placed in the final part of the work titled “*Salat-ü Selam*”, is highly supposed to be the author of the opus. Information is given about Makami, wise and experienced in the science of music and well known with his personality as a composer and man of action, upon which it is questioned whether he might be the author of the opus. In the end of the first part the subjects mentioned in the *Kitâb-ı*

Edvâr are explained and the common aspects as well as the differences with Seydi have been described.

In the second part of the thesis, the descriptions of the twelve concepts of Turkish classic music maqam, the seven sounds avaze-s, the four sections şube-s and the fifty eight separate structures terkip-s given in the opus are explained comparatively as to their chronicle order in the opus. The descriptions of the styles together with their beats are also referred to in the opus. Furthermore it is given information which concept maqam is effective at which hour of the day during the twenty-four hours, and which concepts maqam have more influence on the humans in relation to their skin color. Finally, biographies of the persons mentioned therein and their relations to music are given as to their appearance order in the opus.

In the third part of the thesis, the translation of *Kitâb-ı Edvâr* is given.

In the final part of the thesis, information is given about the features of this work and the reached results. It is stated that the aim of this study was to emphasize out the importance of these main sources named edvar and the *Kitâb-ı Edvâr*, which is one of these works of art designating the theory and applications of Turkish Classical music within the history of music.

GİRİŞ

Türk Müzik teorilerini anlatan eserlerin müzik tarihi içerisinde çok önemli bir yeri vardır. Müziğin notayla yazılmadığı dönemler düşünülecek olursa, Türk müziğinin temel esaslarını belirleyen bu eserler sayesinde, teorisini ve uygulamalarını öğrenmekteyiz. Safiyyüddîn'den itibaren müzik teorileri kitaplarının karşılığı olan kelime “edvâr” olmuştur. Edvâr kelimesinin sözlük anlamı, devirler, zamanlar ve asırlar demektir. İslâmi dönem doğu müziği literatüründe müzik teorisi kitaplarına genellikle “edvâr-ı musikî” (musikî devirleri) denmektedir. Arapça, Farsça ve Türkçe olan bu kitaplar, makamlar ve usullerin, daire şeklinde gösterilmesinden ötürü bu ismi almıştır. XVIII. Yüzyılda “edvâr” ile birlikte “nazariyat” kelimesi de kullanılmıştır. Tarih boyunca teknik eksikliklerin tüm zorluklarına rağmen, nazariyat eserleriyle, müzik ilminin temel konularına açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Türk müziğiyle ilgili kataloglar, bibliyografyalar ve araştırmalarda görülebileceği üzere birçok Arapça, Farsça ve Türkçe müzik teorilerini anlatan eserler kaleme alınmıştır.¹

Türklerin müzikle ilgilenmeleri çok daha eskilere dayanmasına rağmen müzik teorileriyle ilgili kitaplar yazmaya başlamaları X. Yüzyıla başlamaktadır. Türklerin yaşadığı bölgelerde yazılan eserler içinde bilinen ilk nazari bilgiler veren eser Harizmî'nin *Mefâtihu'l-ulûm* isimli kitabındaki “ilmü'l-musikî” kısmı olmalıdır.² Daha sonra Farâbî ve İbn Sinâ ile devam ederek bu konuda yazılan eserlerin bazıları yüzyıllar boyu kimi aynen yazılarak kimi geliştirilerek kimi yeni bilgiler eklenerek dönemin padişahlarına ve devlet ileri gelenlerine sunulmuştur.

Müzik teorileri üzerine yapılan çalışmalar: Yaptığımız araştırmalar sonucunda, yazılan nazariyat eserlerinin tamamının henüz akademik çalışmalarla incelenmediği ve yayınlanmadığı anlaşılmaktadır. Üzerinde akademik çalışma yapılmış ve bir kitap olarak yayınlanmış edvârlardan şunları örnek olarak almayı tercih ettik:

¹ Onur Akdoğu, *Türk Müziği Bibliyografyası*, İzmir 1989; *Osmanlı Musikî Literatürü Tarihi* (haz. Ekmeleddîn İhsanoğlu vdğr.), İstanbul 2003

² Recep Uslu, “X. yy. Orta Asya'da Ansiklopedi Bilgini Harizmî”, *Musikî Mecmuası*, sy. 471, 2001, s. 64

Yrd. Doç. Dr. Nuri Özcan danışmanlığında yapılmış olan Mithat Arısoy'un *Seydî'nin, El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma* adlı yüksek lisans tezi, 1988, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Prof. Yalçın Tura danışmanlığındaki Yrd. Doç. Nilgün Doğrusöz'ün *AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Musikî'deki Makaleler* adlı sanatta yeterlilik tezi, 1997, İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doç. Sy. Ş. Şehvar Beşiroğlu danışmanlığında yapılmış olan Emel Demirgen'in *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi 2069-1//2 Risâleler Çalışması* adlı yüksek lisans tezi, 2002, İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kitap olarak yayınlanmış bazı edvârlar da şunlardır: Prof. Yalçın Tura'nın hazırladığı *Kantemiroğlu'nun Kitabı ilmi'l-musikî* (İstanbul 2002) adlı kitabı ve Yrd. Doç. Dr. Mehmet Nuri Uygun'un *Safiyüddîn Abdülmü'min Urmevî ve Kitâbü'l-Edvârı* (İstanbul 1999) adlı eseridir.

Kitâb-ı Edvâr: Danışman hocamın, üzerinde bir çalışılma yapılmamış olan bir yazmayı bana vermesiyle başlayan merakım ve bu konuya eğilmem sonucunda bu edvârın XVI. Yüzyıla ait ve daha önce bilinmeyen bir edvâr olması ilgimi çektiği için çalışmalara başladım. Bu edvârın ortaya çıkmasından evvel XVI. Yüzyılda yazıldığı bilinen tek edvâr Seydî'nin *el-Matla' fî beyânî'l-edvâr ve'l-makamât* adlı eseri idi³. Bu eserin de ortaya çıkışıyla XVI. Yüzyıla ait olan edvâr sayısı ikiye çıkmaktadır. Seydî yazmış olduğu bu edvârı 1504 yılında Sultan II. Bayezid'e sunmuştur. Bizim üzerinde çalışmış olduğumuz *Kitab-ı Edvâr* isimli eser ise 1517-1520 yılları arasına denk gelen bir zaman içerisinde ve Sultan Selim Hân döneminde müsvette olarak yazılmış bir yazmadır. Bu eser ayrıca Yavuz Sultan Selim'in sekiz yıl kadar kısa bir dönem tahtta kaldığı düşünülürse bu padişah zamanında yazılmış bilinen tek nazariyat eseri olması sebebiyle önem taşımaktadır.

Kaynak ve Araştırmalar: Bu çalışmayı yaparken kullandığımız yukardaki akademik çalışmalar yanında bazı yayınlanmış eserlerden de faydalandık.

Bu çalışmayı yaparken kullandığımız kaynak ve araştırmalar içinde Avni Erdemir'in *Anadolu Sahası Musikîşinas Divan Şairleri*⁴ adlı eseri incelediğimiz, yazmadaki şahıslardan Makamî'nin hayatını anlatan tezkirelere ulaşmamızı sağladı.

³ Recep Uslu, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Müzik Teorisi Eserleri", *Türkler*, Ankara 2002, XII, s. 446

⁴ Avni Erdemir, *Anadolu Sahası Musikîşinas Divan Şairleri*, İstanbul, 1986

Müzik nazariyatları hakkında yapılan, yukarıda adlarını andığımız akademik çalışmalar da incelediğimiz araştırmalardır. Müzik yazmaları üzerine yapılmış Onur Akdoğu'nun ve IRCICA kuruluşunun yayınladığı *Osmanlı Musikî Literatürü Tarihi*⁵ adlı eserler yazmanın başka nüshaları olup olmadığı konusunda baktığımız eserlerdendir.

Kullandığımız en önemli kaynak, incelediğimiz eserin yazıldığı yüzyılda kaleme alınmış olan Seydî'nin eseridir. Benzer yönleri olduğu için metin tamiri gerektiği zaman her ikisinin de manzum ve benzer olmasından dolayı Seydî'nin eserinden büyük oranda yararlandık. Bu kitaplardan aşağıda yine bahsedeceğiz.

Takip edilen metod: Bu eseri tez yaparken planını belirlemek için takip edilen yol yukarıda üzerinde akademik çalışma yapılmış adı geçen yüksek lisans tezlerinin ve yayımlanan kitapların planlarını incelemek olmuştur.

Bu tezlerden Yrd. Doç. Dr. Nuri Özcan danışmanlığında yapılmış olan Mithat Arısoy'un *Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma* adlı yüksek lisans tezinin planı şöyledir: Girişte eserin tanıtımı ve eserin içeriği hakkında bilgi verildikten sonra, Transkripsiyon sistemine geçilmektedir. Ardından Seydî'nin, *El-Matla'* eserinin çevirisi yer almaktadır. Daha sonra kısaltmaları vererek eserde geçen makam, âvâze ve terkiplerin tariflerinin mukayeseli anlatımı yer almaktadır. Son olarak Seydî'nin *el-Matla'* eserinin orjinalinden yapılmış fotokopisi yer almaktadır.⁶

Diğer bir tez Prof. Yalçın Tura danışmanlığındaki Yrd. Doç. Nilgün Doğrusöz'ün *AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Musikî'deki Makaleler* adlı sanatta yeterlik tezinin planı şöyledir: Giriş kısmında eserin tanıtımı, nüshaları, içeriği, eserin yazarı ve tezde üstünde durulan hususlar konuları işlenmiştir. I. Bölümde metinlerin tamamının çeviri yazımı vardır, II. Bölümde metinlerin tümünün içeriği yer almaktadır ve III. Bölümde de kritik yapılmıştır.⁷

Doç. Sy. Ş. Şehvar Beşiroğlu danışmanlığında yapılmış olan Emel Demirgen'in *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi 2069-1//2 Risâleler Çalışması* adlı yüksek lisans tezinin planı yukardakine benzer şekilde şöyledir: Giriş bölümünde

⁵ *Osmanlı Musikî Literatürü Tarihi* (haz. E. İhsanoğlu vdğr.), İstanbul 2003

⁶ Mithat Arısoy, *Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma* (Yüksek Lisans Tezi, 1988), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü

⁷ Nilgün Doğrusöz, *AGK 131 Numarada Kayıtlı Risale-i Musikideki Makaleler* (Sanatta Yeterlik Tezi, 1997), İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü

eserin tanıtımı, nüshaları, içeriği, eserin yazarı ve tezde üzerinde durulan hususlar anlatılmaktadır. I. Bölümde Risâlelerin çeviri yazımı ve gerekli açıklamalar yapılmıştır. II. Bölümde Metinlerin içeriği yer almaktadır. III. Bölümde Kritik yapılarak, mecmua ve risâlelerin genel özellikleri anlatılmıştır. ⁸ Anlaşıldığı üzere Demirgen tezini yaparken Nilgün Doğrusöz'ün çalışmasını örnek almak istemiş, ama karmaşık ve benzer başlıkların olduğu bir plan yapmıştır. Cümlelerinde de aynı karışıklık ve kapalılıklar göze çarpmaktadır.

Kitaplardan Yrd. Doç. Dr. Mehmet Nuri Uygun'un *Safiyüddin Abdülmü'min Urmevî ve Kitâbü'l-Edvârı* adlı eserinin planı şöyledir: Girişte musikî ve edvârlar hakkında bilgiler verildikten sonra I. Bölümde Safiyüddîn Abdülmü'min Urmevî'nin hayatı, eserleri ve sanatkâr yönü anlatılmaktadır. II. Bölümde *Kitâbu'l-Edvâr*'ın tanıtımı yapılmaktadır. III. Bölümde *Kitâbu'l-Edvâr*'ın tercümesi yer almaktadır. IV. Bölümde *Kitâbu'l-Edvâr*'ın incelenmesi yapılırken, eserin başlangıç kısmı, nağmelerin tarifi, tizlik ve pestliğin açıklanması, desâtinin kısımları, aralıkların oranları, tenâfûr sebepleri, mülâyim'in sebepleri, devirler ve oranları, iki telin düzenlenmesi, ud tellerinin düzeni ve seslerin çıkarılması, meşhur devirler, devirlerin ortak sesleri, devirlerin tabakaları, ud'da alışılmamış akordlar, ikâ'nın devirleri, nağmelerin etkileri ve uygulamanın başlangıcı anlatılmıştır. ⁹

Örnek aldığımız diğer bir kitap olan Prof. Yalçın Tura'nın *Kantemiroğlu'nun Kitabı ilmi'l-musikî* adlı kitabının planı ise şu şekildedir: I. Cildinde Kantemiroğlu'nun hayatı, başlıca eserleri ve bestelerinden bahsedilir. Daha sonra kitap ve içeriğinin önemi, başka nüshaları ve yayımlanması süreci anlatılır. Ardından Kantemiroğlu notası, Kantemiroğlu notasının çeviriminde tutulan yol, Kantemiroğlu'nun kitabında eserlerinin notaları bulunan bestekârlar anlatılır. Sonunda eserin çeviri yazı alfabesi ve edvârın tercümesi verilir. Kitabın II. Cildinde notaların çeviriminde kullanılan imler, Kantemiroğlu'nun notaya aldığı eserlerin makamları ve sayıları verilir. Daha sonra Kantemiroğlu'nun notaya aldığı eserlerin ardından Kantemiroğlu'nun notaya aldığı eserlerin bestecileri hakkında bilgi verilir. En sonunda notalar ve notalarla ilgili açıklamalar yer almaktadır. ¹⁰

⁸ Emel Demirgen, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi 2069-1//2 Risâleler Çalışması*, (Yüksek Lisans Tezi, 2002), İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü

⁹ Mehmet Nuri Uygun, *Safiyüddin Abdülmü'min Urmevî ve Kitâbü'l-Edvârı*, İstanbul 1999

¹⁰ Yalçın Tura, *Kantemiroğlu, Kitabı İlmi'l-musikî*, İstanbul 2002

Yapılan çalışmalarda takip edilen metodların bazılarında transkripsiyon alfabesi kullanıldığını, bazılarında ise kullanılmadığını gördük. Eserin latin harfleriyle yeni yazıya çeviriminde, bu çalışmanın filolojik bir çalışma değil de daha çok müzikolojik yönünün ortaya çıkartılan bir çalışma olması sebebiyle transkribe kullanmadık. Fakat eserde aralıkların anlatımı yapılırken metinde kullanılan harflerin aşağıdaki şekilde karşılıklarını yazmayı uygun gördük:

Elif: a, Be: b, Te: t, Cim: c, Çim: ç, Ha: H, Dâl: d, Ra: r, Ze: z, Sin: s, Tı: T, Zı: Z, Kef: k, Lâm: l, Mim: m, Nun: n, Vav: v, He:h, Ye: y Ayrıca metin içinde yeri geldikçe harfleri bu okunuşlarıyla birlikte parantez içinde yazdık.

Takip edilen diğer metodlardan bir diğeri de, kelimelerin okunuşunda elimizdeki metin harekesiz olduğu için Seydî ile ortak kısımlarında, harekeli olan TSMK'da bulunan Seydî'nin *el-Matla'* adlı eserini esas aldık. Örneğin "nukat" kelimesi gibi (vr.9a). Eserde bazı bilgileri verirken yanlış yazılmış kelimeleri, metin tamirine giderek düzelttik ve bu durumları da dipnotlarda belirttik. Örneğin "yirmidört saat" yazması gerekirken "kırksekiz saat" (vr. 2a); "nîrîzî" makamı adı "tebrizî" (2a, 2b); "zemzeme" makamı adı "demdem" (3a); "nevrûz-i rûmî" makamı adı "nevrûz-i rûy" (3a); "terâne" kelimesi "tuvâne" (5b); "kabl" kelimesi "kabul" ve "kabl" (5b); "serd-huşk" kelimesi "sedzuhk" (6b) diye yazılmış, düzelttik. Metin çevirisinde makam imlâlarında XVI. Yüzyıl Türkçesi düşünülerek çeviri yapılmıştır. Örneğin "nevâ" yerine "nüvâ" (Vr.3a) şeklinde yazdık. Ancak inceleme kısmında makam adları günümüz imlâsı düşünülerek yazılmıştır: "Nüvâ" yerine "neva"; "sigâh" yerine "segah" gibi. Fârâbî'ye göre aralıkları gösteren şeklin altında (s. 28b) olması gereken bakiye, mebde ve aralıkları gösteren harfleri tamamlayıcı unsur olarak Seydî'nin eserinden aktardık.

Eserin manzum kısmındaki mısraları okurken vezni gözönünde bulundurduk.

Örnek olarak verdiğimiz akademik çalışmaların ve kitapların planlarını da gözönüne alarak bir nazariyat mecmuasının incelenmesi için en uygun planı tespit etmeye çalıştık. Ana hatlarıyla en uygun plan olduğuna inanarak **giriş, inceleme, çeviri** çerçevesinde hazırladığımız tez planı ayrıntılarıyla şu şekildedir:

Giriş kısmında müzik teori eserleri yani edvârlar ve bunların Türk müziği açısından önemi anlatılır, edvârlar hakkında yapılmış akademik çalışmalar ve yayınlanmış kitaplardan bahsedilir, çalışmayı yaparken kullanılan kaynak araç ve

araştırmalar açıklanır, takip edilen metod belirtilir, örnek olarak verilen tez ve kitapların planları gösterilir ve ardından tezin kendi planı anlatılmaktadır.

Daha sonra yapılan inceleme kısmı tarih araştırma metodlarında sözedilen “dış ve iç tenkit” ile “müzik” olmak üzere iki bölüm olarak düşünölmüştür.

I. Bölüm inceleme kısmında eserin bulunuşu, eserin tanıtımı, eserin adı, eserin yazıldığı dönem, eserin yazarı, eserin içindekiler ve eserde geçen kişilerin hayatları, müzikle ilgili eserleri ve eserde nasıl bahsedildikleri anlatılır. Eserin adı, eserin yazıldığı dönemde, eserin yazarı konusundaki belirsizlikleri açıklığa kavuşturmak için çeşitli ihtimaller üzerinde durulur, değerdendirmeler yapılır.

II. Bölümde eserin içerisinde geçen makam, âvâze ve terkiplerin anlatımı, makamlarla yirmidört saat, dört tabiat ilişkisi ve makamların saatlere göre tesirleri, insan tenlerine göre tesirlerinin anlatımı, usullerin anlatımı, eserde geçen formlar, çalgılar ve perdeler anlatılır.

III. Bölümde *Kitab-ı Edvâr* ’ın çevirisi, ekte ise orjinali yer almaktadır.

I. BÖLÜM

KİTAB-I EDVÂR'IN İNCELENMESİ

1.1 Eserin Bulunuşu

Türk müziğinin önemli kaynaklarından olan yazmaların tam bir tasnifi yapılmamıştır. Henüz hazırlanan katalogların ve bibliyografyaların verdikleri bilgilerin doğrulanması tamamlanmamıştır.

Yazmalar üzerine uzun yıllar çalıştığını belirten İTÜ TMDK öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Recep Uslu eseri ilk defa 1999 yılında keşfettiğini üzerinde hiç kimsenin çalışma yapmadığını, ne Rauf Yekta, ne de Arel gibi müzikoloji kaynakları üzerinde söz sahibi müzikologların bu eserden bahsetmediğini belirtmiştir. Gerçekten de araştırma ve makalelerden derleyerek oluşan Onur Akdoğu'nun bibliyografyasında bu eserden hiç söz edilmemektedir. Yine kendi ifadesiyle eserin kütüphanede tespitini yapan Recep Uslu, bu eserin adının da bulunduğu bir bibliyografya listesini IRCICA kütüphanesi arşivine vererek, bu eserden haberdar etmiştir.

Diğer taraftan Recep Uslu Türkçe yazılmış nazariyat eserleri konusunda hazırladığı iki makalesinde bu eseri ilk defa ilim alemine resmen duyurmuştur.¹¹ Bu makaleler yazma eserden bahseden ilk yazıdır. Daha sonra IRCICA'nın hazırladığı katalog yayınlanmış, ancak bu eseri bulan kişiden söz edilmemiş, bibliyografyasında ise Recep Uslu'nun sadece bir makalesine yer verilmiştir.¹²

1.2 Eserin Tanıtımı

Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi'nde nr. 1040 kaydında bulunan bu kitabın boyutları 207x143, 155x85 mm'dir. Büyük çoğunluğu harekesiz nesih hatla

¹¹ Recep Uslu, "XV. Yüzyılda Yazılmış Türkçe Musikî Nazariyatı Eserleri", *Tarih Dergisi*, XXXVI, İst, 2000, s. 463-465; Uslu Recep, "Osmanlıdan Cumhuriyete Müzik Teorisi Eserleri", XII

¹² *Osmanlı Musikî Literatürü Tarihi*, (haz. Ekmeleddîn İhsanoğlu vdğr.), İstanbul 2003, s. 30

yazılmıştır. Birkaç kelimedede hareke görülmektedir. Eser Türkçe olmakla birlikte mukaddime ile bazı başlıklar Arapça'dır. Sırtı vişne çürüğü, meşin, siyah karton cilt içindedir. Tamamı 41 varak olup 38 yaprağı yazılıdır. Metin 17 satırlı âharlı kalın kağıda yazılmıştır. Söz başları ve önemli görülen bazı yerler kırmızı, diğer yazıları siyah mürekkeple yazılmıştır. Eserin içinde çizilmiş 12 şekil vardır.¹³ Yazmalarda genellikle mukaddime başta olması gerekirken bu yazmada Arapça “mukaddime” vr. 8a'da yer almaktadır. Yine alışılmışın dışında eserin bitiş tarihi ve yazarı ile ilgili bilgilerin bulunduğu “ferağ” kaydı mevcut değildir. Kağıt filigranında üç hilal şekli bulunmaktadır. Mühürde “sırrı Mevlâna Nâyî Ali” yazmaktadır. Eserin 1a sayfasının sol üst köşesinde Nâyî Ali Dede'nin mührü bulunmaktadır. Nâyî Ali Dede'nin mührünün bulunduğu iki kitaptan Nilgün Doğrusöz de bahsetmektedir. Bu kitaplardan biri Ankara Milli Kütüphanesi'nde bulunan *Risale-i Musikî*, diğeri İstanbul Üniversitesi Türkiyat Kütüphanesi'nde bulunan Kantemiroğlu'nun *Kitab-ı İlmü'l-musikî alâ vechi'l-hurufat* adlı eseridir.¹⁴ Nâyî Ali Dede'nin mührünün hemen altında da kırmızı mürekkeple “İstishabehu Abdülfakir EsSeyyid Mehmed Rehdi el-müderis hüve hasenî İbn el-Mâfur Emin el-Konevî İbrahim Efendi Gafere Lehümâ” yazmaktadır.

1.3 Eserin Adı: *Kitâb-ı Edvâr*

Her ne kadar kütüphane kataloğunda eserin ismi “İlm-i Edvâr-ı Musikî” olarak geçiyor olsa da eserin 1b sayfasında “bu kitabın ismi Edvâr'dur” yazıyor olmasından ve 8b sayfasında bulunan “Hâzâ Kitâb-ı Edvâr” başlığından bu esere “Kitâb-ı Edvâr” adını koymanın uygun olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca kütüphane için eseri tasnif eden kişinin, eserin 1a sayfasına “Edvâr” kelimesini yazması da bunu desteklemektedir. Bir katalokta bu esere *Kitâb al-advâr*¹⁵ adı verilmesi bu durumda yanlıştır. Çünkü eser Arapça olmadığı gibi eserde böyle adlandırılmasını gerektirecek bir yazılım da yoktur. *Kitâb-ı Edvâr*'ın başlangıcı için yazılanlar vr. 8a-b'de yer almaktadır. Burada bir kitabın başında olması gereken mukaddime yani besmele ve hamdele ve salvele'den sonra “emma ba'd” yer almaktadır.

¹³ *Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu*, (haz. Yücel Dağlı, E. Nedret İşli, Cevdet Serbest, D. Fatma Türe), İstanbul 2001, s. 413

¹⁴ Doğrusöz, *AGK 131 Numarada Kayıtlı Risale-i Musikîdeki Makaleler* (sanatta yeterlik tezi 1997) İTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.4

¹⁵ *Osmanlı Musikî Literatürü Tarihi*, (haz. Ekmeleddin İhsanoğlu vdğr.), İstanbul 2003, s. 29

1.4 Eserin Yazıldığı Dönem

Eser kütüphane kayıtlarına “XVIII. yüzyılda istinsah edilmiştir” diye geçmiştir. Buna 1a sayfasındaki 1807’de Yenikapı Mevlevihanesi’nde neyzenbaşı olan Nâyi Ali Dede’nin mührü sebep olmuştur. Fakat eser incelendiğinde böyle olmadığı açıkça anlaşılmaktadır. Eserin 8a sayfasında bulunan “Ve Ba’d” başlıklı bölümünde Arapça yazılmış kısmın Türkçe çevirisiyle “İçinde makamlar, âvâzeler, şubeler ve terkipleri toplayan bütün ilgili konuları içeren bir kitap yazmayı amaçladım. Kara ve denizlerin sultanı, Mısır’ın fatihi ve Haremeyn’in muhafızı yani sultanın oğlu sultan, Sultan Selim Han için...” (vr.8a) cümleleri yazarın bu eseri Yavuz Sultan Selim Han’a sunmak için yazmış olduğunu göstermektedir. Bu da eserin XVIII. yüzyılda değil XVI. yüzyılda yazılmış olduğunu kanıttır. Ayrıca eserin, daha çok XVI. yüzyılda kullanılan âharlı kalın kağıtla yazılmış olması ve sayfaların filigranlarında XVI. Yüzyıl kağıtlarında çok görülen üç hilal şeklinin bulunması eserin yazıldığı dönemin XVI. yüzyıl olduğunu destekleyen diğer özelliklerdir.

Eserin adına yazıldığı Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim, II. Bayezid’in oğludur. 1467’de Amasya’da doğan Yavuz Sultan Selim burada saray eğitimini aldı. 1490 yılında Trabzon Valiliğine atandı. Bu görevini yirmi iki yıl sürdürdü. 1509’da kardeşi Ahmed’in tahta geçme şansı açılınca, kardeşlerine ve babasına karşı mücadele etmeye başladı. Bu mücadelenin ardından Yeniçerilerin de desteğiyle 24 Nisan 1512 yılında tahta geçti. 6 Eylül 1514’de Tebrîz’e girerek, Tebrîzli sanatkâr ve bilim adamlarından bin kişiyi İstanbul’a göç ettirdi. 15 Şubat 1517’de Kahire’ye girerek Mısır’ı fethetti. Sekiz yıl süren taht hayatı boyunca uzun seferlere çıktı. Tarihe ve edebiyata ilgi duyan Sultan Selim din bilginleri, şair ve yazarlardan oluşan seçkin bir grubu yanından ayırmıyordu. 21 Eylül 1520 yılında Çorlu’da vefat etmiştir.¹⁶ Gördüğümüz Yavuz Sultan Selim hakkındaki araştırmalarda, onun döneminde yazılmış herhangi bir müzik eserinden bahsedilmemektedir. Ancak Yavuz’un kendi döneminde müzik canlılığını koruduğu da anlaşılmaktadır.¹⁷

1.5 Eserin Yazarı

Eserin başında “Bu tasnif Hoca Abdülkâdir’indir” yazması eserin yazarının olabileceği izlenimi verse de eserin bütünü düşünülünce, Meragalı Abdülkâdir’in

¹⁶ Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları*, İstanbul 1999, s.129-141

¹⁷ Recep Uslu, *XVI. y.y. Türk Müziği Araştırmaları*, basılmamış çalışma

eserlerinden hiçbirinin planına uymamaktadır.¹⁸ Ayrıca eser Türkçedir ve Meragî'nin ölümünden çok sonra yazılmıştır. Ancak 8a'da başlayan mukaddimesinde yazar adını yazmamıştır. Eserde ferağ kaydının bulunmaması da yazarın kim olduğu konusunda soru işaretleri bırakmaktadır. Eserin içerisinde birkaç defa Seydî mahlasının geçiyor olması ve eserin çokca bir bölümünde, bazı değişikliklere gidilmiş olmasına rağmen, Seydî'nin *El-Matla*'sıyla ortak oluşu bize yazarının ilk anda Seydî olabileceğini düşündürmektedir. Seydî II. Bayezid'e şehzâdelik zamanında bağlanmış ve yazmış olduğu *El-Matla*' isimli edvârını 1504 yılında tamamlayarak padişaha sunmuştur.¹⁹ Seydî'nin 1512 yılında Yavuz Sultan Selim Han'ın tahta geçtiği yıl da vefat ettiği belirtilmektedir.²⁰ Sultan Selim Han'ın Mısır'ı fethettiği yıl 1517'dir ve bundan üç yıl sonra yani 1520 yılında da vefat etmiştir. İncelediğimiz *Kitab-ı Edvâr*'ın mukaddimesinde Yavuz Sultan Selim "Fatihü'l-Mısır" olarak anılmaktadır. Buradan anlaşıldığına göre yazar eseri Sultan Selim'in Mısır'ı fethetmesinden sonra yazmıştır. Buna göre eserin yazım tarihi, muhtemelen 1517 ile 1520 yılları arasındaki bir zamana denk gelmektedir. Bu da bize yazarın Seydî olmadığını göstermektedir. *Osmanlı Musiki Literatürü Tarihi*'nde eserin yazarının Seydî gösterilmesi yanlıştır.

Eserde yazar olması mümkün olan diğer isim Makamî'dir. Eserin son bölümü olan "Salât-ü Selam" kısmında Makamî'nin mahlası vardır. Bu durum tezkirelerden tecrübeli ve bilgili bir musikîşinas olduğu bilinen Mâkâmî'nin Yavuz Sultan Selim'e yazılan *Kitâb-ı Edvâr*'ın da yazarı olma ihtimalinin olduğunu göstermektedir. Doğum tarihi tam olarak bilinmeyen Mâkâmî Serezli'dir. müzikte geniş bir bilgisi olduğu için bu mahlası seçmiştir. Yavuz ve Kanuni zamanında yaşayan Makamî 1535 yılı civarında Bağdat'da vefat etmiştir.²¹

Yazarın müzisyen olduğu makamların tanımlarını yaparken çenk, ud veya ney çalgılarını zaman zaman belirtmesinden anlaşılmaktadır. Makamî'nin eserin yazarı olduğunu söylemek mümkün ise de bu durumu destekleyecek başka bilgilere ihtiyaç olduğu için şimdilik eserin kesin yazarı olduğu söylenemez.

Eserin iç kapağında bulunan Nâyi Ali Dede'nin mührünün altında görülen isim Seyyid Mehmed Rehdî el-müderris yazarı olmamalıdır, aynı yerde belirtildiği gibi

¹⁸ Murat Bardakçı, *Maragalı Abdülkâdir*, İstanbul, Pan Yayıncılık, 1986

¹⁹ Arısoy, *Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma* (Yüksek Lisans Tezi, 1988), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü

²⁰ *Osmanlı Musiki Literatürü Tarihi*, (haz. Ekmeleddîn İhsanoğlu vdğr.), İstanbul 2003, s. 28-29

²¹ Avni Erdemir, *Anadolu Sahası Musikîşinas Divan Şairleri*, İstanbul 1998, s. 272-273

yazmanın sahibidir. Seyyid Mehmed Konya'lı İbrahim Efendi'nin oğludur. Sözlükte Rehdi'nin anlamı "bastırarak ezme"dir.²²

1.6 Eserin İçindekiler

Esere Hoca Abdülkâdir ve Nasreddîn'in üstadlarıyla olan sohbetlerinden başlayarak oniki makam, yedi âvâze, dört şube ve terkiplerden (vr. 2a) bahsetmektedir. Daha sonra terkiplerin tarifleri yapılmaktadır. Terkiplerin sonunda yer alan yazara ait, musikî ilmini öğrenmek isteyen, bir üstâda hizmet ederek yani meşk yolu ile öğrenmesini tavsiye etmekte olduğu cümlesi dikkat çekicidir.

Terkiplerden sonra "Geldik darb şerhine" başlığında eski darbları (vr. 4a) vuruşlarıyla anlatır. Makamları anlattıktan sonra yine "Geldik Bir Bâb Dahi Darb Nedir" (vr. 5a) başlığı altında usulü kısaca anlatır. İbn Sînâ ile Safiyyüddin Abdülmü'min'in öğrencilerinin Mısır'da karşılaşma olayını araya sıkıştırır (vr. 5b). "Musikînin Edebi" başlığıyla hüsrevânî, kavî, gazel, terâne, ferdaşt formlarından bahsedip kabl, ba'd (vr. 5b) şeklinde icrâyı anlatır. Makamlarla yirmidört saat, dört tabiat ilişkisinden (vr. 6a) daha sonra insanların tenleriyle makamlar arasındaki ilişkiden söz eder (vr. 7a). Çeng ve ûd çalgılarının akordunu anlatır (vr. 7a-7b).

Besmele, hamdele, salvelenin ardından mukaddime yerine geçen "Ve ba'd" kısmında eseri Sultan Selim Hân için yazdığını, üç kufî²³ ve dördüncü fasıl şeklinde planlandığını belirtmektedir (vr.8a-8b). Buradaki ifadelerle **birinci kufî**'de oniki makam, burçlar ve tabiatlarla ilgisi, aralıkları; **ikinci kufî**'de yedi âvâze, şubeler, yıldızlar ve tabiatlarla ilgisi, aralıkları; **üçüncü kufî**'de kullanılan terkipler ve aralıkları; **dördüncü fasıl**da kullanılmayan terkipleri anlatacağını Arapça olarak ifade etmesine rağmen kitapta bu plana uyulmamıştır.

Mukaddimeden sonra "Hâzâ Kitab-ı Edvâr" (vr. 8b) başlığıyla manzûm ifadelerle musikînin riyâzî ilimlerden olduğunu bildirerek musikî öğrenmek isteyen kişiyi teşvik etmektedir. Bu manzum kısmının aruz vezni; Mefâîlün Mefâîlün Feûlün (Fa'lün)'dür. Mısraların büyük çoğunluğu bu aruz veznine uymaktadır. Bazı mısralarda kelimelerin okunuşu esas alınırsaşiirin veznine uygun düşmektedir.

²² Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara Aydın Kitabevi Yayınları 2001, s. 884

²³ Kufî: asma kilit, çözülmesi gereken muamma anlamına gelmektedir. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara Aydın Kitabevi Yayınları 2001, s. 526

Câhiz lakabıyla meşhur Ömer Bin Bahr'dan bir hikaye anlatmaktadır. Bu hikayeye göre Ömer musikî ilmi ve icrasında ünlü bir musikîşinas iken Şeyh Dîk Ebu'n-Nîk bir gün onu ziyaret eder. Dilşâd adında bir kızı olduğunu, ona musikî öğretmesini istediğini söyler (vr. 9b-10b). Ömer, Dilşâd'a uzun bir nasihat eder, Dilşâd da kendisinin musikî öğrenmek konusunda ısrarlı olduğunu söyler (vr.11b). Ömer, musikînin Farâbî'den Safiyyüddîn Abdülmü'min'den rivayetle geldiğini, yıldızlarla ilişkisini belirterek söze başlar. Safiyyüddîn Abdülmü'min zamanında Bağdat'da musikînin yasaklandığını, ancak Safiyyüddîn Abdülmü'min'in susuz bırakılan deve hikayesiyle zamanın ileri gelenlerine musikînin terkedilecek bir ilim olmadığını gösteren olayı anlatır (vr.12b-13a).

Oniki makam, yıldızlar ve tabiat konularına değinilir. İcrâda kavl, amel, basît, gazel, terâne formları ifade edilir (vr.13b).

“Matla-ı Makamât” (vr.13b) başlığıyla makamlar, “Matla-ı Âvâzhâ” (vr.15b) başlığıyla âvâzeler, “Matla-ı Şubehâ” (vr.16b) başlığıyla şubeler, “Der Matla-ı Terkîbhâ” (vr.17a) başlığıyla üstâdların telif ettikleri terkipler manzûm olarak açıklanmaktadır. Terkipler (vr. 23a) bittikten sonra Ömer, Dilşâd'a musikî bilgisinin kıymetini, oniki makam, burçlar, yıldızlar ve insan tabiatlarının farklı olduklarını tekrar (vr. 23b) hatırlatır. Ardından Makamlar, burçlar, tabiatlar bir şekil ile, makamlardan doğan âvâzeler ve şubeler de ayrı birer şekil ile (vr.24a-24b) gösterilmektedir.

“Beyânîl-maarifi'l-eb'âd” (vr. 25a) başlığıyla aralıklar konusuna girilir. Aralıklar anlatırken yine aralıklarla ilgili şekiller serpiştirilmiştir.

“Rivâyet-i Diğer Der Eb'âd” başlığıyla (vr.30b-31a) Fârâbî'ye göre aralıkları anlatır ve bunu şekillerle gösterir.

Yeniden ele aldığı darblar kısmının başı eksiktir. Ancak bu eksikliği kaynak olarak kullandığımız Seydî'nin metninden “Der beyan-ı aksam-ı durub” başlığını (vr. 31b) tamamladık. Darbların ardından nakâraları (vr.32b) anlattıktan sonra şekillerle bitirir. “Rivâyet-i Diğer” (vr.34b) başlığıyla makam isimlerini, âvâzeleri, darbları tekrar eder. İbn Sînâ ile Abdülmü'min'in öğrencileri arasında bir olayı “Adâb-ı Musîkî” (vr.34b) başlığıyla nevbet-i müretteb ve hüsrevânî, kabl, ma'a, ba'd icrâlarını belirtir.

“Edebü’s-sânî” (vr.35a) başlığıyla makamları, tabiatları ve icrâ vakitlerini, günün vakitlerine göre makamları, tenlere göre makamları anlatarak kitabı tamamladığını “temmetü’l-kitab” ifadesiyle belirtir.

Makamî’nin bestelemiş olduğu “Salât-ü Selâm”ın güftesiyle *Kitâb-ı Edvâr* son bulur (vr. 37b-38a).

Kitâb-ı Edvâr’ı, XVI. yüzyılda yazılmış olan²⁴ Seydî’nin eseriyle yaptığımız karşılaştırmada, eserin 8b sayfasında bulunan “El-kıflu Hâzâ Kîtâbi Edvâr, Es-sâlis” başlıklı kısmından 37b-38a sayfalarındaki Makamî’nin bestelemiş olduğu “Salât-ü Selâm”ın güftesine kadar olan kısmıyla büyük bir benzerlik gösterdiğini farkettilik. Yazar eserin ortak yazılmış olan bu bölümünde birçok harf ve kelime değişikliğine gitmiştir. Örnek: “karcığar” yerine “ferciğaz”, “uzzâl” yerine “gazâl” yazmıştır (vr. 2b). Ayrıca birçok kelime, cümle ve başlıkları eksik yazmıştır. Örnek “Es-sâdis ve’l-erbaûn acem Bâ-zîrkeşîde” (vr. 22a) ve “Der beyan-ı aksam-ı durub” (vr. 31b) başlığı Bu durumlarda metin tamirine giderek gördüğümüz eksik yazılımları düzelttik. Özellikle Seydî’nin eserinde yazdığı kısımda metinde olması gerekirken, yazılmamış kelimeleri, cümleleri ve başlıkları Seydî’den tamamladık. Bunun gibi metnin diğer yerlerinde noktaları unutulmuş harflerin doğrusunu yazdık. Seydî’den tamamladıklarımızı dipnotlarla belirttik. Ancak dipnotlarda belirtmeye gerek görmediğimiz harf ve hece hataları gibi düzeltmeleri ise sadece metinde parantez içinde yazmakla yetindik. Örneğin uzzâl makamını anlatırken “hanesi” (vr. 22b) kelimesinin h’si unutulmuş, biz onu metine “(h)anesi” şeklinde yazdık. Kanaatimizce bu tür harf ve kelime farklılıklarının olması yazarın bu eseri yazarken TSMK’daki Seydî’nin *el-Matla*’ adlı eserini kullanmadığını göstermektedir. Ayrıca iki metnin ortak konusu olan ilk yazının eserdeki başlığı “El-kıflu Hâzâ Kîtâb-ı Edvâr, Es-sâlis” iken TSMK’daki Seydî’deki başlığı “Hâze’l-Matla’ fî beyânî’l-edvârî ve’l-makamâtî ve fî ilmi’l-esrârî ve’r-riyâzâtî”dir. Bunun gibi bir çok örnek bu konuyu desteklemektedir. *Kitâb-ı Edvâr*’ın yazarı Seydî ile ortak yazılan metninden önce oniki makam, yedi âvâze, dört şubenin isimlerini sıralayarak terkiplerin kısaca tariflerini yapmaktadır. Daha sonra darbları vuruşlarıyla anlatır. Hüsrevânî, kavî, gazel, terâne, ferdaşt formlarından bahsedip kabl, ba’d şeklinde icrâyı anlatır. Makamların tesirlerini ve Çeng ve ud çalgılarının akordunu anlatır. Besmele, hamdele, salvelenin ardından mukaddime yerine geçen “Ve ba’d” kısmında eseri Sultan Selim

²⁴ Uslu, “Osmanlı’dan Cumhuriyete Müzik Teorisi Eserleri”, XII, s. 446

Hân için yazdığını, üç kufl ve dördüncü fasıl şeklinde planlandığını belirtmektedir. Buradan itibaren Seydî ile ortak bölüm yer alır. Fakat başta tarifini verdiği terkipler ile bu bölümde geçen terkiplerin isimleriyle tariflerinde farklılıklar vardır. Bu farklılıklar tezin ikinci bölümünde terkipler başlığı altında karşılaştırmalı olarak anlatılmaktadır. *Kitâb-ı Edvâr*, Seydî ile ortak olan son konu “El-Edebü’s-sânî fî beyânî tefrîkâtî’l-makamât ve’l-âvâze v’eş-şu’b v’et-terkîbât”ın ardından Makamî’nin yazdığı “Salât-ü Selâm” ile son bulur. TSMK Seydî nüshasında ise bu konunun ardından sazların düzen konusuna girerek bazı çalgıların akordlarını anlatmaktadır.²⁵

1.7 Eserde Adı Geçen Kişiler

Eserde içerisinde adları geçen kişiler, metinde geçiş sıralarına göre Hoca Abdülkâdir, Fârâbî, Muhammed Lalâ, Üstâd Kemâl, İbn Sînâ, Safiyyüddîn Abdülmü’mîn, Seydî, Ömer Bin Bahr Cahız, Muhammed Reyay ve Makamî’dir. Bu kişilerin müzik ile ve Kitâb-ı Edvâr ile ilgilerinin tespiti amacıyla kısaca hayatlarına değinmekte yarar vardır. Ölüm tarihleri sırasıyla bu şahıslar hakkında aşağıda bilgi verilmiştir.

1. Ömer Bin Bahr Câhiz

Câhiz 766 yılı gibi doğmuştur ve bir zencinin torunudur. Arap kabilelerinden Kinâne’lerin mevlâsı olup patlak gözlü olmasında ötürü Câhiz lakabı verilmiştir. Basra’da büyük camide toplandıkları için kendilerine “mescidiyun:mesûdciler” denilen edebiyat ve felsefe adamlarının etkisi altında kalmıştır. Emevi vezirlerinden İbnü’z-Zayyât onu himaye etmiştir. Câhiz sık sık Bağdat’da halifelerin yazlık saraylarında kalırdı. Şam ve Antakya’yı da ziyaret etti. Ahmed b. Abi Duâd adındaki kadının gözüne girerek bu tarihten sonra yazdığı eserleri ona ithaf etmiştir. Saray işgale uğradıktan sonra parlak mevkiini kaybederek Basra’ya yerleşmiş ve 869 yılında vefat etmiştir. Bir çok bilimsel konuda eserleri vardır.²⁶

Eserimizde musikî Câhiz’den bir hikaye ile anlatılmaktadır. Müzik ilminde ünlü olan Câhiz’i Şeyh Dîk Ebü’n-nik ziyaret eder. Dilşâd ismindeki kızına ders vermesini istediğini söyler. O da Dilşâd’a nasihat verir. Cahiz, ona müzik ilminin Safiyyüddîn’den ve Fârâbî’den geldiğini ve yıldızlarla olan ilişkisini anlatır.

²⁵ Mithat Arısoy, *Seydî’nin El-Matla’ Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma* (Yüksek Lisans Tezi, 1988), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 90-92

²⁶ Ramazan Şeşen, “Câhiz”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV yay. 1992, c. VII, s. 20-24’den özetlenmiştir.

2. Ebû Nasreddîn Fârâbî

Fârâbî 870 yılına doğru Türkistan'da, Sır-Derya'ya Aris kolunun döküldüğü yerde Vasic kalesinde bir Türk Kumandanı Muhammed'in oğlu olarak doğdu. Bağdat'a giderek tahsil yaptı. Fakat hangi tarihte gittiği ve ne kadar kalmış olduğu bilinmemektedir. Ancak burada arapçayı öğrenmiş ve büyük ustalardan felsefe dersleri almıştır. Fârâbî, Bağdat'da eserleri şöhret almaya başlamış oradan Şam'a geçmiş ve oradan da kısa bir süreliğine Mısır'a geçerek tekrar Şam'a dönmüştür. *Al-siyâsât al-madanîya* adlı eserini Bağdat'da başlayıp Mısır'da tamamladığını ilave eder. Fârâbî Hâlep'de büyük ikramlara nail olmuştur. Müzik nazariyatında o zamanın en yüksek eserini yazan büyük bir âlim olduğu biliniyordu. Halep'de Seyfûddeve'den çok izzet ve ikrâm, büyük itibar ve şeref görmüştür. Seyfûddeve'nin büyük miktardaki altın teklifine rağmen o günde ancak dört gümüş dirhem maaşı kabul etmiştir. Emîr ile Şam'a seyahat ederek orada vefat etmiştir. Fârâbî hiç şüphesiz, kaidesini teşkil eden ve islâmda zihniyecî felsefeyi ilk kuran filozoftu. Fârâbî'nin felsefe ve islam ile ilgili ve kimi arapça ilk ansiklopedi değeri taşıyan birçok eseri bulunmaktadır.

Farâbî'nin müzikle ilgili *Kitâbü'l-Musika'l-kebîr* adlı meşhur eserinin tek nüshası Madrid Escorial kütüphanesindedir. Bundan başka müziğe ait muhtelif metinleri Madrid, Londra, Paris, Oxford yazmalarından alınarak Glasgow'da H. G. Farmer tarafından ingilizce tercümeleriyle yayımlanmıştır. Bunların müzik ile ilgili *Al-Medhal fi'l-musikî* adlı eseri İstanbul'da Kılıç Ali Paşa kütüphanesinde bulunmaktadır.²⁷

İncelediğimiz eserde Farâbî ve Nasreddîn'in üstadlarıyla sohbetlerinden başlayarak oniki makam, yedi âvâze, dört şube ve terkîblerden (vr. 2a) bahsedilmektedir. Yine eser içinde Fârâbî ismi, Ömer Bin Bahr Câhız'ın musikînin, Fârâbî'den ve Abdülmü'min'den geldiğini (vr. 27b) anlatan bir beyitte geçmektedir. Nasreddîn Farabî ismi eserin 11b sayfasında tekrar geçmekte müzik ilminin Farâbî'den rivayet edildiği belirtilmektedir. Eserde Farabî isminin geçtiği diğer yerlerden 27b'de Farâbî'ye göre "eb'ad bi'l-küllî merrateyn onbeş veter" olduğu ifade edilir, 28b-29a'da Farâbî'ye göre aralıkları ifade eden bir çizim gösterilmiştir.

²⁷ Mahmut Kaya, "Fârâbî", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV yay. 1994, c. XII, s. 145-162'den özetlenmiştir.

3. İbn Sînâ

İbn Sînâ 980 yılında Buhâra civarındaki Harmaysan'da, mâliye vazifesi yapan Abdullah'ın oğlu olarak dünyaya geldi. Beş yaşında Buhâra'ya gittiler ve tahsilini burada gördü. On yaşına geldiğinde Kur'anı ezberlemişti. Çeşitli hocalardan fıkıh, kelim, mantık ve felsefe dersleri gördü. Tıp tahsilini yaptı. Daha önce anlayamadığı felsefe bilgisini, Fârâbî'nin kitaplarından öğrenmiştir. Yirmi yaşlarındayken babasının hâmîsi olan Sâ mânî hükümdarı vefat edince oluşan siyasi karışıklık yüzünden Buhârâ'dan ayrılmak zorunda kaldılar, İbn Sînâ için sıkıntılı günler başlamış oldu. Önce Hârizm'e oradan Irâk-i Acem'e geçti. Burada felsefe düşmanlığı ile tanınan Abdullah Muhammed b. Kerrâm'dan kaçmak için Curcân'a gitti. Burada da Büveyhî'lerin parçalanmasından dolayı devamlı başka yerlere sığınmak zorunda kaldı. Bu karışık hayatta bazen hekim, bazen vezir bazen de siyasi makûm oldu. Eserleri tıp, mantık, felsefe, fizike, tabiat gibi bir çok ilme dairdir. 1023'den itibaren hür düşünceli ve bilgili olan emîr Alâ'üddevle Abû Ca'fer Kâkuveyh'in yanında geçirdi. 1037 yılında emîrle gittiği harblerden birinde rahatsızlandı ve kulunç hastalığına yakalanarak Hemedan şehrinde vefat etti. Eserlerinde tasavvufa da yer vermiştir. *Al-İşârât*'ın sonunda yer alan Makamât al-ârif adlı bölümü vardır. Bu eserde âriflerin yüksek makamlarında ulaştıkları derecelerden bahsederken tamamen tasavvuf zevkine başvurmuştur. İbn Sînâ'nın diğer bazı risâlelerinde de tasavvuf bahsi geçmektedir. *Risâla fi'l-işk*, *Risâla fi mâhiyeti's-salavât*, *Kitâb fi ma'nâ al-ziyâra*, *Risâla fi dafi'l-gamm mine'l-mavt*, *Risâlatü'l-kader* eserlerinde tasavvuf konuları işlenmiştir. İbn Sînâ, *Kitabü's-Şifa* adlı eserinde müziğe de geniş yer vermiştir.²⁸

Kitâb-ı Edvâr'da Safiyyüddîn Abdülmü'min'in Bağdat'dan Mısır'a İbn Sînâ katına altı öğrenci göndermesi ve bu öğrencilerin müziğin güzel örneklerini sunmasıyla İbn Sînâ'nın müzik ilmini sevip ilgilenmesinden söz edilir (vr. 5b). Gerçekte ise Safiyyüddîn'le İbn Sînâ'nın yaşadıkları yıllar sebebiyle karşılaşmaları imkansızdır.

4. Safiyyüddin Abdülmü'min Urmevî

Abdülmü'min 1216 yılında Urmiye'de doğmuş ve daha sonra ailesiyle Bağdat'a göçmüştür. Urmevî kelimesi Urmiyeli anlamına gelmektedir. Bağdat'da

²⁸ Alper Ömermâhir, "İbn Sînâ", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV yay. 1998, c. XX, s. 319-322'den özetlenmiştir.

zamanın en önemli ilim merkezi olan Mustansiriye medresesinde okuyub yetişti. Bugün kullanılmayan, mansub hattıyla yazdığı bir Kur'an-ı Kerim'in Halifeye ulaşmasıyla sarayda müstensih olarak kitap çoğaltmakla görevlendirildi. Fen bilimleri, edebiyat, şiir, tarih, nûcum, hüsni hat, münakaşa ve münazara ilimlerini öğretmiş, fıkıh konusundaengin bilgiye sahip olmuş ve müzik nazariyatı ve icrâsı konusunda devrinin üstün bir âlimi olmuştur. Halife Mustansır zamanında hattatların ve müzisyenlerin en büyüğü sayılıyordu. Kütüphane hizmeti ve musikîşinaslığı dolayısıyla Halîfe Musta'sım'ın daima yanı başında bulunuyordu. Daha sonra Moğol işgali ile Bağdat yıkılınca, Safiyyüddin için Moğolların işgali altındaki yaşayış dönemi başlamıştır. Moğol hükümdarı Hülâgü çok sert bir kişi olmasına rağmen san'ata önem veriyordu ve Safiyyüddin'in hayatını bağışlayarak kendisini sarayda görevlendirdi ve kendisine Irâk'ın evkaf bakanlığı verildi. Bundan sonraki hayatını Moğol Veziri Şemseddîn el-Cüveynî ve oğullarının hizmetinde geçirmiştir. Baş kâtiplik yapmıştır. Divân-ı İnşâ'nın başına getirilerek bakan olmuştur. 1265 yılında Irâk-ı Acem genel vâlisi Bahâeddîn Muhammed Cüveynî'nin yanında Isfahân'a göç etmiş ve bu aile felakete uğrayınca tekrar Bağdat'a dönmüştür. Üçyüz dinar borcundan dolayı 1264 yılında Bağdat'ın doğusunda bulunan Medresetü'l-İbn-i Hâl'de hapsedildi. Hasta olan Urmevî seksen yaşında hapiste vefat etmiştir.

Müzik ile ilgili yazdığı iki önemli eserinden birisi Edvâr, diğeri de Şerefiyye'. *Kitâbü'l-Edvâr fî ma'rifeti'n-negâmi* adlı eseri bir çok nazariyat eserlerine kaynak olmuştur. *Er-Risâletü's-Şerefiyye fî'nisebi't-te'lifîyye* 1252 tarihinde İlhanlıların Irak valisi Şemseddîn Cüveynî'nin oğlu Şerefeddin adına yazmıştır. *Fi Ulûmi'l-arûz ve'l-Kavâfi ve'l-Bedi* isimli şiir teknik ve estetiği hakkında bir eseri de vardır. Eserleri Arapça yazılmıştır. Safiyyüddîn ayrıca "nüzhe" ve "muğnî" adını verdiği müzik aletleri de icât etmiştir.²⁹

Eserimizde Urmevî en çok adı geçen kişilerden biridir (vr. 11b-12a-12b-13a-13b). Safiyyüddin, İbn Sîna'ya müzik ilmini bilen altı öğrencisini göndermektedir (vr. 5b). Bu konuya yukarıda değinilmişti. Daha sonra Ömer Bin Bahr müzik ilmini öğrenmekte ısrarlı olan Dilşâd'a musikînin ve âvâzelerin yıldızların dönmesinden doğduğunu, Abdülmü'min'in bu âvâzeleri işidip durduğundan (s. 11b), müziğin Abdülmü'min'den anlatılarak geldiğini, onun zamanında Bağdat'da musikînin yasaklandığını ve susuz deve hikâyesini anlatmaktadır (vr.12b).

²⁹ Uygun, *Safiyyüddin Abdülmü'min Urmevî ve Kitâbü'l-Edvârı*, s. 25-43'den özetlenmiştir.

5. Muhammed Lalâ

Muhammed Lalâ hakkında eserin 4a sayfasında sebzendersebz makamını icat ettiği yazmaktadır. Birçok müzik nazariyat kitaplarında bu bilgi verilir. Fakat bunun dışında hayatı ile ilgili bir bilgiye rastlanmamaktadır. Recep Uslu'nun görüşü ve tespitine göre "Lalâ kelimesi ilk defa Türkiye Selçukluları tarafından şehzâdeliğin eğitiminden sorumlu komutanlar için kullanıldığına göre Muhammed Lala'nın da en erken bu dönemde ve Anadolu'da yaşamış olması gerekir. Çoğunlukla Abdülkâdir Meragi'den önce anılır".³⁰

6. Abdülkâdir Merâgi

Hoca Abdülkâdir Merâgi 1350 ila 1360 yılları arasında Azerbaycan'ın Meraga şehrinde doğdu, bu yüzden Merâgi olarak anılır. Kendi ifadesine göre babası ilimde söz sahibi ve değerli bir musikîşinasdı. Kendisi de diğer ilimleri ve müziği babasından öğrenmiştir. Babasının ölümünden sonra Bağdat'a gelmiş Hüseyin Hân Celâyir'in sarayında nedîmlik pâyesiyle mükafatlandırılmıştır. Daha sonra tahta geçen Ahmet Hân Celâyir zamanında Hoca ve musahiblik ünvanıyla sarayda kalmaya devam etmiştir. Bu sırada büyük müzisyen Rızaeddin Rıdvan Şah'la yarışmaya girerek kazanmıştır. 1393 yılında Timur Bağdat'ı zaptettiğinde buradaki tüm ilim adamlarını ve Hoca Abdülkâdir'i de alarak Semerkand'a götürmüştür. Sarayda Timur'a nedim ve baş hânende olmuş bazı seferlere de katılmıştır. 1399'da Timur'un oğlu Mîrânşâh'ın zamanında da sarayda bulunmuş daha sonra oradan kaçıp Bağdat'a gelmiş şehri tekrar ele geçirmiş olan Sultan Ahmed'in sarayına girmiştir. Fakat 1041 yılında Timur Bağdat'ı tekrar zaptedince Timur'un eline geçmiştir. Timur onu idam edecekken güzel sesiyle Kur'an'dan bir bölüm okuyunca Timur onu affetmiştir. Şâhruh Mirzâ hakan olunca şehri Herât'a taşımış Hoca Abdülkâdir de bu şehre gitmiştir. 1422-1423 yıllarında yazdığı *Makasıdu'l-Elhân*'ı II. Murad'a oğlu Abdülaziz'le takdim etmiş,³¹ fakat ömrünün sonuna kadar Herat'ta yaşamıştır. 1435 yılında vefat etmiştir. Eserleri *Cami'ul-Elhân*, *Makasıdu'l-Elhân*, *Şerhu'l-Kitabu'l-Edvâr*, *Fevaid-i Aşere*, *Zübdeti'l-Edvâr*, *Kenzü'l-Elhân*. Sâz-ı kâsât çini, Sâz-ı elvâh ve kanun-u murassa-i müdevver adlı sazları icat etmiştir.³²

³⁰ Recep Uslu, "Selçuklularda Müzik ve Literatürü", *Türkler*, Ankara 2002, c. VI, s. 167

³¹ Recep Uslu, "Abdülaziz Çelebi", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 2000, I, s. 40

³² Murat Bardakçı, *Maragalı Abdülkâdir*, İstanbul, Pan Yayıncılık, 1986, s. 21-43'den özetlenmiştir.

Eserimizde adı geçen ilk kişi Hoca Abdülkâdir'dir. Eserin 1b sayfasında, esere şu sözlerle başlanır; “Bu tasnif Hoca Abdülkâdir’indir, ilm-i makamâtı bildirür”. Yazar burada “hoca” kelimesini “hâce” diye değil “hoca” imlasıyla yazmıştır. Yine aynı sayfada Hoca Abdülkâdir ile Hoca Nasreddîn’in üstadlarıyla yaptıkları sohbetlerinden bahsedilir.

7. Seydî

Seydî 1481 yılında doğmuştur. XV. Yüzyılda yaşayan Osmanlı musikîşinaslarındandır. Bu asırda Seydî mahlaslı çeşitli kişiler yaşamıştır. Kuloğullarından olan Seydî, II. Bayezid’e şehzâdelik zamanında bağlanmıştır. Sultanlığı zamanında 1512 yılında Sofya’da ölmüştür. Padişaha sunmuş olduğu ve günümüze kadar gelebilmiş tek eseri el-Matla’ fî beyânî’l-edvâr adlı eseridir.³³

Eserimizin büyük bir bölümü Seydî’nin bu eseriyle benzerlik göstermektedir. İki eserin ortak olan manzum kısmının dört yerinde (vr. 9a-9b-15b-16b) Seydî’nin mahlası bulunmaktadır.

8. Makâmî

Doğum tarihi tam olarak bilinmeyen Mâkâmî Serezli’dir. Musikî’de geniş bir bilgisi olduğu için bu mahlası seçmiştir. Bazı yerlerde hatiplik yaptıktan sonra Sultan Ahmet’e imam olmuştur. Daha sonra saray hocalığına getirilerek İskender Çelebi’nin çocuklarına ders verdi. Bağdat seferine katılarak 1535 yılı civarında Bağdat’da vefat etmiştir. Erdemir’in “Birçok eser bestelemiş olması gerekir ama kayıtlarda günümüze ulaşan bir eseri bilinmemektedir” tespitine rağmen üzerinde çalıştığımız Kitâb-ı Edvâr’ın sonunda yer alan Mâkâmînin mahlası bulunan ve bestelediği bir “Salât-ü Selâm” bulunmaktadır.³⁴

Eserde adı geçen bu kişilerin haricinde **Üstad Kemal, Muhammed Reyay ve Şeyh Dîk** (Ebu’n-Nîk) gibi isimler bulunmaktadır. Fakat kaynak ve araştırmalarda bulabildiğimiz ansiklopedik kayıtlarda bu kişilerin hayatları hakkında bilgilere rastlanmamaktadır.

³³ *Osmanlı Musikî Literatürü Tarihi*, (haz. Ekmeleddîn İhsanoğlu vdğr.), İstanbul 2003, s. 28-29

³⁴ Erdemir, *Anadolu Sahası Musikîşinas Divan Şairleri*, s. 272-273

II. BÖLÜM

KİTAB-I EDVÂR'DA GEÇEN MAKAM, USUL, FORM, ÇALGILAR VE PERDELER

Eserde iki bölümde makamlardan söz edilmektedir. Birincisi nesir halde 2a-5a varaklarında ve ikincisi manzum halde 13b-23a'da yer almaktadır. Birinci kısımda oniki makamın adı yazılıp tanımları verilmemektedir. Ama terkiplerin seyirleri yer almaktadır. Biz de kitaptaki makam, âvâze, şube ve terkip ayırımına uyarak konuyu ele almayı uygun gördük. Bazı makam isimlerinin yanlış yazılmasından farklı makam oldukları izlenimini vermekteydi. Ancak metin karşılaştırmasıyla bunların doğrusunu tespit ettik. Bu tür yanlış yazılımlardan en dikkat çekici olan kelime “tebrizî” idi. Bu kelimenin “nirizî” olduğu tespit edilmiştir. Makam, âvâze ve terkip sıralanışlarında bazı ortak isimlere rastlanmaktadır. Bunlar: “Gerdâniye” hem altıncı âvâze hem de sekizinci terkip olarak, “bûselik” hem dokuzuncu makam hem de dokuzuncu terkip olarak, “hisar” ise hem yedinci âvâze hem de yirmi ikinci terkip olarak sıralanmaktadır. Ayrıca birinci bölümde gerdâniye ayrı bûselik ayrı birer terkip olarak verilirken, ikinci bölümde gerdâniye-bûselik olarak tek bir isim altında bir terkip olarak tanımı verilmektedir.

2.1 *Kitâb-ı Edvâr'da Geçen Makamlar*

Eserin 2a sayfasında geçen oniki makam: 1. Rast, 2. Irak, 3. Isfahân, 4. Kûçek, 5. Zengûle, 6. Büzürk, 7. Hüseyinî, 8. Hicaz, 9. Rehâvi, 10. Bûselik, 11. Nevâ, 12. Uşşâkdır. Eserin 2a sayfasında sadece makamların isimleri sıralanırken Vr. 14a'dan itibaren farklı sıra kullanarak tarifleri de verilmiştir. Makam tanımlarında çoğu zaman başlangıç perdesiyle karar perdesi arasındaki diğer perdeleri vermediği için makamların açıkca anlaşılması güçleşmektedir. Bu güçlük makamların dizi halinde gösterilmesini de engellemektedir. Bu sebeple aşağıda makamların tanımlarını kaynağımızın verdiği şekliyle anlattık fakat dizisini vermedik. Ayrıca makamları anlatırken tanımlarını bazen çeng, ûd veya ney'e göre yapmakta olduğunu belirtmektedir. Nitekim Rast-maye makamını anlatırken “Elüne çeng alub eylerisen hîz” (vr.19a), zemzem / zemzeme makamını anlatırken “Elüne ud al veya ağzuna ney”

(vr. 19b) ve nihâvend-i rûmiyi açıklarken “Eğer çalmak bilürsen ud ya çeng” (vr. 20b), mısraları bu fikri desteklemektedir. Yalnızca ikinci bölümde yer alan vr. 14a’dan başlayan makam tarifleri:

1. Rast

Makam anlatımına rast ile başlaması ve rast makamı için “ümmü’l-makamât” (makamların anası) tanımını kullanması (vr. 14a), rastın ana makam olduğunu göstermektedir. “Rast perdesinden başla, biraz çalıp, rasta gel ve orada dur” şeklinde bir rast tanımını vermektedir (vr. 14a).

2. Irak

İkinci sırada tarif edilen irak makamının “bazen rehâvî perdesinden çıkış yapıp, inerek irak evinde kal” şeklinde bir tanımını yapılmıştır (vr. 14a).

3. Isfahân

Üçüncü makam olarak anlatılan ısfahân makamı “pençgâh perdesinden çıkılıp düğâh perdesinde karar eder” olarak tanımlanmıştır (vr. 14a).

4. Zîrefkend-i Kûçek

Dördüncü makam olarak anlatılan zîrefkend-i kûçek makamıdır. Fakat vr. 2a’da verilen sıralamada sadece “kûçek” olarak anılmaktadır. Zîrefkend-i kûçek makamı “nevruz perdesinden buçuk perde aşağıdan başlar, yegâh perdesinde karar verir (vr. 14b) şeklinde tarif edilmiştir.

5. Büzürk

Eserin 2a sayfasında altıncı sırada yazılmış olan büzürk makamının tarifi, ikinci bölümde beşinci sırada yer almaktadır. Büzürk tarifi “istenirse büzürk ya da kûçek gösterilebilir. Zîrefkend perdesinden çıkış yapılarak irak perdesinde karar verir” şeklinde yapılmıştır (vr. 14b).

6. Zengûle

Eserin 2a sayfasındaki sıralamada beşinci sırada yer alan zengûle makamı ikinci bölümde altıncı sırada yer almaktadır. Zengûlenin tarifi “dügâh perdesinden başlayarak hicaz gösterir ardından düğâhlı karar verir” (vr. 14b) olarak yapılmıştır.

7. Rehâvî

Eserin 2a sayfasındaki sıralamada dokuzuncu sırada yer alan rehâvî makamı ikinci bölümde yedinci sırada yer almaktadır. Makamın tarifi “segâh perdesini göstererek başlar, çargâh göstererek tekrar segâha geri döner ve karar eder” (vr. 14b) şeklindedir.

8. Hüseyinî

Eserin ilk bölümünde yedinci sırada yer alan bu makam ikinci bölümde sekizinci sırada yer almaktadır. Hüseyinî tarifi “şeqgâh perdesini gösterdikten sonra dügâha iner ve karar verir” (vr. 15a) şeklindedir.

9. Bûselik

İlk bölümde onuncu sırada bulunan bûselik makamı ikinci bölümde dokuzuncu sırada anlatılmaktadır. Bûselik tarifi “bu makamın başlangıç perdesi dügâhtır” (vr.15a) cümlesiyle yapmış karar perdesini belirtmemekle beraber dügâhı kasdetmiş olabilir.

10. Hicaz

İlk bölümde sekizinci sırada yer alan hicaz makamı ikinci bölümde onuncu sırada anlatılmaktadır. Hicazın tarifi “pençgâh perdesinden başlar, dügâh perdesinde karar eder” (vr. 15b) şeklindedir. Neva perdesinin de önemine işaret etmektedir.

11. Neva

Neva makamı ilk bölümle ikinci bölümde aynı sırada yer alıyor ve onbirinci makam olarak tarifi anlatılıyor; “pençgâh perdesiyle başlar, ırak göstererek dügâh perdesinde karar verir” (vr.15b).

12. Uşşâk

Makamların sonuncusu olan uşşâk makamı ilk bölümde de son makam olarak yer almaktadır. Uşşâkın tarifi “dügâh perdesinden başlar, ırak perdesine inilerek karar eder” (vr. 15b) şeklindedir.

Âvâzeler

Eserin 2a sayfasında yedi âvâze sırasıyla şu şekilde verilmiştir:

1. Geveşt, 2. Nevruz, 3. Selmek, 4. şehnaz, 5. Maye, 6. Gerdâniye, 7. Hisar.

Eserin bu ilk bölümünde âvâzelerin sadece sırasıyla isimleri verilirken 16a-16b sayfalarında aynı sıra ile tarifleri de şu şekilde verilmektedir:

1. Geveşt

Âvâzelerin birincisi olan gevâştın tarifi “başlangıç yeri segâh perdesidir. Segâh perdesinde segâh geçkisi gösterir ve karar eder” (vr. 16a) şeklinde yapılmıştır.

2. Nevruz

Âvâzelerin ikincisi olan nevruzun tarifi “pençgâh perdesinden yarım perde aşağıdan başlar, düğâh perdesinde karar eder” (vr. 16a) şeklinde yapılmıştır.

3. Selmek

Üçüncü âvâze olarak geçen bu selmekin tarifi “zengûle başlar ve rast perdesine inilerek karar eder” (vr.16a) olarak yapılmıştır.

4. şehnaz

Âvâzelerin dördüncüsü olan şehnazın tarifi “zirefkend perdesinden başlanarak ırak perdesinde karar eder” (vr. 16a) şeklinde yapılmıştır.

5. Maye

Altıncı âvâze olan mayenin tarifi eserde şu şekilde geçmektedir: “Düğâh perdesinden başlar rast gösterir, pençgâh perdesinde karar eder” (vr. 16b).

6. Gerdâniye

Eserde altıncı âvâze olarak geçen gerdâniyenin tarifi şöyledir: “Gerdâniye perdesinden başlar, rast perdesinde karar eder” (vr. 16b).

7. Hisar

Son âvâze olarak tarifi yapılan hisar makamının tarifi şu şekilde yapılmıştır: “Hüseynî perdesinden başlar, düğâh perdesine inilerek karar verir” (vr. 16b).

şubeler

Eserin 2a sayfasında dört şube sırasıyla şu şekilde verilmiştir:

1. Yegâh, 2. Dügâh, 3. Segâh, 4. Çargâh

Eserin ilk bölümünde dört şubenin sadece isimlerinin sıralandığını görmekteyiz. 16b sayfasının sonlarından başlayıp 17a'ya kadar devam eden bölümde şubelerin aynı sırayla sıralanarak tarifleri verilmektedir. Bunlar sırasıyla şöyledir:

1. Yegâh

Şubelerin birincisi olan yegâh / yekgâhın tarifi eserde şu şekilde yapılmıştır: “Dügâh perdesinden başlar, segâh gösterir, ardından rast perdesinde karar eder” (vr. 17a).

2. Dügâh

Şubelerin ikincisi olan dügâhın tarifi şöyle anlatılmaktadır. “Dügâhın perdesinden çıkılarak seyire devam edilir tekrar aynı perdede karar edilir” (vr. 17a).

3. Segâh

Eserde üçüncü şube olan segâh / segâhın tarifi şöyledir: “Segâh perdesinden başlanır rast perdesinde fazla durulmadan karar verilir” (vr. 17a).

4. Çargâh

Dördüncü ve son şube olan çargâhın tarifi şu şekilde verilmektedir: “Çargâh perdesinden başlanır sonra rast perdesinde karar verilir” (vr. 17a).

Terkipler

Yazar elli yedi tane terkipi önce 2a sayfasında manzûm olarak açıklamış daha sonra 17b sayfasından itibaren daha farklı sıralayarak beyitler halinde tariflerini tekrar yapmıştır. Bu iki yerde terkiplerin tarifleri aynı yapılmakla beraber birçoğunun tarifinde bazı farklılıklar gözükmemektedir. Birinci bölümde ayrı iki terkip olarak tarif edilen bazı terkiplerin ikinci bölümde aynı terkip oldukları söylenerek bir tarifde anlatıldıkları görülmektedir. Ayrıca birinci bölümde olup da ikinci bölümde bulunmayan terkiplerle, ikinci bölümde olup da birinci bölümde olmayan terkipler mevcuttur. Eserin 2a sayfasından başlayan birinci bölümdeki terkip sırasını baz alarak bu terkiplerin tarifini ikinci bölümdeki tarifleriyle beraber, yazarın fikrine ilâve yapmadan anladıklarımızı yazdık. İkinci bölümde olup da ilk bölümde bulunmayan terkiplerin tarifini de bunların ardından belirttik. Bazı terkiplerin tariflerinde zaman

zaman günümüzde bilinmeyen bazı perdelerden bahsettiği görülmektedir. Mesela nevruzu anlatırken “yarım pençgâh” anlamına gelen “nısf-ı pençgâh” (vr.16a) demesi bunu göstermektedir. Pençgâh makamının yarısı olamayacağına göre perdesi olması gerekmektedir.

1. Bestenigâr

Eserin 2a sayfasında bestenigâr “çargâh gösterip, segâh perdesinde nerm rast karar eder” olarak anlatılan bu terkip eserin 28b sayfasında yine birinci terkip olarak beyitlerle şöyle anlatılmaktadır: “Gerdanîyeden başlar, segâh çargâh perdesinde karar eder” (vr. 17b).

2. Nikriz

Eserin 2a sayfasında ikinci terkip olarak nikriz “nîrîzî, hüseyinî perdesinde hicaz göstererek nerm karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkip eserin 18a sayfasında altıncı terkip olarak beyitlerle “hicaz perdesinden başlar ve rastda kalınır” şeklinde anlatılmıştır.

3. Pençgâh

Eserin 2a sayfasında üçüncü terkip olarak pençgâh “ısfahân göstererek, hüseyinî yüzünden nerm rast karar eder” şeklinde tarif eder. Bu terkip, eserin 18a sayfasında yedinci sırada yer alır ve tarifi aynı şekilde yapılmıştır.

4. İsfahânek

Eserin 2a sayfasında dördüncü terkip olarak ısfahanek “ısfahânla başlar ve çargâhda karar edilir” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 18a sayfasında beşinci terkip olarak şu beyitlerle anlatılmaktadır: “İsfahân perdesinden başlanır ve acem perdesinde karar edilir” şeklinde anlatılmıştır.

5. Zilkeşhâveran

Eserin 2b sayfasında beşinci terkip olarak zilkeşhâveran “muhayyer gösterilerek, segâhda hicazlı olarak karar edilir” şeklinde nesir olarak tarif edilen bu terkip, eserin 18a sayfasında sekizinci terkipi olarak yer alır ve dilkeş ve zirkeşhâverân adıyla anılır. Burada beyitlerle “hüseyinîden başlayarak ırak perdesinde karar edilir” şeklinde anlatılmıştır.

6. Zirkeşîde

Eserin 2b sayfasında altıncı terkip olarak zirkeşîde “segâh göstererek, nevruzdan düğâha döner ve karar verir” olarak geçmekte ve eserin 18a sayfasında dokuzuncu terkip olarak beyitlerle “hüseyînîden başlar rehâvi karar eder” şeklinde tarif edilmektedir.

7. Aşiran

Eserin 2b sayfasında yedinci terkip olarak aşiran “hüseyinle başlanarak, nerm rast karar eder” şeklindeki tarifiyle 18b sayfasında onuncu sırada yer alan terkipin tarifi aynıdır.

8. Gerdâniye

Eserin 2b sayfasında sekizinci terkip olarak gerdâniye “gerdâniye gösterir, hüseyîn perdesinde düğâh karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin ikinci bölümünde bulunmamaktadır.

9. Bûselik

Eserin 2b sayfasında dokuzuncu terkip olarak bûselik “gerdâniye gösterir, düğâhdan maye karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkipin, eserin ikinci bölümünde tarifi yer almamaktadır.

10. Muhayyer

Eserin 2b sayfasında onuncu terkip olarak muhayyer “nîrîzî düğâh başlar, hüseyînî göstererek düğâh karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 20b sayfasında otuzikinci terkip olarak aynı tarifle anlatılır. Fakat ikincide “nîrîzî düğâh” yerine sadece “düğâh başlar” denmektedir.

11. Nigârinek

Eserin 2b sayfasında onbirinci terkip olarak nigârinek “gerdâniyeden başlayarak, segâh karar eder” 17b sayfasında ikinci terkip olarak “nigâr ve nigârinek” isimleriyle anılan terkip “gerdânîyeden başlar çargâh perdesinde karar verir” şeklinde tarif edilmektedir.

12. Vech-i hüseyin

Eserin 2b sayfasında onikinci terkip olarak vech-i hüseyin “karcığâr göstererek, karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 21a sayfasında otuzbeşinci olarak “hüseyinî ile hisar perdeleri yarısından seyre başlanır, karcığâr geçkisi gösterilerek hüseyinîde karar verir” tarifi yer almaktadır.

13. Karcığâr

Eserin 2b sayfasında onüçüncü terkip olarak karcığâr “çargâh göstererek, uşşâklı karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 21a sayfasında otuzdördüncü terkip olarak “çargâh gösterir ve nevâ yüzünden düğâh perdesinde karar verir” şeklinde tarif edilmiştir.

14. Rûy-i ırak

Eserin 2b sayfasında ondördüncü terkip olarak rûy-i ırak “ırak göstererek, segâh karar edilir” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 21a sayfasında otuzaltıncı terkip olarak “segâh gösterir, ırak perdesinde karar eder” şeklinde tarif edilmiştir.

15. Müstear

Eserin 2b sayfasında onbeşinci terkip olarak müstear “segâh göstererek, ırak karar edilir”, 21a sayfasında otuzyedinci olarak “uzzâl gösterilerek büzürke geçilir ve segâh perdesinde karar verilir” şeklinde tarifi verilmiştir.

16. Nühüft

Eserin 2b sayfasında onaltıncı terkip olarak nühüft “muhayyer gösterilerek, hicaz karar edilir” 21b sayfasında otuzsekizinci olarak beyitlerle “muhayyer perdesinden seyire başlanır ve uzzâla geçilir hicazlı karar edilir” şeklinde tarif edilmektedir.

17. Sipihîr veya Sebahr

Eserin 2b sayfasında onyedinci terkip olarak sipihîr “muhayyer gösterilerek, büzürk perdesinde karar edilir” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 20b sayfasında otuzüçüncü olan terkipin adı sebahr olarak yazılmıştır. Beyitlerle “ düğâhın evcine derler muhayyer, muhayyer perdesinden seyire başlanır ve hisar perdesi üzerinde

kûçekli karar edilir” diye tanımlanmıştır. Bu tanımın başında yer alan “dügâhın evcine” ifadesi ilgi çekicidir.

18. Hüseyin-i acem

Eserin 2b sayfasında onsekizinci terkip olarak hüseyin-i acem “hüseyinî perdesinde muhayyer gösterir, dügâh ya da segâhlı karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 21b sayfasında elli ikinci terkip olarak beyitlerle “hüseyinî göstererek dügâha inilir. Daha sonra ırak gösterilerek dügâhta karar verilir.

19. Uzzâl

Eserin 2b sayfasında ondokuzuncu terkip olarak uzzâl “hüseyinî başlayarak, segâhda maye karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 21b sayfasında otuzdokuzuncu terkip olarak “hüseyinî göstererek dügâha inilir. Daha sonra ırak gösterilerek dügâhta karar verilir” şeklinde anlatılmaktadır:

20. Nihâvend

Eserin 2b sayfasında yirminci terkip olarak nihavend “hicaz göstererek, rehâvi perdesinde karar edilir” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 20b sayfasında otuzuncu terkip olarak anlatılmaktadır. Burada “tiz hicazla” başlanacağı söylenmiş fakat karar perdesi verilmemiştir.

21. Bahr-i nâzik

Eserin 3a sayfasında yirmibirinci terkip olarak bahr-i nâzik “hicaz başlar, segâhtan inilerek dügâhda karar edilir” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 21b sayfasında kırkinci terkip olarak “segâh başlar hicaz yüzünden dügâhda karar eder” şeklinde anlatılmıştır.

22. Hisar

Eserin 3a sayfasında yirmi ikinci terkip olarak hisar “hüseyinî başlar, uzzâl ya da segâhlı karar eder” şeklinde tarif edilmiştir. Fakat ikinci bölümünde hisar adıyla bir terkip yer almamaktadır.

23. Hisarek

Eserin 3a sayfasında yirmiüçüncü terkip olarak hisarek “hüseynî başlar, rekb karar eder” olarak tarif edilen bu terkip, eserin 21b sayfasında kırkbirinci terkip olarak “hisar perdesinde segâh gösterir, ısfahana geçerek, segâhda karar eder” şeklinde anlatılmaktadır:

24. Türkîhicaz

Eserin 3a sayfasında yirmidördüncü terkip olarak türkîhicaz “rast başlar, zengule gösterir, dönerek rastta karar eder” şeklinde tarif edilmektedir. İkinci bölümde bu isimde bir terkip bulunmamaktadır.

25. Hicaz-ı büzürk

Eserin 3a sayfasında yirmibeşinci terkip olarak hicaz-ı büzürk “hicaz başlar uşşâklı karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 22a sayfasında kırkbeşinci terkip olarak “hicaz gösterir, aşağı inerek büzürklü karar eder” şeklinde tarif edilmiştir.

26. Muhâlifek

Eserin 3a sayfasında yirmialtıncı terkip olarak muhalifek “nikriz segâh başlar, inilerek nerm segâh karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 19a sayfasında onüçüncü terkip olarak beyitlerle şöyle anlatılmaktadır: “segâhın evcinden başlar, uzzâla yüzünden geçip segâhda karar eder”.

27. Nişâvurek

Eserin 3a sayfasında yirmiyedinci terkip olarak nişâvurek “segâh başlar, uşşâkdan maye karar edilir” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 19a sayfasında yine yirmisekizinci terkip olarak beyitlerle şöyle anlatılmaktadır: “Çargâh perdesinde başlar, ardında hüseyinî perdesine geçer ve rast perdesinde karar eder”.

28. Hicaz-ı muhalif

Eserin 3a sayfasında yirmisekizinci terkip olarak hicaz-ı muhalif “hicaz başlar, aşağıya iner ve karcığârlı karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 19a sayfasında ondördüncü terkip olarak yer alır ve tarifleri aynıdır.

29. Rahatülervâh

Eserin 3a sayfasında yirmidokuzuncu terkip olarak rahatülervâh “hicaz başlar, dönülür ve zâvilli karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 19a sayfasında onbeşinci terkip olarak “hicazla başlar, ırak perdesinde karar eder” şeklinde tarif edilmiştir.

30. Nevâ-aşiran

Eserin 3a sayfasında otuzuncu terkip olarak nevâ-aşiran “nevâ başlar, rehâvi karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 18b sayfasında onikinci terkip olarak “neva başlar ve ardından karcığarlı karar eder” şeklinde tarif edilmiştir.

31. Irak-maye

Eserin 3a sayfasında otuzbirinci terkip olarak ırak-maye “ırak başlar, döner maye karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 19a sayfasında onsekizinci terkip olarak yer alır ve tarifi aynıdır

32. Müberka

Eserin 3a sayfasında otuzikinci terkip olarak müberka “çargâh başlar, rehâvi karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 19b sayfasında yirmibirinci terkip olarak “çargâhla başlar ve segâhta karar eder” şeklinde tarif edilmiştir.

33. Zemzeme

Eserin 3a sayfasında otuzüçüncü terkip olarak zemzem / zemzeme “nevruz başlar, segâhlı karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 19b sayfasında yirmiüçüncü terkip olarak “nevruz perdesinden seyre başlar, rehavide karar eder” şeklinde tarif edilmiştir.

34. Nevruz-i rûmî

Eserin 3a sayfasında otuzdördüncü terkip olarak nevruz-i rûmî “pençgâh başlar, uşşâklı karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 19b sayfasında “nevruz-i rûmî ve rıdvan” adıyla anılmaktadır. Halbuki birinci kısımda “nevruz-i rûmî” ile “rıdvan” tarifleri ayrı ayrı verilmiştir. Burada iki isimle birlikte anılan tarifi “pençgâhla başlar ve düğâhta karar eder” şeklindedir

35. Rekb

Eserin 3b sayfasında otuzbeşinci terkip olarak rekb “kûçek başlar, zengûle ile karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 20a sayfasında yirmibeşinci terkip olarak tarifi “kûçekle başlar, çargâhda gezinip düğâhta karar eder” şeklindedir.

36. Rekb-nevruz

Eserin 3b sayfasında otuzaltıncı terkip olarak rekb-nevruz “kûçek başlar, çargâha geçer ve ıraklı karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 20a sayfasında yirmialtıncı terkip olarak sadece “nevruz” adıyla geçmektedir. Tarifi de “kûçekden başlanır, düğâhta karar edilir” şeklindedir.

37. Zirefkend

Eserin 3b sayfasında otuzyedinci terkip olarak zirefkend “büyük ya da segâh başlar, çargâhlı karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 20a sayfasında yirmiyedinci terkip olarak “segâhta büyükle başlar, maye ile karar eder” şeklinde tarif edilmiştir.

38. Sazkâr

Eserin 3b sayfasında otuzsekizinci terkip olan sazkâr “kim segâh başlar, maye gösterir çıkar rast karar eder” şeklinde eserin 20b sayfasında yirmidokuzuncu terkip olarak aynı tarifle verilmiştir.

39. Nihavend-i rûmî

Birinci bölümde 3b sayfasında otuzdokuzuncu terkip olan nihavend-i rûmî cümlelerin başka türlü okunmasına imkân kalmayacak şekilde “gönül başlar, düğâh karar eder” şeklinde yazmaktadır. Fakat ikinci kısımda 20b sayfasında “hicaz başlar ardından ısfahândan çıkar kûçek karar eder” şeklinde tarif edilmiştir.

40. Hisar-evc

Eserin 3b sayfasında kırkinci terkip olarak hisar-evc “hisar başlar, inilir ısfahan karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkipin, eserin ikinci bölümünde tarifi bulunmamaktadır.

41. Mahur

Eserin 3b sayfasında kırkbirinci terkip olarak mahur “maye başlar, hüseyin karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkipin, eserin ikinci bölümünde tarifi bulunmamaktadır.

42. Murgek

Eserin 3b sayfasında kırkikinci terkip olarak murgek “araban başlar, iner ve zengûlede maye karar eder” şeklinde tarif edilir, eserin 23a sayfasında acem-rast ve murgekin aynı terkip olduğu belirtilmektedir. Ancak birinci kısımda her ikisi de ayrı ayrı tanımlanmıştır. İkinci bölümde murgek “ırak başlayıp düğâh gösterip rastta karar eder” diye tarif edilmiştir.

43. Araban

Eserin 3b sayfasında kırküçüncü terkip olan araban “mahur başlar, acemden bir perde aşağıda karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkip, ikinci bölümde bulunmamaktadır.

44. Rıdvan

Eserin 3b sayfasında kırkdördüncü terkip olarak rıdvan “acem başlar, düğâha inerek acemden bir perde aşağıda karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 19b sayfasında nevrüzî-rumî ismiyle birlikte anılmaktadır.

45. Sebzendersebz

Eserin 3b sayfasında kırkbeşinci terkip olarak sebzendersebz “mâhur, uzzâl, rehâvi, hicaz, maye, pençgâh gösterilir” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 23a sayfasında ellisekizinci terkip olarak “hicaz, maye, büzürkle pençgâh, rehâvi, nühüft, uzzâl ve çargâh gösterilir” şeklinde tarif edilmiştir.

46. Acem

Eserin 3b sayfasında kırkaltıncı terkip olarak acem “düğâh başlar, rast karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin ikinci bölümünde bulunmamaktadır.

47. Nevruz-acem

Eserin 3b sayfasında kırkyedinci terkip olarak nevrüz-acem “nevrüz başlar, acem karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 23a sayfasında elliüçüncü terkip olarak “nevrüzî-rumî başlar, daha sonra ırakdan düğâh perdesinde karar eder” şeklinde tarif edilmiştir.

48. Çargâh-acem

Eserin 3b sayfasında kırksekizinci terkip olarak çargâh-acem “çargâh başlar, acem karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 22a sayfasında kırkyedinci terkip olarak “çargâh gösterilir ardından ıraka inilir ve düğâhda karar edilir” şeklinde tarif edilmiştir.

49. Segâh-acem

Eserin 3b sayfasında kırkdokuzuncu terkip olarak segâh-acem “segâh, başlar iner ve acem perdesinde karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 22b sayfasında kırksekizinci terkip olarak “segâhla başlar, ırak yüzünde düğâhda gösterip, segâhda acemli karar” eder şeklinde tarif edilmiştir.

50. Düğâh-acem

Eserin 3b sayfasında ellinci terkip olarak düğâh-acem “rast başlar iner ve acem perdesinde karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 22b sayfasında kırkdokuzuncu terkip olarak “ırak gösterildikten sonra düğâhda karar edilir” şeklinde tarif edilmiştir.

51. Rast-acem

Eserin 3b sayfasında ellibirinci terkip olarak rast-acem “rast başlar ırak göstererek, iner ve acem perdesinde karar eder” şeklinde tarif edilmiştir. Eserin ikinci bölümünde rast-acem adıyla bir terkip yer almamaktadır.

52. Acem-rast

Eserin 4a sayfasında elli ikinci terkip olarak acem-rast “acem göstererek, iner ve rastlı karar eder” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin ikinci bölümünde ellibeşinci terkip olarak “ırak ve düğâh gösterilir ve rastta karar edilir” şeklinde tarif edilmiştir.

53. Hicaz-acem

Eserin 4a sayfasında elliüçüncü terkip olarak hicaz-acem “hicaz başlar, inilir ve acem perdesinde karar edilir” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 22b sayfasında ellinci terkip olarak “hicaz başlar düğâhta karar eder” şeklinde tarif edilmiştir.

54. Irak-acem

Eserin 4a sayfasında ellidördüncü terkip olarak irak-acem “irak gösterilerek, inilir ve acem perdesinde karar edilir” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 23a sayfasında ellidördüncü terkip olarak “irak başlar ardından düğâha geçer ve karar eder” şeklinde tarif edilmiştir.

55. Uzzâl-acem

Eserin 4a sayfasında ellibeşinci terkip olarak uzzâl-acem “uzzâl başlanır, inilir ve acem perdesinde karar edilir” şeklinde tarif edilen bu terkip, eserin 22b sayfasında ellibirinci terkip olarak “uzzâl gösterilerek, hicaza geçilir ve irak gösterilerek düğâhda karar edilir” şeklinde tarif edilmiştir.

56. Segâh-maye

Eserin 4a sayfasında ellialtıncı terkip olarak segâh-maye “segâh başlar, inilir ve maye perdesinde karar edilir” şeklinde tarif edilen bu terkipin ikinci bölümde de tarifi aynı şekilde yapılmıştır.

57. Uşşâk-maye

Eserin 4a sayfasında elliyedinci terkip olarak uşşâk-maye “uşşâk başlar, inilir ve maye ile karar edilir” şeklinde tarif edilen bu terkipin ikinci bölümde de tarifi aynı şekilde yapılmıştır.

Bu terkiplerin dışında eserin 2a sayfasından başlayan bölümde olmayıp 17b sayfasından başlayan ikinci bölümünde tarif edilen terkipler şunlardır:

1. Gerdâniye-Nigâr

Eserin 17b sayfasında yer alan bu terkipin tarifi “gerdâniyeden başlar, çargâha inerek maye karar eder” şeklinde yapılmıştır.

2. Beste-i Isfahân

Eserin 18a sayfasında yer alan bu terkipin tarifi “ısfahân başlar, segâh karar eder” şeklinde yapılmıştır.

3. Gerdâniye-Bûselik

Eserin birinci bölümünde bûselik ve gerdâniye olarak iki ayrı terkip olarak tarif edilmesine rağmen ikinci bölümünde 18b sayfasında gerdâniye-bûselik olarak geçmektedir. Tarifi “gerdâniyeden başlar, bûselik gösterir ardından rast karar eder” şeklinde yapılmıştır.

4. Rast-Maye

Eserin 19a sayfasında yer alan bu terkipin tarifi “rast başlar, maye karar eder” şeklinde yapılmıştır.

5. Zâvili

Eserin 19a sayfasında yer alan bu terkipin tarifi “segâh başlar, düğâh karar eder” şeklinde yapılmıştır.

6. Sabâ

Eserin 17b sayfasında yer alan bu terkipin tarifi “nevruz başlar, segâh karar eder” şeklinde yapılmıştır.

7. Hisarnîk

Eserin 21b sayfasında yer alan bu terkipin tarifi “segâh başlar, kûçek karar eder” şeklinde yapılmıştır.

8. Humâyun

Eserin 23a sayfasında yer alan bu terkipin tarifi “zengûle başlar, rehâvi karar eder” şeklinde yapılmıştır.

9. Hicaz-ı Irak

Eserin 23a sayfasında yer alan bu terkipin tarifi “hicaz başlar, ırak karar eder” şeklinde yapılmıştır.

Makamların Tesirleri

Eserin 6a-6b sayfalarında günün hangi saatlerinde hangi makamın tesirli olduğu anlatılmaktadır. Eserin 35a-35b sayfalarında aynı konu “El-Edebü’s-sânî fî beyânî tefrîkâtî’l-makamât e’l-âvâze v’eş-şu’b v’et-terkibât” başlığı altında tekrar ele alınmaktadır. Aynı ayrı yerlerde verilen bilgiler aşağıda birarada değerlendirilmiştir.

Sabahtan kuşluk vaktine kadar olan zamana serd-ter denmektedir. Bu vakitte tesirli olan makamlar şunlardır: kûçek, hüseyînî, uşşâk, nevrûz, zilkeşhâveran, nişâvurek, hisar, rekb, rekb-nevrûz, muhayyer, hüseyînî-acem, çargâh-acem, sipihr, uşşâk-maye, neva, aşîrân, nevrûz-i rûmî. İkinci bölümdeki sabahtan kuşluğa kadarki zamandaki tesirli makamların sıralanışında, iki farklılık vardır. 6a sayfasında “hisar” denilen makama 35a sayfasında “hisarek” denmektedir, birde 6a sayfasında sipihr, uşşak diye geçen iki makam 35a sayfasında “şehr-i uşşak” diye geçmektedir.

Kuşluktan ikindiye kadar olan zamana germ-huşk denmektedir. Bu vakitte tesirli olan makamlar şunlardır: Irak, zengûle, nevâ, geveşt, segâh-maye, müstear, nihâvend, humayûn, irak-maye, müberka, zâvîlî, rûy-i irak, segâh, hisarek, sazkar, mu’tedil, segâh-acem, irak-acem. Kuşlukdan ikindiye kadarki zamandaki tesirli makamların sıralanışı ise ikinci bölümde 35a sayfasında, 6a’ya göre farklı olarak şöyle sıralanmaktadır: irak, zengûle, nevâ, güvâşt, segâh, zâvîlî, rûy-i irak, hisarek, mutedil, segâh-maye, müstear, nihâvend, hümâyûn, irak-maye, müberka, sazkar, segâh-acem, irak-acem. Buradaki diğer bir farklılık ise makamların rakamla değil de harflerle sıralanmasıdır.

İkindiden yatsıya kadar olan zamana germ-ter denmektedir. Bu vakitte tesirli olan makamlar şunlardır: İsfahan, rehâvî, bûselik-maye, beste-ısfahan, ısfahanek, zir-keşide, nigâr, zemzeme, gerdâniye, vech-i hüseyin, karcigâr. İkinci bölümde ikindiden yatsıya kadar olan makam sıralanışında bir farklılık yoktur ama burada da makamlar rakamla değil de harflerle sıralandırılmıştır.

Yatsıdan sabaha dek olan zamana serd-huşk denmektedir. Bu vakitte tesirli olan makamlar şunlardır: Rast, büzürk, hicaz, şehnaz, selmek, bestenigâr, nikriz, gerdâniye nigâr, aşîrân, pençgâh, rast-maye, uzzâl, uzzâl-acem, hicaz-ı muhalif, rahatülervâh, muhalifek, hicaz-acem, nühüft, bahr-ı nâzik, türki-hicaz, hicaz-büzürk. İkinci bölümde yatsıdan sabaha dek olan zamandaki tesirli makamların sıralanışında, 6b’ de büzürk ikinci hicaz da dördüncü sıradadır fakat 35b’de tam tersine hicaz ikinci,

büzürk de üçüncü sırada yer almaktadır. Ayrıca 6b'de uzzâl acem'den önce bir uzzâl varken 35b'de yoktur. 35b'de nühüftten evvel bir de nihâvend makamı yazılıdır. 6b'de türkî-hicaz diye yazılan makam 35b'de hicaz-türkî şeklinde yazılmaktadır. En sonda bulunan makam 6a'da hicaz-ı büzürk iken 35b'de hicaz-ı rekb şeklinde yazılmıştır.

Eserin 7a sayfasında insanların tenlerine göre makamların tesirleri anlatılmaktadır. Buna göre:

Esmer tenli kişinin tabiatı germ-huşkdur, ona ırak makamı tesir etmektedir.

Eğer kişi sarıysa tabiatı serd-huşkdur, ona rast makamı tesir etmektedir.

Eğer kişi kumral ise tabiatı serd-terdir, ona kûçek makamı tesir etmektedir.

2.2 Kitâb-ı Edvâr'da Geçen Usuller

Eserde vr. 4b'de "Geldik Darb Şerhine", vr. 5a'da "Geldik Bir Bâb Dahi Darb Nedür", vr. 31b'de "Der Beyân-ı Aksâmı Durup" ve "Der Beyân-ı Hisâb-ı Nakarât" başlıkları altında görüldüğü gibi dört yerde usûllerden bahsetmektedir. Bunların yanında eserin 33a ve 33b sayfalarında "Der Beyân-ı Sûret Devâyir-i Nakarat" başlığı altında usuller şekillerle gösterilmektedir. Eserin birinci bölümüyle ikinci bölümündeki usul tariflerinde birbirine göre isim değişiklikleri, tanım farklılıkları mevcuttur. Ayrıca bu isim ve tanımlar şeklindeki isim ve tanımlarla da farklılık göstermektedir. Birinci, ikinci bölümdeki usul tanımlarını ve 33a-33b sayfalarındaki daire şekillerindeki usullerin tariflerini karşılaştırmalı olarak yazdık.

Eserin 5a sayfasında onaltı nakarât olduğu belirtilen darb-ı hiffe adlı usûlle dâyre-i çehârdarb-ı hafif adlı usûlün vuruşları verilmemiştir. Yine aynı sayfada adı verilmeyen "ten tene ten tene ten tene ten tene ten tene ten tene ten ten tenen tenen ten" şeklinde vuruşu verilen bir usûlün ise adı yazılmamıştır. Eserin 33b sayfasındaki daire şeklinde adı verilmeyen bir usûlün vuruşları "tenenen ten tenenen ten" şeklinde gösterilmiştir.

Eserin 4b sayfasında "Geldik Darb Şerhine" başlıklı bölümde ve 31b'de "Der Beyân-ı Aksâmı Durup" başlıklı bölümde usûller ikiye ayrılmaktadır. Biri sakîl diğeri de hafifdir.

4b sayfasında sakîlden meydana gelen usûller: 1. Versân 2. Revân 3. Tekdarb 4. Semâi 5. Fâhte 6. Serândâz 7. Çehârdarb 8. Buhârî 9. Evsât olarak yazılmıştır, fakat

31b sayfasında 1. Vereşân 2. Revân 3. Türkî 4. Semâi 5. Fahte 6. Serândâz 7. Çâr-ı buhârî 8. Hezec 9. Evsât olarak sıralanmıştır.

4b sayfasında hafifden meydana gelen usûller: 1. Remel 2. Kasir 3. Remel-i tavîl 4. Remel-i kasîr 5. Darb 6. Râhkerd 7. Hiffedarb 8. Muhammes 9. Rûmek olarak sıralanmıştır fakat 31b sayfasında 1. Remel-i Tavîl 2. Remel-i Kasir 3. Çârdarb 4. Sîdarb 5. Râh 6. Muhammes 7. Remel-i Sengîn 8. Çârdarb-ı Hafif 9. Darbeyn olarak sıralanmıştır.

4b’de adları verilen usûllerin vuruşları:

Sakîl yirmi dört harfdir: altı kez “ten ten”

Remel-i tavîl: “ten ten tenen tenen ten ten ten ten”

Sakîl: “ten ten ten ten ten ten ten ten ten ten ten ten”

Hafif: “ten tenen tenen tenen tenen ten”

Tavîl: “ten tenen tenen ten ten ten”

Remel-i kasîr: “ten ten ten tenen tenen tenen ten”

Muhammes: “ten ten ten ten ten”

Vereşân: “ten tenen ten”

Tekdarb:” tenen tenen ten tenen tenen ten tenen tenen ten”

Buhârî: “tene ten tenen tenen ten”

31b’de adları verilen usûllerin vuruşları:

Sakîl-i Tâvil: Dört kere “te ne nen ten” diye yirmidört harfdir.

Hafif: “İki kerre tenen tenen ten” diye onaltı harfdir.

Remel-i Tavîl: “tene ten tennen ten nen ten tene ten” diye onsekiz harfdir.

Remel-i Kasîr: “tene nen ten ten ten nen ten” diye ondört harfdir.

Çârdarb: Birisi hafif, birisi remel-i kasîr, iki kere “tenen tenen ten” diye bir kere daha “tene nen ten ten tenenen ten” diye otuz harfdir.

Muhammes-i Tavîl: Birisi sakîl, birisi remel-i kasîrdır, dört kere “tenenen ten” diye bir kere daha “tenenen ten ten tenenen ten” diye otuzsekiz harfdir.

Vereşân: Bir kere “tenenen ten tenenen ten” oniki harfdir.

Türkî: Bir kere “tenen tenen ten ve ten” diye on harfdır.

Fahte: Bir kere “ten tenenen tenen tenen ten” diye ondört harfdır.

Eserin 33a ve 33b sayfalarında “Der Beyân-ı Sûret Devâyir-i Nakarat” başlığı altındaki şekilde verilen usul tanımları:

Remel-i Tavîl: ten tenenen tenenen tenenen ten tenenen tenenen

Sağîr: tenenen tenenen tenenen tenenen tenenen tenenen

Sakîl: tennen tennen tennen ten tennen tennen tennen tennen

Muhammes-i Tavîl: tenenen ten tenenen tenenen ten

Çârdarb: ten tennen tenenen ten tenenen tenenen

Remel-i Kasîr: tene ten tenen ten tenenen

Fahte: ten tenenen tenenen ten ten

Türkî: tenen tenenen ten ten tenenen

Vereşan: tene ten ten tenenen tenenen ten

Sakîl-i Tavîl: tenenen ten tenenen ten tenenen ten tenenen ten

Darbeyn Sakîl ve Hafif: tenenen tenenen ten tenenen ten

Nısf-ı er-remel isna Aşer: ten tenenen tenenen

Hafif: tenenen tenenen ten tenenen ten

Hezec-i Rûb’: tenenen

Nısf-ı Tavîl: tenenen

2.3 Kitâb-ı Edvâr’da Geçen Formlar

Kitâb-ı Edvâr’da 5b sayfası ve 34b sayfasında olmak üzere iki yerde bazı formlardan bahsedilmektedir. Form adlarının geçtiği kısımda daha çok bir hanendenin nasıl icra etmesi gerektiği anlatılmak istenmektedir. Bu kısım aşağıdaki gibidir.

“Geldik kısıma dahi kim ilm-i musikînin bir edebi dahi vardır kim tarîkle ide. Evvel başlaya bir makam göstere pîş ede, andan hüsrevânî, andan sonra kavî, andan gazel andan terâne, andan bir kavî, dahi ferdâşt ola. Çün bu edebi saklamış olasın. Bir yol dahi tutasın, yine verirse göresin.

Geldik bir kısım dahi üç isim bünyâd eylemişler. Evvel kabl, ikinci ma'a, üçüncü ba'du. Kablu oldur kim evvel (v)ura şiirin andan savtın ide. Ma'a oldur kim darbın bile ide. Ba'du oldur kim savtın ide. Savtın şiirin andan bunlar rumûz altında künûzlardur. Bu rumûz bu künûz bu ilmin içinde pinhândur. Bu ilimde key üstâd gerekdür bunu bile". Ve gûyendelik şürû iden kişiye üstâdlar üç tarîk komuşlar. Birisi kabldur, birisi madır, birisi ba'ddır. Kabl oldur kim bir kişi nesne itmek dilese evvel darbın ura, andan sonra şiirin ve savtın ide. Ma'a oldur kim savtın şiiriyle ide. Ba'd oldur kim savtın ve şiirin bile andan sonra darbın ura. Bunlar rumûzdur, içinde künûz vardır".

"Ve iy Dilşâd bu ilmin evvel âdâbından biri budur kim, bir kişi nevbet-i müretteb itmiye meşgul olup şuru itse, evvel başladığı vakit bir makam göstere andan sonra pîşrev ide andan sonra hüsrevânî göstere.

Tenbih

Hüsrevânî oldur kim bir makam göstere, ol makamda ya sakıl ya hafif iki devir nakarât nakşiyle göstere, andan sonra bir kavilde bir gazel ide ve bir pâre dahî ide kim ana terane dirler. Sonra bir kavil dahî kim ide ana ferdaşt dirler. Ve eğer bu tertîb üzre gûyendelik etse edna/edeni mûsikîyi saklayıp nevbet-i müretteb tamâm itmiş ola".

Hanendenin müzik icra şekli kabl, ma'a, ba'd olmak üzere üç şekilde gösterilmiştir.

Kabl: Önce usul vurulur, hanende daha sonra sözlerle eşlik eder.

Ma'a: Usulle birlikte hanende icra eder.

Ba'd: Önce savt ile hanende başladıktan sonra usul veya müzik icraya katılır

Eserde yukarıdaki ifadelerde geçen formlardan sadece peşrev ve hüsrevâninin tanımını yapmış diğerlerinin sadece sırasını söylemiştir. Diğer formların tanımları Yalçın Tura'nın yazdığı bir makaleden yararlanarak bu formların açıklamaları alfabetik sırayla aşağıdaki gibidir.

Amel: Eserde sadece ismi verilmiş ama tanımı verilmemiştir. Yalçın Tura'nın makalesine göre tanımı "Acemler, (Doğu Türkleri) remel, muhammes, hezec gibi kısa usullerle ve Farsça sözler üzerine besteledikleri eserlere amel adını verirler. Bu eserler matla', cedvel, savtü'l-vasat ve teşyi' denen kısımlardan meydana gelir. 1. Kısım: Matla' (tarika diye de adlandırılır) amelin giriş, başlangıç kısmını teşkil eder. 2.

Kısım: Cedvel, matla'ın ezgisinin (değişik sözlerle) ve yapısının aynen tekrarından ibaretdir. 3. Kısım: savtü'l-vasat (miyân-hâne diye de adlandırılır. 4. Kısım: teşyi' (bazgeşt diye de adlandırılır) 1. ve 2. kısımlardaki ezgilerin aynen tekrarından ibaretdir. Bazen ikinci bir miyân-hâne ile ikinci bir bazgeş de ilave edilebilir. Yapı bakımından ilk bakışta, basîti andıran bu form, gerek usullerinin ayrılığı, gerek sözlerinin Farsça oluşu bakımından, ondan farklı sayılmıştır. Amel daha sonraki devirlerde murabba' beste olarak karşımıza çıkmış ve Türk müziğinde günümüze dek önemini korumuştur.³⁵

Basît: Eserde sadece ismi verilmiş ama tanımı verilmemiştir. Yalçın Tura'nın makalesine göre tanımı "Arapça bir şiir üzerine, sakîl-i evvel, sakîl-i sâni veya sakîl-i remel usullerinde bestelenmiş, münferid bir parçadır. Pişrev de denen bir tarika'sı (saz girişi) vardır, bazgeşt diye adlandırılan bir teşyi'i (tekrarlanan kısım, nakaratı) vardır. Miyân-hâne de denen savt'a (sesle okunan kısma yani savtü'l-vasat'a gelince, başka makama geçki yapılır. Bu kısım her zaman bulunmayabilir. Teşyi kısmı ise sözlü olabilir" şeklinde yapılmıştır.³⁶

Ferdaşt / Fûrudaşt: Eserde sadece ismi ve sırası verilmiş ama tanımı verilmemiştir. Yalçın Tura'nın makalesine göre tanımı "kavl tarzında bestelenmiş bir parçadır" şeklindedir.³⁷

Gazel: Eserde gazel formunun da sadece sırası belirtilmekte fakat tanımı yapılmamıştır. Yine Yalçın Tura'nın makalesine göre tanımı şudur: "münferid bir parçayı uzatmak, ondan duyulan hazzı, alınan zevki devam ettirmek için icra edilen nağmelere denir. Uzatılmak istenen parça ile aynı usulde olur ve Farsça sözler üzerine oturtulur".³⁸

Hüsrevânî: "bir makam göstere, o makamda sakîl veya hafif iki kere tekrarlanılarak nakarat nakşiyle gösterilir" ifadesiyle anlatılmaktadır.

Kavl: Eserde Kavl formunun Hüsrevâniden sonra geldiği belirtilmiş fakat tanımı yapılmamıştır. Yalçın Tura bir makalesinde bu formun tanımını şöyle yapmaktadır "kıraat revişinde, Basit tarzında bir parçadır".³⁹

³⁵ Yalçın Tura, "Türk Musikîsi Formları Eski Formlar", *Kaynaklar*, 1996, s. 61-62

³⁶ Yalçın Tura, "Türk Musikîsi Formları Eski Formlar", *Kaynaklar*, 1996, s. 59

³⁷ Yalçın Tura, "Türk Musikîsi Formları Eski Formlar", *Kaynaklar*, 1996, s. 59

³⁸ Yalçın Tura, "Türk Musikîsi Formları Eski Formlar", *Kaynaklar*, sy. 4, 1984, s. 59

³⁹ Yalçın Tura, "Türk Musikîsi Formları Eski Formlar", *Kaynaklar*, sy. 4, 1984, s. 59

Nevbet-i Müretteb: Sırasıyla kavl, gazel, terane ve frudaştan oluşan bir formdur. Bu dört parçanın her birinde, tarika (giriş, peşrev) ve teşyi' (nakarat) kısımlarının bulunması şarttır. Savtü'l-vasat (miyân-hâne) ise olabilir de olmayabilir de. Nebbet-i mürettebe ard arda sıralanmış sözlü eserlerle, bunların başında, aralarında veya sonlarında yer alan, muhtelif saz eserlerinden, ara nağmelerinden meydana gelen bir dizi, bir takım idi. Bu diziliş, daha sonraki devirlerde, "fasıl" adı verilen formun öncüsü sayılmaktadır. Nitekim, nevbet-i mürettebe veya kısaca "nebbe" sözcüğü, günümüzde, Magrib'de (Batı Arap Aleminde) fasıl manasında kullanılmaktadır.

Peşrev: Bu formların ilkidir. "evvel başlaya bir makam göstere piş ede" ifadesiyle peşrevden söz edilmektedir.

Savt: Eserde bu formların dışında bir de savt formundan söz edilmektedir. Fakat bu formun da tanımı verilmemiştir. Yalçın Tura'nın makalesine göre; "şîir, nağme ve usulün aynı anda başlayıp, aynı anda sona erdiği, terennüm vs. Gibieklentilerin katılmadığı bu eserlere bu ad verilir" şeklinde bir tanımı yapılmıştır.⁴⁰

Terâne: Eserde terâne formunun da ismi ve sırası belirtilmiş ama tanımı yapılmamıştır. Yine Yalçın Tura'nın makalesine göre tanımı: "rubai şeklinde Arapça veya Farsça şîirlerin, sakîl-i evvel, sakîl-i sâni veya çift remel usullerinden birinde bestelenmesinden meydana gelmiş bir parçadır. İlk iki usulde, parçaya 7. darbda, son usulde ise, 9. darbda başlanır" şeklindedir.⁴¹

2.4 *Kitâb-ı Edvâr*'da Geçen Çalgılar

Eserde ney, ud, çeng ve şeştâ çalgıları olmak üzere dört çalgının ismi geçmektedir. Bu çalgılarının isimleri makam tanımlarının yapıldığı yerlerde geçmektedir. Mesela Rast-maye makamını anlatırken "Elüne çeng alub eylerisen hîz" (vr.19a), veya nihâvend-i rûmi makamını açıklarken "Eğer çalmak bilürsen ud ya çeng" (vr.20b), zemzem / zemzeme makamını anlatırken "Elüne ud al veya ağzuna ney" (vr. 19b) gibi ifadelerle makam tanımları yapılmıştır. Fakat Eserin 7a ve 7b sayfalarında sadece ud ve çengin akordları verilmiştir. Bu akordlar aşağıdaki gibidir.

Çengin akordu anlatılırken tel için "kıl" kelimesi kullanılmıştır. Biz de bu ifadeyi bozmamak için aynı şekilde kullandık. Akordu: dokuzuncu kılı rast, sekizinci kılı dügâh, yedinci kılı segâh, altıncı kılı çargâh, beşinci kılı pençgâh, dördüncü kılı

⁴⁰ Yalçın Tura, "Türk Musikîsi Formları Eski Formlar", *Kaynaklar*, sy. 4, 1984, s. 62

⁴¹ Yalçın Tura, "Türk Musikîsi Formları Eski Formlar", *Kaynaklar*, sy. 4, 1984, s. 59

ırak, üçüncü kılı gerdâniye ve ilk kılı da muhayyer olur. Bu ifadelerin ardından gerdâniye, rast, ısfahanek, düğâh, çargâh, segâh, düğâh ve rast perdelerini sıralamaktadır. Bunların hepsi düşünüldüğünde aslında verilmek istenen çengin akordudur. Bu nedenle dokuz telden sonraki tellerin akordlarını da belirtmektedir.

Udun akordu anlatılırken udun beş çift kılı var denmektedir. Alt kılı çargâh, ondan yukardaki rast, orta kılı ısfahân, dördüncü kılı düğâh, beşinci kılı hüseyinîdir. Bu akortda dikkat edilmesi gereken udun tellerinin alttan başlayarak yapıldığının belirtmektedir. Ayrıca udun akordunun anlatımının ardından idman yaprak çalışıldığı takdirde üstad olunacağını belirtmektedir.

2.5 *Kitâb-ı Edvâr*'da Geçen Perdeler

Kitâb-ı Edvâr'da perde kelimesi kullanılarak adlandırılan perdelerin tamamı 16 adettir. Bunlar (alfabetik olarak yazılmıştır, kullanıldıkları makamlar parantez içinde belirtilmiştir): acem (araban, rıdvan), çargâh (rekb), düğâh (ısfahân, zengûle, uşşâk, nevrûz, maye, hisar, yegâh, düğâh, muhayyer), hicaz (nîrîzî), hisar (vech-i hüseyinî), hüseyinî (hisar, zirkeşîde, nişavurek, vech-i hüseyinî), ırak (büzürk, neva, uşşâk, şehnâz), ısfahân (ısfahâne), muhayyer (nühüft), nevrûz (zirefkend-i kûçek), pençgah (ısfahân, hicaz, maye), rast (rast), rehavi (ırak), segâh (rehavi, segâh, muhalifek), yegâh (zirefkend-i kûçek), zirefkend (büzürk, şehnâz). Eserde yarım perde anlamında “nısf” kelimesinin “zirefkend-i kûçek, nevrûz, vech-i hüseyinî” makamlarında kullanıldığı görülmüştür. Nısf kelimesi ile birlikte nevrûz, pençgâh, hisar perdelerinden bahsedilmiştir. Bir diğer müzik terimi olarak “nerm” kelimesinin de kullanıldığını bestenigâr, pençgâh, aşiran, muhalifek makamları ile birlikte çenk ve udun akordlarını tanımlarken görülmektedir. Rast, düğâh, segâh, çargâh, hüseyinî, ısfahân perdeleriyle birlikte kullanılmıştır.

Kitâb-ı Edvâr'da makamlar anlatılırken perdenin dışında “ev” ve aynı anlama gelen “hâne” kelimeleri de kullanılmaktadır. Ev kelimesi ile birlikte kullanılan kelimelere kullanıldıkları yerlere göre dikkat edildiğinde “geçki” anlamı taşıdığı anlaşılmaktadır. Buna göre kitapta makam tanımlarında geçen geçkiler (evler) şunlardır (alfabetik olarak yazılmıştır, kullanıldıkları makamlar parantez içinde belirtilmiştir): acem (segâh acem, düğâh acem), büzürk (sipihr), çargâh (rehavi, bestenigâr, çargâh), düğâh (nevrûz-i rûmî, rekb), gerdâniye (gerdâniye), hicaz (hisar-evc, hicaz-ı türkî), hisar (hisarek), hüseyinî (hüseyinî-acem, aşiran, muhayyer), ırak

(ırak, zirkeşhâveran), maye (segâh maye, zirefkend), nevrûz (zemzeme), pençgâh (neva, maye), rast (nevrûz, nikriz), rehavî (nihavend, zirkeşîde), segâh (segâh, geveşt), şeşgah (hüseyinî), uzzâl (müstear). Yukardaki geçkilerden bazılarının hâne kelimesi ile kullanıldığı görüldüğü için farklı olarak hâne kelimesi ile kullanılan “hisar”ın da (hisarek makamında geçmektedir) geçki olduğu anlaşıldığından listeye eklenmiştir.

Eserde ayrıca “mahur oldur kim maye ağâz ide, hüseyin sırf karar ide” şeklinde mahur makamını tanımlarken kullandığı “hüseyin sırf” ile ne kastedtiği tam olarak anlaşılamamaktadır. Kelime anlamıyla mahur makamının hüseyinî perdesinde karar kıldığı şeklinde anlamlandırılması mümkün ise de mahur makamının hüseyinî perdesinde karar kılmadığı bilinmektedir. Hüseyin sırfın en yakın çağrıştırdığı anlam hüseyinî geçkisi olmalıdır.

III. BÖLÜM

KİTAB-I EDVÂR'IN ÇEVİRİSİ

Bu tasnif Hoca Abdülkâdir'indir, ilm-i makâmâtı bildirür. Evvel üstâdlar kim bu ilmi bünyâd itmişler, ilm-i hey'et ve ilm-i hikmet ve ilm-i tıb ve ilm-i nücûmdan istihrâç kılmışlar, oniki burca yedi yıldıza çehâr unsura gicenün ve gündüzün yirmidört saatine terkîb itmişler. Nitekim âdemin aslı dört nesnedür, bu makâmâtın dahi aslı dördür ve hem bu kitabın ismi **Edvâr'dur**.

Her kimse kim okumağı ve itmeğı bildi lîkin bu ilm-i makâmâtın aslın bilmedi. Bu kitâb bu ilmin aslın ve fer'in bildirür. İsmiyle hem bu ilim hevâyî ilimdür, amel gerekdür. Rivayetdür, Hoca Abdülkâdir, Hoca Nasreddin'den ki sohbet iderken üstâdlarından kim oniki makâmıdır, yedi âvâzedür, dördü şu'bedir, bâki kalanı terkîbdür. Her bir üstâd geldi kuvveti yittüğünce iki makâm, iki âvazeye, iki şu'beye, bir makâm ya bir âvazeye bir şu'be cem' itdü, ana bir ad virdi ki terkîb oldur. Şol kim asıldur, oniki makâm, yedi âvâze, dört şu'bedür, bâki kalanı terkîbâtur.

Geldik (1b) evvel oniki makâm dedüğümüz nedir: Evvel râst, ikinci ırâk, üçüncü ısfahân, dördüncü kûçek, beşinci zengûle, altıncı büzürg, yedinci hüseynî, sekizinci hicâz, dokuzuncu rehâvi, onuncu bûselik, on birinci nûva, on ikinci uşşâk.

Andan geldik âvâzeye: evvel geveşt, ikinci nevrûz, üçüncü silmek, dördüncü şehnâz, beşinci mâye, altıncı gerdâniye, yedinci hisâr.

Andan geldik şu'beye: evvel yekgâh, ikinci dügâh, üçüncü sigâh, dördüncü çargâh.

Geldik imdi eğer hey'et ve hikmet ve tıb (ve) nücûma taalluk olmasaydı oniki burca, yedi yıldıza, çehar unsura, yirmidört saat terkîb itmiyelerdi, taalluk olduğuçün ittiler. Oniki makâm, oniki burca, yedi âvâzeye, yedi yıldıza yirmidört⁴² saat anâsır, sekiz terkîb gicenün gündüzün yirmidört saatine terkîb ittiler.

⁴² Metinde yanlışlıkla "kırkdört saat" yazılmıştır. Cümlemin gelişinden "yirmidört saat" olması gerektiği anlaşıldığı için metin taminine gittik.

Terkibât

Bestenigâr oldur kim çargâh göstere, sigâh yüzünde nerm râst karar ide.

Nîrîzî⁴³ oldur kim, nîrîzî-hüseyin⁴⁴ yüzünde hicâz ağâz ide ine nerm karar ide.

Pençgâh oldur kim ısfahân ağâz ide, hüseyin yüzünde nerm râst karar ide.

İsfahâne oldur kim (2a) ısfahân ağâz çargâh, anda karar ide.

Zilkeşhâveran oldur kim muhayyer ağâz ide, hicâz karar ide sigâh yüzünde.

Zirkeşide oldur kim sigâh ağâz ide, nevrûzdan döne düğâha karar ide.

Âşîrân oldur kim hüseyin ağâz ide, ana andan nerm râst karar ide.

Gerdâniye oldur kim gerdâniye ağâz ide, hüseyin yüzünde düğâh karar ide.

Bûselik oldur kim gerdâniye ağâz ide, düğâhdan mâye karar ide.

Muhayyer oldur kim nîrîzî⁴⁵ düğâh ağâz ide, hüseyin yüzünde ine düğâh karar ide.

Nigârinek oldur kim gerdâniye ağâz ide, sigâh karar ide.

Vech-i hüseyin oldur kim karcığâr göstere, tamam döne karar ide kendüze.

Karcığâr oldur kim çargâh göstere döne uşşâk karar ide.

Rûy-i ırâk oldur kim ırâk ağâz ide, sigâh karar ide.

Müstear oldur kim sigâh ağâz ide, ırâk karar ide.

Nühüft oldur kim muhayyer ağâz ide, ine hicâz karar ide.

Sipîhr oldur kim muhayyer ağâz ide, ine büzürg evinde karar ide.

Hüseyin-i acem oldur kim hüseyin evinde muhayyer ağâz ide düğâh ya sigâh karar ide.

Uzzâl oldur kim hüseyin ağâz ide, sigâhdan mâye karar ide.

Nihâvend (2b) oldur kim hicâz göstere, rehâvi evinde karar ide.

Bahr-ı nâzik oldur kim hicâz ağâz ide, sigâhtan ine düğâh karar ide.

Hisâr oldur kim hüseyin ide, uzzâl ya sigâh karar ide.

Hisârek oldur kim hüseyin ağâz ide rekb karar ide.

Türk-i hicâz oldur kim râst ağâz ide, zengûle göstere, döne karar ide.

Hicâz-ı büzürg oldur kim hicâz ağâz ide göstere uşşâk karar ide.

Muhâlifek oldur kim nîrîzî sigâh⁴⁶ ağâz ide, ine nerm sigâh karar ide.

Nişâvurek oldur kim sigâh ağâz ide, uşşâkdan mâye karar ide.

Hicâz-ı muhalif oldur kim hicâz ağâz ide, ine karcığâr tamam karar ide.

⁴³ Metinde “tebrîzî” şeklinde olmakla birlikte, doğrusu “nîrîzî”dir

⁴⁴ Metinde “tebrîzî hüseyin” olmakla birlikte doğrusu “nîrîzî hüseyin”dir.

⁴⁵ Metinde “tebrîzî” şeklinde yazılmış olmakla birlikte doğrusu “nîrîzî”dir.

⁴⁶ Metinde “tebrîzî segâh” yazılmış olmakla birlikte doğrusu “nîrîzî segâh”dır.

Râhatü'l-ervâh oldur kim hicâz ağâz ide döne zâvili karar ide.
Nüvâ-âşiran oldur kim nüvâ ağâz ide rehâvi karar ide.
İrâk-mâye oldur kim ırâk ağâz ide, döne mâyeve ine karar ide.
Müberka oldur kim çargâh ağâz ide, rehâvi karar ide.
Zemzeme⁴⁷ oldur kim nevrûz ağâz ide, sigâh karar ide.
Nevrûz-i rûmî⁴⁸ oldur pençgâh ağâz ide, karar ittiği uşşâk ola.
Rekb oldur kim kûçek ağâz ide (3a) zengûle karar ide.
Rekb-nevrûz oldur kim kûçek yüzünden çargâh ağâz ide, ırâk karar ide.
Zirefkend oldur kim büzürg ya sigâh ağâz ide, çargâh karar ide.
Sazkâr oldur kim sigâh ağâz ide, mâye göstere çıka râst karar ide.
Nihâvend-i rûmî oldur kim gönül ağâz ide, döne düğâh karar ide.
Hisâr-ecv oldur kim hisâr ağâz ide, ine ısfahân⁴⁹ karar ide.
Mâhur oldur kim mâye ağâz, hüseyin sırf⁵⁰ karar ide.
Murgek oldur kim araban ağâz ide ine zengûleden mâye karar ide.
Araban oldur kim mâhur ağâz ide acemden bir perde aşağı karar ide.
Rıdvân oldur kim acem ağâz ide, düğâh ine acemden bir perde aşağı karar ide.
Sebzendersebz oldur kim mâhur, uzzâl, rehâvi, hicâz, mâye, pençgâh cem' ola⁵¹.
Acem oldur kim düğâh ağâz ide, râst karar ide.
Nevrûz-acem oldur kim nevrûz ağâz ide, acem karar ide.
Çargâh-acem oldur kim çargâh ağâz ide, acem karar ide.
Sigâh-acem oldur kim sigâh ağâz ide, ine acem evinde karar ide.
Düğâh-acem oldur kim râst ağâz ide, ine acem evinde karar ide.
Râst-acem oldur kim (3b) râst ağâz ide, ine acem evinde karar ide.
Acem-râst oldur kim acem ağâz ide, ine râst karar ide.
Hicâz-acem oldur kim, hicâz ağâz ide, ine acem evinde karar ide.
İrâk-acem oldur kim ırâk ağâz ide, ine acem evinde karar ide.
Uzzâl-acem oldur kim uzzâl ağâz ide, ine acem evinde karar ide.
Sigâh-mâye oldur kim sigâh ağâz ide, ine mâye evinde karar ide.
Uşşâk-mâye oldur kim uşşâk ağâz ide, ine mâye karar ide.

⁴⁷ Metinde “demdem” şeklinde yazılmış olmakla birlikte doğrusu “zemzeme”dir.

⁴⁸ Metinde “nevrûz-i rûy” şeklinde yazılmış olmakla birlikte, doğrusu “nevrûz-i rûmî”dir.

⁴⁹ Metnimizde “sibâhân” yazılmış olmakla birlikte doğrusu “ısfahan”dır.

⁵⁰ İki kere yazılmıştır, terkiblerin sonunda tekrar edilmiştir.

⁵¹ İki kere yazılmış ve terkiblerin sonunda tekrar edilmiştir.

Mâhur oldur kim mâye ağâz ide, hüseyin sırf karar ide.

Sebzendersebz oldur kim mâhur, uzzâl, rehâvi, hicâz, mâye, pençgâh cem' ola.

Vird, Muhammed Lala bunları cem' itti, andan sebzendersebz dedi.

İmdi sen dahi dilersen bu ilimden haberdâr olasın, evvel bir üstâda hizmet eyle, tâ sen de fâide tutasın, her ney gerekse bilesin, her kande olursa begeneler.

Rivâyet kılar üstâd Kemâl, oniki makâm evvel uşşâk makâm, nevâ makâm, bûselik makâm, hicâz, hüseyinî, zengûle, büzürg makâm, kûçek, ısfahân makâm, ırâk makâm, râst. Andan âvâze güvaşt, âvâze nevrûz, şehnâz, mâye, silmek, gerdâniye.

Geldik Darb (4a) Şerhine, Asl-ı Darb Kangıdır

Evvel darb sakîl, bu darb-ı sakîlden kaç dürlü darb peydâ olur.

İkinci darb hafif, bu darb-ı hafifden dahi kaç darb peydâ olur.

Evvel vereşân⁵², düvvum revân, sevvum tekdarb, çehârum semâi, pencum fâhte, şeşum serendâz, heftum çehârdarb, heştum buhârî, nühum evsât.

Geldik darb-ı hafif tâbi'lerine: evvel remel, düvvum kasir, sevvum remel-i tavîl, çehârum remel-i kasîr, pencum darb, şeşum râhkerd, heftum hiffedarb, heştum muhammes, nühum rûmek.

Geldik darbeyn dedikleri iki darbdür. Biri sakîldür ve biri hafifdür. İkinin birbirine cem' eyledük, bir pare tasnif eyledük, adın darbeyn koduk. Gerü kalan darbları bu darbeyn üzerine tasavvur eyledük.

Geldik Nakarât Hesabına: Kim Nakarât Ne Nesnedür

Şuârânın kısmı aruzdur, darb usuldür. Darb-ı usul kısmı dahi nakarâtdur, yani yirmidört harfdür, nice idecek muayyen sakîl olur, altı kez çün ten ten diye yirmidört harf tamam olur.

Geldik darb-ı (4b) hafife, dahi nice idecek muayyen olur, onaltı nakarât

“ten ten tenen tenen ten ten ten ten ” diye dayire-i remel-i tavîl tamam olur.

Evvel dâyre-i sakîl, düvvum dayire-i hafif, sevvum dayire-i remel-i tavîl.

Evvel “ten ten ten ten ten ten ten ten ten ten ten ten” sakîl,

“ten tenen tenen tenen tenen ten” hafif,

“ten tenen tenen ten ten ten” tâvil,

“ten ten ten tenen tenen tenen ten” remel-i kasîr,

⁵² Metinde “verşâd” yazılmış olmakla birlikte, doğrusu “vereşân”dır.

“ten tene ten tene ten tene ten tene ten tene ten tene ten tene tenen tenen ten”,

Pencum dâyre-i muhammes “ten ten ten ten ten”,

Şeşum dâyre-i vereşân “ten tenen ten”,

Heftum dâyre-i tekdarb “tenen tenen ten tenen tenen tenen tenen ten”,

Heştum dâyre-i darb-ı buhârî “tene ten tenen tenen ten”,

Nühum dâyre-i çehârdarb-ı hafif.⁵³

Geldik Bir Bâb Dahi Darb Nedir

Usûl nedir, zaman, usûl aslın cem’i nedir. Usûl-ı zaman bir kâidedür. Kim ânın kısmı yok. Darb oldur kim iki zamanda vâki ola. Zaman oldur kim darbin ortasına vâki ola. Usûl ol nesne değül kim anı kimse işitmeden bile. Usûlün aslı yoktur, asıl usûl bir nesnedür, kim kısmı yok. Nitekim Hâk Teâla bir kimseye (5a) hüsn-ü eyüye hoş nefes verür, bu dahi ana benzer. Bunda tamam oldu.

Ebû Ali Sîna, rahmetullah aleyhi, daima eydürdi ki “innehu men redde”⁵⁴ derdi. Kaçan kim Safiyyüddin Abdülmü’min Bağdat’dan altı şakird gönderdi. Mısır’a geldiler, Ebû Ali Sina katında bir nevbet musıkî itdüler, dinledüler. Aslın fer’in tamam ahvâlini, bildü, gördü kim ilm-i musıkî şirin ilim imiş dendi. Bu ilme meşgul oldu. Cümle makâmâtı, nakarât merkezlerin evvel, ahir bünyâdını bildüler.

Kim bir pâre tasnif ide, darb usûle görmeden âcîz dembeste kala. Bu usûl dedüklerü şunun gibidir ki görmeyince bilinmez.

Geldik bir kısma dahi kim ilm-i musıkînin bir edebi dahi vardır kim tarîkle ide. Evvel başlaya bir makâm göstere pîş ede, andan hüsrevânî, andan sonra kavî, andan gazel andan terâne⁵⁵, andan bir kavî, dahi ferdâşt ola. Çün bu edebi saklamış olasın. Bir yol dahi tutasın, yine verirse göresin.

Geldik bir kısım dahi üç isim bünyâd eylemişler. Evvel kabl⁵⁶, ikinci ma’a, üçüncü ba’du. Kablu oldur kim evvel (v)ura şîirin andan savtın ide. Ma’a oldur kim darbin bile ide. Ba’du oldur kim (5b) savtın ide. Savtın şîirin andan bunlar rumûz altında künûzlardur. Bu rumûz bu künûz bu ilmin içinde pinhândur. Bu ilimde key üstâd gerekdür bunu bile.

⁵³ Usuller vr. 32a-b’de de anlatılmıştır.

⁵⁴ “Bana ilmiyle karşı koyacak kimse var mı” anlamındadır.

⁵⁵ Metinde “tuvane” şeklinde yazılmış, düzelttik

⁵⁶ Metinde “kabl”, biraz sonra da “kablu” şeklinde yazılmış, doğrusu kabl’dır.

Geldik bu kısım dahi kim oniki makâm, bir âvâze, dört şu'be, kırksekiz terkîb gicenün gündüzün yirmidört saatine terkîb etdük. Ne makâm ne saatde edile ve muvafık düşe. Bir dahi gicenin ve gündüzün saatini oniki etdük. Oniki tasarruf eyledük.

Dört bahsettük, dört dürlü tabiata koduk. Sabah vaktinden kuşluk vaktine dek bir tabiat etdük. Bu tabiatların her birisi bir dürlüdür. Subhdan kuşluğa değin serd-terdür. Kuşluktan ikindiye değin germ-huşkdur. İkindüden yatsuya değin germ-terdür. Yatsudan sabaha değin serd-huşkdur. Sabah vaktinde makâmîdâ ne eyler ideler, kuşlukdan ikindiye dek ne makâmîda ideler.

Sabahdan kuşluğa değin serd-terdür. Şol makâmîların tebâyîi germ-terdür. Bu vakitte anlar münâsib düşer: kûçek, hüseyinî, uşşâk, nevrûz, dilkeş(6a)hâveran, nişâvurek, hisâr, rekb, rekb-nevrûz, muhayyer, hüseyinî-acem, çargâh-acem, sipihr, uşşâk, mâye, nûva, aşirân, nevrûz-i rûmî ideler.

Kuşlukdan ikindiye değin germ-huşkdur. Şol makâmîların kim tabâyîi serd-huşkdur. Bu vakitte anlar münâsibtür: ırâk, zengûle, nevâ, güvaşt, sigâh-mâye, müstear, nihâvend, humayûn, ırâk-mâye, müberka, zâvili, rûy-i ırâk, sigâh, hisârek, sazkâr, mu'tedil, sigâh-acem, ırâk-acemdür.

İkindüden yatsuya değin germ-terdür. Şol makâmîların tebâyîi serd-terdür. Bu vakitte anlar münasib düşer: ısfahân, rehâvî, bûselik, mâye, beste-ısfahân, ısfahânek, zir-keşide, nigâr, zemzeme, gerdâniye, vech-i hüseyin, karcigâr.

Yatsudan sabaha değin serd-huşkdur.⁵⁷ Şol makâmîların kim tebâyîi germ-huşkdur. Bu vakitte bunlar münasibdür: râst, büzürg, hicâz, şehnâz, silmek, bestenigâr, nîrîzî, gerdâniye, nigâr, aşirân, pençgâh, râst, mâye, uzzâl, uzzal-acem, hicâz, muhalif, rahatülervâh, muhalifek, hicâz-acem, nühüft, bahr-ı nâzik, (6b) türk-i hicâz, hicâz-büzürg. Bu dahi tamam oldu.

Geldik bir bâba dahi kim kara yağız âdeme ne makâmîda ideler. Buğday enlü âdeme ne makâmîda ne ideler. Sarışın âdeme ne makâmîda ideler. Sarının kumraluna ne makâmîda ideler. Şol kim kara yağızdır, tabiatı germ-huşkdur, ana ırâk makâmînın tâbilerin ideler. Şol kim sarışındur, tabiatı serd-huşkdur, ana râst makâmînın tâbilerin ideler. Şol kim sarunun kumraludur, tabiatı serd-terdir, ana kûçek makâmînın tâbilerin ideler. Bu bâb dahi tamam oldu.

⁵⁷ Metnimizde "sedzuhkdur" yazılmış olmakla birlikte doğrusu "serd-huşkdur".

Geldik bu bâb dahi bir kişi kim makâmşinas olsa, saz çalmak dilese, ya çenk yahud ûd ya ney ya şeştâ veya gayri diğerk saz, üstâd dahi olmasa nice ide kim, eğeri ede tarikatı ânın budur.

Çenk çalmak dilese, sekiz kıl dahi dokuzuncu kılı râst çek, sekizinci kıl düğâh çek, (y)edinci kıl sigâh çek, altıncı kıl çargâh çek, beşinci kıl pençgâh çek, dördüncü kıl ırâk çek, üçüncü kıl gerdâniye (7a) çek. Evvel kıl muhayyer olur, düğâh tizidür düz kılın. Bunları mukâbil düz ki gerdâniyenin râstdur. İsfahânek düğâh nermdür, dahi altındaki kıl çargâh nermdür, dahi altındaki kıl sigâh nermdür, dahi altındaki kıl düğâh nermdür, dahi altındaki kıl râst nermdür. Çenk düzeni tamam oldu.

Ûd çalmak dilese ûdun beş çift kılı var. Beş ehle çek . Gerek şol beşincidür, anı çargâh çek, andan yukarusunu râst çek, orta kılını ısfahân çek, nermüne çek, dördüncü kılı (düğâh nermine çeke beşinci kılı) hüseyinî çek, nermine çalasun. İdmânla tâkim eğer nesün kolayın alasun. Tâ haddi bir üstâda erişince, ger üstâda erişemezsen, iş bu edvârı muhtasâr sana üstâd yeter. Eğer aklın yâri kılursa. Ud dahi tamam oldu.

Evet her nesne itmek dilersen ya itsen sonunda “estağfirullâh” degil. Tâ ki sevap, büyük âh ettiğimiz Allah için olsa kayırmazlığın işüdücek, yaramaz laa’ne’hu şeyâtine hâml edersünüz, estağfirullâh (7b) diye. V’allahü teâlâ â’lem bi’s-sevâb.⁵⁸

Bismillâhırrâhmânırrâhîm

El-hâmdü li’llâhi ellezi yesirru eslâfenâ bi’r- riyâzeti istîmai sadâi eflâkihi ale’n-nagamâtîş-şehiyyeti meb’ûdiyeti ve zeyyene enfâsi’l-insânî bi’l-elhânî’d-dâvûdiyyi ale’n-nâgamâtî’l-mülâyimeti ve’n-nakarâtî’l-mevzûneti ve eşrefe mecâlisehim mine’l-esvâtî’l-mulezzezâtî bi-iktîrânî’l-makâmâtî’l-matbûati

Ve’s-selâtü ve’s-selâmü alâ seyyidinâ Muhammed el-Arabiyyi’l-medeniyyi tele’l- Kur’an ale’l-makâmâtî’l-mezkûreti ve alâ âlihi ve ashâbihi ellezîne raggabû erbâbû hürreti elhânî’l-mergûbeti.

Ve bâ’d

Fe innî eredtû en ellefe külli’l-külliyyât ve hüve mecmâu’l-makâmâtî ve’l-âvâzâtî ve şu’ubâtî ve’t-terâkîbi li-ecli sultânü’l-berri ve’l-bahreyni fâtihü’l-Mısır ve hâfızul-Haremeyn min Rabbi’l-âlemîn a’nî es-Sultân ibn-i Sultân, **Sultan Selim Hân**

⁵⁸ “Yüce Allah doğrusunu bilir” anlamındadır.

ve şera'tuhu ve kasadtu ilâ itmâmihi hatta yekûnu eseren minni ilâ yevmi'l-kıyâmeti ve (8a) kesertuhu alâ erbaâti akfâl.

El-küflü'l-evvel, fî isnâ aşere makâmen, küllü vâhidin minha mensûbûn ilâ ahadi'l-burûci ve küllü vâhidin min hâzîhi'l-makâmâtî muhtelifu't-tebâyî ve'l-en'âmî ve'l-eb'âdî.

El-küflü's-sâni, fî seb'î âvâzâtî, maa's-şu'abi, küllü vâhidin minha mensubun ilâ ahadi'l-kevâkibi's-seb'ati ve küllü vâhidin minhâzihi'l-âvâzâtî muhtelifu't-tebâyî ve'l-engâmi ve'l-eb'âd.

El-küflü's-sâlis, fî terâkibi'l-müsta'meleti, küllü vâhidin minhâ lâ yahlû min en yekûne mürekkeben mine'l-makâmîne ve bi'l-âvâzîne ev bi'l-makâmî ve'l-âvâzeti ve küllü vâhidin minhâ muhtelifetü'l-engâmi ve'l-eb'âdî.

El-fâslü'r-râbi' fî terâkibi gayri müsta'meleti ve ta'rîfihima ke-tâ'rîfî. ⁵⁹

El-küflu Hâzâ Kîtâb-ı Edvâr, Es-sâlis

Elâ ey tâlib-i ilm-i riyâzi

Bu fende keşf-i hâl it i'tirâzi

Sor esrâr-ı dekâyık keşfine râh

Sülûkünde ol riyâzîlerle hem-râh

Rumûzın ilm-i edvârun beyân it

Dekâyık-ı makâmâtı ayân it

Ne yerdeki ehl perde açâ râzi

Sen ol yirden gel âğâz eyle sâzi

⁵⁹ “Ben, alemlerin rabbından bir lütuf olarak, Kara ve denizlerin sultanı, Mısır’ın Fatihi ve Haremeyn’in muhafızı, yani Sultan oğlu Sultan, Sultan Selim Hân için, içinde makamlar, âvâzeler, şubeler ve terkipleri toplayan bütün ilgili konuları içeren bir kitap yazmayı amaçladım ve yazmaya başladım ve kıyâmet gününe kadar benden bir eser olmasını isteyerek tamamlamayı amaçladım ve dört küflü üzere eseri böldüm. 1. Küflü: Oniki makam, her birinin mensup olduğu burçlar, herbirinin muhtelif tabiatı hakkındadır. 2. Küflü: Yedi âvâze, şu’beler, her birinin mensup olduğu yedi yıldız, her birinin tabiatları hakkındadır. 3. Küflü: Kullanılan terkipler, her birinin makamların âvâzlarla karışıp bir terkip oluşturulması hakkında. 4. Fasıl: tarifleri terkedilen ve kullanılmayan terkipler hakkında”. Çeviren: Recep Uslu.

Ki biline makâmâtın usûli
Mehatt-1 mahrecinden nice yoli (8b)

Şûlar kim ışk-1 sûriyle oldı demsâz
Gerekdür dinleye âvâze-i sâz

Ki tâ gözün yaşın ide od teskîn⁶⁰
Bûla şûrîdelikler lahz-1 temkîn

Bu ilmi ger dilerseñ bilesiz key
Riyâzet cübbesini eĝnüne gey

Sözün nâîne Seydî bigi âvurdem
Dilerisen ola sözün ûd hem-dem

Bu sâzı şol çalar kim ola mümtâz
Bu sözü şol tayar avn ide feyyâz

Zîrâ bu bir ilimdür hevâyî
Bûlar ehl-i riyâzât bu atâyî

Kamu ilmi yazup okudı her cân
Bu ilmü yazmaĝa⁶¹ olmadu imkân

Velî yazmak buni levhî zamîre
İşit⁶² fehm neyile olur emîre

Gerek kim varuban öĝrene sâzi
Bile her perdede engâm-1 sâzi

⁶⁰ Vezin gereĝi “gözün yaşın” olmalı

⁶¹ “Yazmaĝa” kelimesinin ze’sinin noktası metinde unutulmuştur.

⁶² “İşit” kelimesinde ş harfinin noktaları unutulmuştur.

Kalem bu ilme yazmak⁶³ sâz-ı hatdur
Kulak kırtâsıdur ukde nukâtdur

Okur akıl işbu hattı derk eyler
Hayâlâtın zihinde berk eyler

Okudan kim bunı yâ yazduran kim
Buna sözile savtı düzdüren kim⁶⁴

Bu yir(de) açmak olmaz işbu râzî
Gerek bu demde olasın perde-bâzî

Şûlar kim müstâkîmü'z-zihin oldu
Ne dürür bang ü perde fehim kıldı

Şunun kim tab' mîzânı oldu aksak
Var anun gibi⁶⁵ tab' ur odlara yak

Ûlar hayvan-ı bî-dilden ezeldür
Ne kim kelbden dahi belhum adaldür

Çü tab'ola kişinün muavc u pîç
Bin okusun arûzî nef'i yok hiç (9a)

Dahi şunlar kim bilmez bang ü perde
Çi ger sâz duta ne assı ol ferde

Şu kim sâhib-i tab'dur bilür ey yâr⁶⁶
Nedürür bang-ı perde vezin eş'âr

⁶³ Seydî'de kelime "barmak" şeklinde yazılmıştır. Seydî, s. 9

⁶⁴ Seydî'deki "Buna dil virüben söyletdüren kim, İçin ışk odile taglatduran kim" beyiti atlanmıştır. Seydî, s. 10

⁶⁵ Seydî'de "bigi" şeklinde yazılmıştır. Seydî, s. 10

⁶⁶ Seydî'de "evtar" şeklinde yazılmıştır. Seydî, s. 10

Bular perde gibidür hevâyî
Ki her kuş yurd idinmez bir yuvayı

Bu döğmek hevâ ehlî işidür
Hevâ döğme döğen cân kuşidür

Düriş can kuşı ol Seydî bil ey yâr
Dutasın ışk esvâkında bazâr

Hâza'l-Hikâyetü Menkûlun Ömer İbn Bahr El-Hâfız⁶⁷

İşit iy müşk-i bûy-i amber-efşân
Münevver eyleyü zülfî perîşân

Tevârîh içre buldum bir hikâyet
Nic'olmuş dinle râvîden rivâyet

Ana târîh-i antâbî dimişler
O kütûbe hâdd ü câbi dimişler

Meğer varmış bir orada var hâfız
Adıymış Ömer İbni Bahr-ı Hâfız

Riyâzî ilmi bilürmüş kemâhî
Temam itmüş okuyub dersi bâhî

Makâmâtın sadâsı niredendür
Kevâkible felek devri nedendür

Nedür bilürümüş bang(un) sadâsı
Nedür anlarmuş âhenk muktezâsı

⁶⁷ Câhiz olarak meşhur olmakla birlikte, bu metinde “el-Hafız” yazılmıştır. Biraz sonra ifade ettiğine göre bu hikâye Tarih-i Antâbî’den nakildir.

Makâmâtı felek âvâzesinden
Bu sâzı söz-i ışk dervâzesinden

İşidürmiş dil ü cân kulağıyla
İçermüş derd-i dermân susağıla

Müverrih ki itdi kütübden rivâyet
Bu Ömer'den ider naklü hikâyet

Rivâyet eyleyiser mâ-sebakdan
Hikâyet kılıser Ömer halefdan (9b)

Sıfat-ı Nevruz

Meğer bir gün ki rûz olmuşdı pîrûz
Haml burcına irüb bulmuş şeref-rûz

Bisât-ı âlemün olmuşdı hadrâ
Zümür-rûd nat'a salmış arz-ı garrâ

Dutubdı ez'har-ı rengârek hargâh
Ki gülzâr içre otura tahta gülşâh

Baş açmış jâle içün lâle gayme
Dutardu gusn-ı⁶⁸ zer sîmin hayme

Çalardı raks uruben zühre çengi
Kurub⁶⁹ bülbül iderdi âhengü'ngi

Hurûşından tuyûrun denk idi hûş
Sadâ vü zemzemeyle tol dı gûş

⁶⁸ Metinde "gusin" yazmakla birlikte doğrusu "gusn-ı"dır. Seydî, s. 13

⁶⁹ Seydî'de "durub" şeklindedir. Seydî, s. 13

Otururdu bu Ömer halvetinde
Vefâlar dil-rubâlar sohbetinde

Müdam işiydû bunun ıyş ile nûş
Tenâvül eylerdû olmazu bî-hûş

Gınâsuz itmezidû nûş-ı bâde
Ney vü çengsüz dil itmezdü küşâde

Didi dinlen ne geçmişdür başumdan
Yiğitlük âlemünde cünbişünden

Oturıb zevk ideridüm nihânî
Unutmışıdum encâm-ı cihânî

Meğer bir kişi varmuş adı Şeyh Dîk
Dimişlerdû ana künyet Ebu'n-Nîk

Muhariflikde şettar arasında
Mükemmellikde tarrar arasında

Begâyet bulmuşıdı iştiâhârı
Zen ü ğılmanidi dââyîm şikârı

Olıydı asdikâmun key akîki
Ki hullânumun erliydî⁷⁰ sâdîki

Gelüb bir gün otağuma ferahnâk
Yüzini eyledü ayağuma çâk⁷¹ (10a)

Didi lutf it kadem rencâ kılub tur
Ayağun toprağunı yüzüme ur

⁷⁰ Seydî'de "olıydı" şeklindedir. Seydî, s. 14

⁷¹ Seydî'de "hâk" şeklindedir. Seydî, s. 14

Tapundan iltimâs oldur bi'l-ihlâs
Kemînin otağuna bir kadem bas

Ki vardur bende hânende arûse
Münâdîler salâsı oldu nâse

Kabûl idüb turub vardum evine
Ki yağni hâs-ı halvet mahremine

Tekellûf itdüler bir sadre oturdum
Yirine saçu tapusın yitürdüm

Getürdüler önüme hoş ta'âmı
Muzafer-i⁷² nukl pür ba'deyle câmı

Yidük içdük birazcuk itdüm ârâm
Dilerüm kim turub yoluma vâram

Götürdiler ta'âmı orta⁷³ yirden
Dilarum gitmağa destûr ûlardan

Didi bir dem kerem kıl eyle ârâm
Ki sinünle eyler ârâm dil dilârâm

Katunda vardürür bir hâcetüm hûş
Kerem kıl bir dem urgıl sözüme gûş

Didüm buyur neyise hâcetüni
Yirne koyayın her neyse işüni

⁷² Seydî'de "mümessek" şeklindedir. Seydî, s.14

⁷³ Seydî'de "ara" şeklindedir. Seydî, s. 15

Nesr

Pes bundan bu Şeyh Dîk temenni ve istid'a idüb itdü ilm-i makâmâtı furûiyle ve ilm-i musikî nakarât-ı durub ile ve ilm-i envâiyle bildürmek gereksün ve bunda evtâr-ı mutlaka ve evtâr-ı mutbika ve âvâz-ı muharref mutarrafa ve perdehâ-yı münâfir ve ahenghâ-yı vâfir ve düzen-i muhâlif ve revzene-i avârif ne nesnedür ke-mâ (10b) hüve hakkahu kızcağuzuma ta'lîm itmek gereksün, dedi. Makâmdan ne toğar ve ne makâm ne ilduza müteallikdür ve ne makâm ne burca müteallikdür ve kangısı hâkî ve âbî ve kangısı bâdî ve âteşîdür ve kangı germ ü serd ve kangı germ ü serd ve kangı huşk-terdür tefhîm itmek gereksin, tâ kim hüsn-i me'âşî atyeb ve zindegân-ı eclâ olub, senden yâdigâr ola. Kızını huzûruma getürdü.

Mesnevî

Meğer bu kızının adıydı Dilşâd

Olurdu yüzünü gören gönül şâd

Ter idi gonca gibi nâ-resîde

Begâyet hûb u ranâ vü güzîde

Melîhu'l-hattî mahbûbu'l-havâtır

Râşîku'l kaddî matlûbü'n-nevâzır

Dakîku'l-vast-ı mergûbü'ş-şemâyil

Hamîdü'l-bast-ı mahmûdü'l-hazâyil

Ruhî aksi ider hurşîdi rahşân

Lebinden teng-dil-i la'l-i bedehşân

Cemâlî bâğ-ı cennetden mutarrâ

Bûy-ı serv-i revândan hûb-ı garrâ

Nizâr ider mehi kaşı hilâli

Şeker tengin dürür akd-i zülâli

Gelüb önümde edeble diz çökdü
Basîret-i sem'in açub kaş bükdi

Atası çün cemâline olur şâd
Ana vâcib görür ta'lîm-i üstâd

Ki ya'nî ilm edvârı ide hâsıl
Ola sâzendelikde ferd-i kâmil (11a)

Bu fenni derk iden akl-ı küldür
Bilür âlimle câhil bir değüldür

Çü bildüm kâbiliyyet var özinde
Melâhatlu halâvetlü sözinde

Didüm iy bint varmı âmele şevkun
Ki cânundan artrasun mihri zevkun

Didi Dilşâd eyâ üstâd-ı Kâmil
Benem sâbit kadem emründe âmil

Ne buyursan buyur emründe râmem
Kemer-beste çü ney kemter gulâmem

Çü gördüm sâz-ı ışkâ kıldı secde
Getürdi bini anun şevki vecde

Hemândem urdum elümi eline
Sülûk itdüm makâmâtun yolune

Elini sâz-ı hisse itdüm âheng
Sadâ-yı nağmesinden oldılar deng

Didi birbir bana göster makâmî⁷⁴

Şu'bele âvâze aslın tamâmî⁷⁵

Nesr:

Ve iy Dilşeker bilgil kim bu ilm-i mûsıkî rivâyetdür, Nâsırüddîn-i Fârâbî'den ravvaha'llâhu rûhahû, kim ilm-i riyazatda muallim-i sâni derler. Ve bunu dahi bilgil kim, Hak subhânehu ve tealâ felekleri yaradıcak, bunlara dönmek emr itdi ve dönmeklerinden âvâzeler zâhir oldı. Ol âvâzelere egânî ve rûhânî didiler. Hem mûsıkînin usûlî oldur. Ol rûhânî âvâzelerdendir. Ol âvâzeleri Şeyh Safiyyüddîn Abdülmü'min'den işidüb dururdu, riyâzat müsa'adesiyle, bu âvâzelerün fikrinde kalmışdı. Bu deryâ-yı hayretde (11b) müstağrak ve elem-i fikirde muğterif olub tururken, nâgâh hâtır-ı seyr istedi. Revân-ı taraf-ı gülnâre teveccüh itdü. Gezüb teferrüc iderken birkaç sohbe düşe geldi. Görüb oturub gûyendelik ve serâzendelik iderler, herbirinden âvâz-ı söz ve nagme-i dîlfirûz sem'ine yetişdü. Bu âvâzelerden müteessir oldı. Gönlüne bu heves dâyiesi düşdi, kim riyâzâtı meşgul ola, riyâzât-i mu'âvenetle bu ilmi devşürüb tedvîn idesin. Vardı riyâzât kıldı bu riyâzât berekâtıyla şol mertebeye irdi, kim seher vaktinde bir kenâre ve cennet-misâle bir mürğzâre çıkardı. Eflâkûn âvâzın işitürdi. Her seher ki çıkardı kulağuna bir dürlü âvâz girerdü. Pes feyyâzun feyzi sebebiyle oniki makâm oniki burcun âvâzelerinden ve yedi âvâze yedi kevkeb âvâzesinden kim “seb'a-i seyyâre” dirler. Ahzidüb cem itdü. Ve tokuz felekden tokuz dürlü darb ve usûl aldı fehm idüb durûb ve usûl bünyâdın vaz' itdü ve dikkat-i fehm ile nazar idüb gördi kim bu makâmâtın (12a) aslı dört dürlüdür ve hilkat-ı insân dahi dört nesneden mürekkebdür ve bunlardan dahi dört şu'be ahzidti. Temeyyüz idüb dört dürlüsünü dört unsurun hizâsında kodı, kim ana “anâsır-ı erba'a” dirler ve bu makâmâtın herbirine bir dürlü ad virdi. Uş sana devâyir içinde bir bir gösterir.

Ba'dehu bilgil kim bu âvâzeleri cânlar âlem-i ervâhda işitmişler idi, pes şimdi bu âlem-i dünyada bir kişi hûb âvâz ve söz-i sâz işidüb müteessir olmasa, delâlet iderki ol kişinün rûhâniyyeti gâlib değüldür, belki hayvâniyyetü galibdür. Ânınçün ol âlemde işitmeyüb mahrûm kalmışdur. Pes şimdiki halde olan esvât ve âvâzeleri cân

⁷⁴ Beyitte “makâmî” kelimesinin bulunması şair Makâmî'yi hatırlatsa da, kelimenin Seydî metninde de yer aldığı görülmektedir. Seydî, s. 18

⁷⁵ Buradan sonra Seydî s.18-19'de “Der tahkîz-i tâlib-i ilm-i riyâzi” başlığını taşıyan onüç beyitlik bir metin var. Okuyucuyu müzik ilmine teşvik edici olup nazariyatı ilgilendirmediginden buraya almadık.

kulağıyla dinleseler bî-hûş olub hayran kalırlardı, bazı meşâyih-i kibar gibi. Nitekim Safiyyüddîn Abdülmü'min zamanında ulemâ-yi Bağdâd halâyıkı ta'lim-i ilm-i musıkîden men itdüler. Pes Safiyyüddîn Abdülmü'min'in bu haber kulağına değdi, vardı halîfe huzûrunda, davâ kıldı kim, bu ilim, ilm-i şerîfdür. İşbu delîlle kim eflâk raksa girüb döndüğü hakk'un ışkîyle hareket ider ve sığınmayub segirdüb yeler ve bu âvâzeler ol (12b) âşık-ı hakîkinin harekâtından peydâ olmışdur. Bu ilm-i Hakdur, terk idecek fen degüldür diyüb, bir deve getürtdi. Kırk gün aç ve susuz kodı.⁷⁶ Bu aç ve susuz deve âvâze işitdüğü vaktin yimege ve içmege mukayyed olmadı, âvâze dinlemege meşgûl oldu ve tuyur cinsinden dahî bülbül getürdi, katında gûyendelik⁷⁷ itdüler. Bülbül bu âvâzı işidüb tahammül itmedü, dir dir ditreyüb düşdi öldi.⁷⁸ Mütehayyir hayrân kaldılar. Pes bildiler kim bu ilm-i musıkî ilm-i şerîfdür terk idecek ilm degüldür. Ba'dehu vardılar bu ilmün tahsiline meşgûl oldılar. Ve bu ilmün fezâyili çokdur. Tatvil-i kelâmdan kaçub söylemedük.

Ve dahî bilgil kim bu ilm-i şerîf Safiyyüddîn Abdülmü'min'in ilm-i hikmetden ve ilm-i hey'etden ve ilm-i nücûmdan ve ilm-i tıbdan ve ilm-i hendeseden istihrâc idüb tasnîf itdikde, buna mazhar-ı esrar dedi. Ve gördi kim felegûn hareketi hareket-i müstediredür, hareket-i müstakîme degüldür ve kevâkibün dahî bi't-tâb' hareket-i müstedire, müstakîme degüldür. Ol sebebden ötürî buna ilm-i esrâr Kitab-ı edvâr ad virdi. Ve bunı dahî fehm it ki, her kim bu kitabı okısa bi-tamâmîhi bu kitabı hakîkat (13a) bilmez, belki fi'l-cümle usûlin ve fîrû'in ve esâmîsin bilür ve eğer bir kişi bu ilmi beğene el-hakîkat bilmek istese gerekdür ki bir üstâd-ı kâmile yetişe ve edeble önünde diz çöküb cehd ile öğrenmeğe meşgûl ola tâ ki kendü dahî üstâd-ı kâmil ola. Ve bilgil kim Safiyyüddîn Abdülmü'min oniki makâma ve yedi âvâze ve dört şu'beye kim bünyâd urdı. Ba'dehu gelen üstâdların herbiri bu mezkûrâtun ba'zını ba'zına muzâf kılub terkîb itdüler, dahî ol perdeye “kavl” ya “amel” ya “basît” ya “gazel” ya “terâne” söylediler. Ana bir dürlü ad virdiler, bunun gibilere terkîbat dirler. İnşâallah an-karîb beyân oluna ve eger ilm-i edvâr bu mezkûr olan ilimlerden müstahrec degülmüşseydi oniki makâm oniki burca ve yedi âvâze yedi ıldıza dört şu'beyi dört unsura ve bu terkîbatı yirmidört saate mukâbil kılub tertîb eylemeyelerdi.

⁷⁶ Seydî'de “hikâyet-i meşhûredür” ilavesi var. Seydî, s. 21

⁷⁷ Seydî'de “ve sâzendelik” ilavesi var. Seydî, s. 21

⁷⁸ Seydî'de “bu halâyık-ı” ilavesi var. Seydî, s. 21

Der Matla-ı Makâmât

İşit rind-i çâbü-k-i cüst-i çâlâk
Çü sensin fehm-i fikret içre derrâk

Mebâdîsin bildün çün bu ilimün
Beli fi'l-cümle zâyil oldı cehlün (13b)

Gel imdi şimiden girû suâl it
Bu fende varsa şübhen arz-ı hâl it

Eger sorsan makâmâtın usûlin
Diyeyin asl-ı fer'inün husûlin

Bil evvel ki makâmı anlagıl râst
Ki râstî râstdürür ümmü'l- makâmât

Zirâ bundan togar mecmu-ı âvâz
Makâmât şua-b-ı âvâze-i râz

El-Evvel Râst

Çü azim itdün bilesin râstî râst
Vur kılı ki evvela ol perde-i râst

Hoş âğâz it ol evden girü anda
Ber-i pervâz idüb kalk gel tur anda

Mahatt-u mahrecin bildün çü birdür
Makâm-ı râst budurur hemân gör

Es-Sâni Irâk

İkincisi makâmâtın ırâkdur
Ki çeşm-i cân bigi kalbe cırâkdur

Dilersen alasin milkü ırâk'ı
Şeh-i Bağdâd'ile it ittifâkı

Gâhın perde rehâda it hurûcı
Nüzûl itdür ırâk evine göçi

Hemân bildün ırâkun girçegini
Mahatt-u mahrecini neydüğini

Es-Sâlis Isfahân

Makâmâtın üçüncüsü ısfahândur
İşidüb şâd olub bunı revândur

Teferrüc itmek istersen cihânı
Yüri gör nicedür mülk'ısfahânı

Hurûc it perde-i pençgâhdan iy yâr
Dügâhun perdesinden in otur vâr (14a)

Sözüm fehm eyledünse neydüğini
Hemân bildün mahatt-u mahrecini

Er-râbi Zirefkend-i Kûçek

Çü dördüncü oldı zirefkend-kûçek
Bulınır akılla istense der çeng

Zirefkendün işitgil menşeyini
Niredendür mahatt-u mebde'ini

Buçuk perde aş'a (aşağa) in nevrûz kılından
Heman âğâz id ol perde dilinden

Bunun için mahreci nisf-ı nevrûz
Otur var perde-i gâhta it söz

Mahatt-u mahrecin bunun çü bildün
Heman evtâr içinde üstâd oldun

El-hâmis Büzürg

Beşincisi Büzürg oldu makâmın
Çalınub meclisinde ehl-i ihtirâmın

Bu büzürgle dilersen bilişesin
Gerek kûçekle varub bulışasın

Hurûcunda zirefkend perdesin ur
Irâkun perdesinde inüb otur

Bunun da mahrecin bildün mehattın
Hemân bu fende oldın ferdü fattın

Es-Sâdis Zengûle

Çalınsa altıncı zengûle makâmı
Getürür vecde hâk olmuş hatayi

Dügâhun perdesinden kılsa âğâz
Hicâz ahz eyleyüben çekse âvâz

Ger otursa dügâhın perdesinde
Ana Zengûle dirler anla sen de

Mahatt-u mahrecin fehm eylerisen
Olur mevzun ne söz kim söylerisen (14b)

Es-Sâbi Rehâvî

Yidincisi makâmâtın Rehâvî
İşiden gûşun olur çeşmi mavi

Rehâvî oldurur anlarisan râz
Sigâhın perdesinden ide âğâz

Çıka çargâh evine itme âri
Sigâh evinde ide girû kararı

Mahatt-u mahreci bir oldı bildün
Rehâvîyi sorub ha şimdi buldun

Es-sâmin Hüseyinî

Sekizinci makâm oldı hüseyinî
Olur ıyş ehlünün bu nasb-i aynî

Hüseyinîyi dilerseñ bilesin tur
Var ol şeşgâh evinün bir kılın ur

Karar it in düğâhun hânesinde
Ve ger varise derk u akıl sende

Mahatt-u mahrecin bildün nedendür
Budur beyya-i gavnâsı adendür

Et-Tâsi Bûselik

Tokuzuncu makâmı bûselikdür
Bun'anlarsan idem agzunı budur

Dilersen bilesin sen bûselîki
Edeble üstâd öninde otur eğili

Okuda sana sazın safhasından
Gide bu yirde şekkü şübhe senden

Mahatt-u mahreci bunun düğâhdur
Fehm-i gûşile hûşun çeşmin aç tur

Metârih-i ezkiyâdürür bu âdı
Ki bunda denk oluptur niçe âdı

El-Aşir Hicâz (15a)

Onıncısı hicâz oldu makâmın
Enin muhrikdür âteşden kelâmın

Hicâz yolını sorarısın ger
İşit bizdendürür rihlet iy server

Hurûc it perde-i pençgâhdan iy yâr
Dügâhun hânesinden şeş otur yâr

Mahatt-u mahrecin bildünse bunun
Teveccüh it nuvâ şerhine bunun

El-Hâdi-aşer Nuvâ

Makâmın onbirincisi nuvâdur
Bununla bî-nevâlar âşinâdur

Nuvânun bilmek istersen hanesini
Büzürgeşt it ırâkun perdesini

Bunun bil mahreci bil pençgâh evidür
Mahattı da anlagıl dügâh evidür

Es-Sânî-aşer Uşşâk

Onikinci makâm oldu uşşâk
Geçer müştâk bu uşşâka uşşâk

Dilersen olasın uşşâka hem-râz
Dügâhun perdesinden eyle âğâz

Irâkun perdesinde in karâr it
Kamu ilmüni bunda âşikâr it

Çü bildün mahrecini dahi iy hâ
Mahattını dahî fehm it derincâ

Makâmâtı didi çün Seydî sana
Kulag âvâze ye ur kalma tana

Der Matla-ı Âvâzhâ

Gel iy sâzende sözile eyle âğâz
Biz'it sâzunun sözine dem-sâz

Ki sâzun sûzişine cân hevesdür
Nüfûs-ı kudsî bigi hoş nefesdür (15b)

Beyân it zemzemeyle ter nefesden
Ki mûrg-i cânı dem dutsun hevesden

İşit âvâzeler cümle yididür
Açuban çeşm-i hûşî derk idüb gör

El-Evvel Gûvâşt

Gûvâşt old'evvelâ âvâzelerden
İşit nirde oturur togar nerden

Mahatt-u mahreci sigâh evidür
Var ara okı sâz içre bulu gör

Sigâh âğâz idüb otursa sigâh
Fehim it kim gûvâşte budürür râh

Es-Sânî Nevrûz

İkinci âvâzedür iy dost nevrûz
Bilürsen necm-i fehmün ola pirûz

Bunun bil mahrecidür nısf-ı pençgâh
Mahatt-u perdesidür bang-i dügâh

Es-Sâlis Silmek

Üçüncü âvâze silmekdür⁷⁹ işit hey
Hoş açgıl çeşm-i sem'ün cânıla key

Bunun bil mahreci zengûledendür
Mahatt râst evine nice iner gör

Er-Râbi Şehnâz

Bil uş dördüncü âvâze oldu şehnâz
Ne vardür bunda işit remzile râz

Zirefkend perde(sinden) çıkuban git
İrâkun perdesine var nüzûl it

El-Hâmis Mâye

Beşinci âvâzedür anla mâye
Diyeyin Hakdan irerse inâye (16a)

Dügâhun perdesidür mahreci râst
Diyem benden idersen bunu der-hast

Mahatt-u perde-i pençgâh evidür
İkinci tabkaya iner iz yüridür

⁷⁹ “Silmek” kelimesini “silmek” şeklinde harekelemiştir.

Bunı şol fehm ider kim bile eb'ad
Zîrâ yiga olur dâyim şeker zâd

Es-Sâdis Gerdâniye

Çü gerdâniyedür altıncı âvâze
Budürür nagme-i ter ehl-i sâze

Dilerisen mahatt-u mahrecini
Bilesin nîcedür önü sonu ney

Girü gerdâniye evinden id âğâz
İn otur râst evinde şöyle kim bâz

Es-Sâbî Hisâr

Hisâr oldı yedinci âvâze anla
İşit bunun dahî sırrını tanla

Hüseynî perdesinden baş götürür
Dügâhun perdesine iner oturur

Çü işitdün Seydî'den âvâze kaçdur
Pür it harcını ol şekeranbardür

Der Matla-ı Şu'behâ

İy mutrıb mağz'ter eyle neyle
Kulagum toldurıgör zemzemeyle

Ki cân müştâk olubdur bang-i nâya
Nitekim haste dârûy-i şifâya

Sorarsan şu'be(yi) işit ki dördür
Sözüm ardınca fikr âyetin yürütdür

El-Evvel Yekgâh

Didi evvel şu'beye üstâd yekgâh
İşit nirden gelür gider buna râh (16b)

Dügâhun perdesinden it hurûcı
Sigâh evine dek çık it urûcı

Girü in râst evinde it karârı
Bilesin neydüğini yekgâh bâri

Es-Sânî Dügâh

Dügâhdur bil ikinci şu'be iy yâr
Kulag ur sırrını ideyin izhâr

Dügâhun perdesinden girü çık git
Biraz seyr eyleyüb anda nüzûl it

Mahatt-u mahrecin bildün çü birdür
Var aza evtâr mutlakda aslını gör

Es-Sâlis Sigâh

Üçüncü şu'bedür bilgil sigâhı
Hûş eyle mebde'in bunun kemâhı

Sigâhun perdesinden it girü âğâz
Râstun evinde kılmagil nâz

Çü bunun da aslını bildün nedendür
Mahatt-u mahrecini niredendür

Er-Râbi Çargâh

Çü çargâh oldu bil dördüncü şu'be
Nazar kılmak hoş olur vech-i hûbe

Ger u çargâh evinde ibtidâ it
Var otur râst evinde hoş safa it

Der Matla-ı Terkibhâ ki Üstâdân Te'lif Kerde⁸⁰

Gel iy dil eyle terkîbâtı tebyîn
Ki anı üstâd eslâf itdü tedvîn

Ne terkîbe ki bünyâz urdı üstâd
Temâm itdükde ana kodı bir ad

Geh ider şu'beyi âvâzeyle terkîb
Makâmı gah ider şu'beyle tertîb (17a)

Geh âvâzeyle cem' eyler makâmı
Ki nagmeyle ola ter şîrîn kelâmı

Gehi terkîb ider âvâze tînini
Düzer geh şu'be-tîni vire zeyni

Makâmeyni geh ider bir yire cem'
Virür nûrânî Sem'a çün Şem'

Gehi cümle makâmı cem' eyler
Dûvazdeh şeşde ya'nî kavlı söyler

El-Evvel Bestenigâr

Eğer aklun kılursa sana yâri
Diyem fehmi idesin bestenigârı

Ser-âğâz eyle gerdanîy'evinden
Hazer it bang-i mâkûsun rivinden

⁸⁰ Anlamı: "Üstadların telif ettikleri terkipler kısmı"

Heman tagyir bu'd it aşaga in de
Karar eyle sigâh çargâh evinde

Sözüm fehmi eyledünse ceyyid ersin
Aselden tatlu şîrîn-ter şekersin

Es-Sâni Nigâr Ve Nigârinek

Nigârile nigârinek ki vardur
İkisi ma'nîde bilgil ki birdür

Şu mutrıb ki aldı eline çaldı Çengi
Gözetdi perdede âheng-i yengi

Ser-âğâz itdü gerdânîyede hûb
Temam itdü bunı idindi matlûb

İnüb çargâh evin mesken idindi
Karar idüb şîrîn mevtan idindi

Nigâr hem Nigârînek ki dirler
Budur fehmi eygil ummâl-pirler

Es-Sâlis Gerdâniye Nigâr

Didiler buna gerdânîde iy yâr
Ki cem' eyler nigârile kılur zâr (17b)

İşit ki tâli'ün kılursın yâri
Bu gerdâniye neyle olur nigâri

İdersen bang-i gerdâniyyeden it
İnüb çargâh evine ugrayub git

Varub mâye evinde it kararı
Bilesin neydi terkîbi nigârı

Er-Râbi Beste-i Isfahân⁸¹

Ger âğâz eylesen sen ısfahândan
Karar itsen sigâh evinde andan

Ana derki beste-i ısfahândur
İşit sözüm sana hoşca beyândur

El-Hâmis Isfahânek⁸²

Nedür bilmek dilersen ısfahânek
Mahatt-u mahrecin key anla yek yek

Ser-âğâz it sıfahân perdesinden
Gele mihri mehabbet sözi senden

Acem dârında inüben karâr it
Mehabbet nâyı bigi âh ü zâr it

Es-sâdis Nîrîzi⁸³

Eger bilmek dilersen nîrîziyi
Bu yirde banbu zîl yâ tîziyi

Hicâzun perdesinden eyle âğâz
Di konsun râst evinde bâz-i âvâz

Çü bu terkîbe bünyâd urdı üstâd
Bunu nîrîz adıyla eyledi yâd

Es-Sâbi Pençgâh

Dilerisen bilesin sen pençgâhı
Mahatt-u mahrecini hem kemâhı

⁸¹ Bu başlık metinde bir sonraki makâmın anlatımının başına yanlışlıkla yazılmış olmalı. Seydî, s. 37

⁸² Metinde “Er-râbi Beste Isfahan” olarak yazılmış olan bu başlık bir önceki terkîbe aittir. Seydî’deki şekliyle düzelttik. Seydî, s. 38

⁸³ Metinde “tebrîzi” şeklinde yazılmıştır, Seydî’deki şekliyle düzelttik.

Çıkar başun sıfâhân koykasından
Nüzûl it râstı uyar uykusundan

Es-Sâmin Dilkeş Ve Zirkeşhâverân (18a)

Nedür dilkeş ya zirkeşhâverân bil
Terâkîb içre iste aslını bil

Hüseynîden çıkuban çeksen âvâz
Irâk evinde otursan eylesen sâz

Budürür zirkeşihâver ki dirler
Bilürsen pür idem agzuna dürler

Et-Tâsi Zîrkeşîde⁸⁴

Nedürür zirkeşîde anla iy yâr
Hüseynî perdesinden çık yûri vâr

Rehâvinün evinde it karârı
İşiden nâleni gitsün karârı

El-Aşîr Aşîrân

Hüseynîden çıkuban eylesen evün
Înüb râstun evinde itsen temekkün

Ana dirler aşîrân iy cuvân-baht
Bilen bu ilmi buldı tâc-ilen taht

El-Hâdi-aşer Gerdâniye Bûselik

Dilersen bang gerdâniye özinden
Sülûk it bûselîkûn sen yüzinden

⁸⁴ Metinde “zirkeş” şeklinde yazılmıştır. Seydî’den “zirkeşîde” şeklinde düzelttik. Seydî, s. 39

İnüb râstun evinde it mekânı
Karâr eyle müdâm ol şâzumânı

Hemân bildün bu gerdâniye eyle terkîb
Olan bûseliği nîce oldı tertîb

Es-Sânî-aşer Nüvâ Ve Aşîrân

Nüvâ âğâz idüben kılsa zârı
Karargâh idinürse karcığârı

Bu terkîb eyledükde cem' i üstâd
Aşîrân diyüb urdı iş buna ad

Es-Sâlis-aşer Muhâlifek (18b)

Ger âğâz itsen evcinden sigâhun
İnüb uzzâl yüzinde geçse râhun

Sigâhun perdesin kılсан mekarrun
Neçündür anladunise memerrün

Ana dîrler muhâlifek bilesin
Eger gûyendeden ta'lîm alasın

Er-Râbi-aşer Hicâz-ı Muhâlif⁸⁵

Hicâzı kim muhâlif olma dinle
Diyeyin nicedür aslını anla

Temâm göster hicâz in karcığârı
Dahî göster karar eyle tamamı

⁸⁵ Metinde “muhâlif” şeklinde yazılmıştır. Seydî’de “hicâz-ı muhâlifek” şeklindedir. Seydî, s. 41

El-Hâmis-aşer Râhatülervâh

Nedür bil râhatülervâhı iy yâr
Diyeyin dutarısan gûş-i efkâr

Hicâzdan eylesen âğâzı bâri
Irâkun hânesinde itsen karârı

Ana bil râhatü'l ervâh diyerler
Bu fende hâzık u derrâk pîrler

Es-Sâdis-aşer Sigâh-mâye

Sigâh-mâye ana dirler işitgil
Uyarub akl-ı şem'ini işitgil

Sigâh göster temâm in mâye evinde
Karâr it ehl-i zevkun meşrebinde

Es-Sâbi-aşer Râst-mâye

Elüne çeng alub eylerisen hîz
Neye dirler işit râst-mâyeyi tîz

Gerekdür gösteresin râstı râst
Nüzûl it mâye evinde rahat ol yat⁸⁶

Es-Sâmin-aşer Irâk-mâye⁸⁷

Temâm gösterse bang idüb ırâkı
İnüb mâye karâr itse ittifâkı

Irâk-mâye ad urdı buna üstâd
Afâk'allâh zehî nâm u zehî bünyâd (19a)

⁸⁶ Metinde "rast-mâye"nin başlığı var ama açıklaması yazılmamış olduğu için makamı açıklayan Seydî'den bu iki beyiti tamamladık. Seydî, s. 42

⁸⁷ Metinde "Irâk-mâye"nin başlığı unutulmuş olduğu için Seydî'den tamamladık. Seydî, s. 42

Et-Tâsi-aşer Uşşâk-Mâye⁸⁸

Nedür uşşâk-1 mâye ger sorarsan
Diyeyin cânıla kulak dutarsan

Temâm-1 uşşâk göster turma anda
Karâr eyle inüb mâye evinde

El-İşrîn Zâvilî⁸⁹

Sigâh dârında olsa ibtidâsı
Dügâh olsa karâr-1 intihâsı

Ana zâvilî didi üstâd kâmil
Şol anlar bunı sâzende ola âmil

El-Hâdî-İşrîn Müberka

Neye dirler müberka dinle iy yâr
Kulag ur hissünün çeşmin uyar

Tut âğâz eyle çargâhun elini
Mekân idin inüb sigâh evini

Hemân bildün müberka neydüğini
Ne sözün hil'atini geydüğini

Es-Sânî-İşrîn Sabâ

Sabâ oldur ki nevrûz ide âğâz
Karâr idüb sigâh evinde âz

Es-Sâlis-İşrîn Zemzem⁹⁰

Dilersen bilesin zemzem nedür key
Elüne ud al ya agzuna ney⁹¹

⁸⁸ Bu başlık metinde unutulmuş olduğu için tamamladık. Seydî, s. 43

⁸⁹ Metinde "Et-tâsi zâvilî el-ışrîn " şeklinde yanlış yazılmıştır, Seydî'den düzelttik. Seydî, s. 43

⁹⁰ Coğunlukla "zemzeme" diye bilinir.

Çıkub nevrûz evinden eylegil âh
Rehâvî hânesini kıl karârgâh

Er-Râbi-İşrîn Nevruz-i Rûmî Ve Rıdvân

Nedür nevrûz-i rûmî yahud rıdvân
İkisi birdürür manîde iy cân

İderler âh-ı pençgâhun yüzinden
Kaparlar sürme zühre gözinden (19b)

Dügâh evini mesken edinürler
Burada li-iyş mahzen idinürler

El-Hâmis Ve'l-İşrîn Rekb

Eger bilmek dilersen nicedür rekb
Diyeyin niredendür aslını heb

Gerek kûçek yüzinden açasın râz
İdesin perde-i çargâhdan âğâz

Dügâh evinde idesin karârı
İşiden nagmeni gide karârı

Es-Sâdis Ve'l-İşrîn Rekb-i Nevruz

Bilürsen neydüğini rekb-i nevrûz
Bu fende olasın mansûru pîrûz

Gerekdür idesin kûçekden âğâz
Dügâh evinde inüb eyliyesin sâz

⁹¹ Bu sözle yazarın üd ve ney icra edebildiği, makamları da bu çalgılara göre anlattığı sonucu çıkarılabilir.

Es-Sâbi Ve'l-İşrîn Zirefkend

Sigâh âğâz iden büzürg yüzinden
Uğurlar zührenün kühlün gözinden

İdnür mâye evini meskenü dâr
Yaşın görmesi için bunu ağyâr

Bu terkîbe zirefkend didi üstâd
Düriş üstâddan idesin bunu yâd

Es-Sâmin-İşrîn Nişâvûrek

Nişâvûrek işit neye dimişler
Bu terkîbden neçün emek yimişler

İde çargâh evinde bangü âğâz
Hüseynî perdesine âğâz ide sâz

İne râstun evini ide turak
Niyâz-ı zemzemeyle tola âfâk

Bu yir itmek gerekdür ba'd-ı tağyîr
Bu denlû kâfidürür anla tefsîr (20a)

Et-Tâsi Ve'l-İşrîn Sâzkâr

Diyeyin dinile sana sâzkârı
Eger bahtun kılursa sana yârı

Sigâ'âvâz idüb in mâye evine
Kom'elden işreti canun sevine

Girü çık râst evinde it temekkün
Otur işret makâmında it tavattun

Es-Selâsîn Nihâvend

Temâm göster(e) hicâzı tiz yirden
Pür it agzun için âvâz-ı dürden

Vatî yirden girü göster hicâzı
Temâm eyle bilesin bunda râzı

Buna derler nihâvend anla server
Hoş izhâr eyledüm kalmadı muzmer

El-Hâdî-Selâsîn Nihâvend-i Rûmî

Neye dirler işit rûmî nihâvend
Fehm itgil ki diyem zihnine ahsend

Eğer çalmak bilürsen ud ya çeng⁹²
Hicâzdan eylegil âğâz-ı âheng

Sıfâhandan çıkub kûçek karâr it
Bunun da bu'dın anla iftikâr it

Es-Sâni-Selâsîn Muhayyer⁹³

Nedürür bilmek istersen muhayyer
İşitgil menşe'in bununda server

Dügâhun perdesinden tur hurûc it
Hüseynîn evine in ugrayub git

Aşagagıy dügâhun perdesinden
Karâr it varsa fehm-i his senden

⁹² Bu beyit yazarın ud ya da çeng çalmayı bildiğini gösteriyor.

⁹³ Metinde "El-hâdî selâsîn" şeklinde yazılan yazı "otuzbir" anlamına gelmektedir. Doğrusu "Es-sâni selâsîn" olmalıdır. Seydî'den düzelttik. Seydî, s. 48, Metinde ayrıca makam adı "nihavend muhayyer" olarak yanlış yazılmış olmalıdır. Seydî'den düzelttik. Seydî s. 48

Es-Sâlis Ve-Selâsîn⁹⁴ Sebahr (20b)

Dügâhun evcine dirler muhayyer
Muhayyerden ger âğâz idesin ter

Hisâr yüzinden in kûçek karâr it
Sebahrı iş bu vechile şikâr it

Er-Râbi Ve Selâsîn Karcığâr

Nedür bilmek dilersen karcığârı
Elüne çeng alub eyle zârı

Gerekdür gösteresin çar-ı gâhı
Nuvâ yüzinden ola lîk-i râhı

Dügâh evinden inüb eyle ârâm
Bilesin neydüğini karcığâr nâm

El-Hâmis Ve Selâsîn Vech-i Hüseyinî

Nedür vech-i hüseyinî anla dilden
Diyeyin aslını geldükce elden

Hüseyinîle hisârun perdesinün
Temâm nısfından âğâz eyle bunun

Tutub gel karcığâr göster temâmı
Begensün iş bu te'lîf-i nizâmı

Gir otur var hüseyinîden karâr it
Derûndan söz ile gülbangü râz it

⁹⁴ Metinde “otuzlîç” anlamındaki “Es-sâlis ve selâsîn” olması gerektiği halde yoktur. Seydî’den ilave ettik. Seydî s. 48

Es-Sâdis-Selâsîn Rûy-i Irâk

Sigâh âğâz ider lîkin ırâkun
Yüzinden arza kılğıl iştiyâkun

Temâm it in ırâk evinde sâzı
Nedür anla bu yirde bu'du râzı

Buna rûy-i ırâk ad virdü üstâd
Bilürsen baht evini itdün âbâd

Es-Sâbi-Selâsîn Müste'âr

Eger uzzâl evinden itsen âğâz
Yüzinden büzürgün itsen ser-âğâz (21a)

Sigâhun hânesinden it karârı
Bilesin nicedür ta müste'ârı

Es-Sâmin-Selâsîn Nühüft

Muhayyer perdesinden itsen âğâz
Dahî uzzâl yüzinden eylesen sâz

Hicâzun dârın idinsen karârgâh
Nühüft dedikleri budur bil⁹⁵ iy şâh

Et-Tâsi-Selâsîn Uzzâl

Eger uzzâlî dilersen bilesin
Bunı bilmeklige hoş yol bulasın

Hüseynîden düğâh âğâz idüb git
Hicâzun (h)ânesinde in karâr it

⁹⁵ Seydî'de "bil" kelimesi var. Seydî, s. 50

El-Erbaîn Bahr-i Nâzik

Sigâh göster hicâz yüzinden iy yâr
Dügâhun hânesinde evteri var

Hemân bildün nedürür bahr-i nâzûk
Düriş yâra varub yüzün gözüük

El-Hâdî-Erbaîn Hisârek

Hisârek neydügin bilmek dilersen
Taleb-i evtâr bahrinde ararsan

Sigâh göster hisârün hânesinden
Ferah irsün diliyle câna senden

Sıfahanun yüzinden eyle râhı
Karârgâhun idin dâr-ı sigâhı

Es-Sânî-Erbaîn Hisârnîk⁹⁶

Hisarnîk neye dirler sorarsan
Mahatt-u mahrecin bunun ararsan

Sigâh göster hüseyînün evinden
İnüb kûçek karâr it geç gamından (21b)

Es-Sâlis-Erbaîn Hisâr-ı Eviç⁹⁷

Hisâr-ı evci istersen bilesin
Arayub aslu faslını bulasın

Hisârı gösterüb uzzâl yüzinden
Karâr eyle hicâz evinde andan

⁹⁶ Metinde bu başlık yazılmamış, Seydî’den tamamladık. Seydî, s. 51

⁹⁷ Metinde bu başlık yazılmamış, Seydî’den tamamladık. Seydî, s. 52

Hisârı gösterüben eyle itmâm
İne büzürg makâmında ide ârâm

Bu yirde ihtilâf itmişdür ârâ
İşit bu ihtilâfı anla yârâ

Er-Râbî Ve'l-Erbaîn Hicâz-ı Türkî⁹⁸

Hicâz-ı türkî oldur kim hisârun
Yüzinden ide bangi gör meyânun

Hicâz evinde ine otura ferhân
Karâr ide itmeye bir yere seyrân

El-Hâmis Ve'l-Erbaîn Hicâz-ı Büzürg⁹⁹

Teziden gösterür olsa hicâzı
İnüb büzürg makâmında itse sâzı

Karar idüb temâm eylerse evtâr
Hicâz-büzürg eydürler ana iy yâr¹⁰⁰

Es-Sâdis Ve'l-Erbaûn Acem Bâ-Zîrkeşîde¹⁰¹

Ser-âğâz eyle çargâh-ı acemden
Rehâvi göster inüben keremden

Dönüb yine temâm eyle hicâzı
Bu terkîbün bilesin noldı râzı

Buna dirler acem ba-zirkeşîde
Bu engâma olur zühre harîde

⁹⁸ Metinde bu başlık yazılmamış olduğu için tamamladık. Seydî, s. 52

⁹⁹ Metinde bu başlık yazılmamış olduğu için tamamladık. Seydî, s.52

¹⁰⁰ Metnimizde bu beyit yazılmamış olduğu için tamamladık. Seydî, s.53

¹⁰¹ Metinde bu başlık yazılmamış olduğu için tamamladık. Seydî, s.53

Es-Sâbi Ve'l-Erbaûn Çargâh-ı Acem¹⁰²

İden çargâh evinden bangü âğâz
İne rûy-i ırâkdan eyleye sâz

Dügâhun hanesinde eyleye ârâm
Ki gide tâ ki araya dilârâm (22a)

Bu terkîb anla çargâh-ı acemdür
Bu nagme bangi sâzda muhteşemdür

Es-Sâmin-Erbaûn Sigâh-ı Acem¹⁰³

Ger âğâz itseler bang-i sigâhda
Irâk yüzinden itseler dügâhda

Karâritse sigâh olur acemle
Hoş olur hemdem olmak muhteremle

Et-Tâsi-Erbaûn Dügâh-ı Acem¹⁰⁴

Dügâh göster dönüb rûy-i ırâkdan
Dügâh otur girü kaç iftirâkdan

Heman bil bu dügâhı bâ-acemdür
Bu ilmi fehm idinen muhteremdür

El-Hamsîn Hicâz-ı Acem¹⁰⁵

Hicâz âğâz id in rûy-i ırâkdan
Dügâhdan it karâr bakma ırâkdan

Hicâzı bâ-acem dirler buna bil
Şular kim iş bu fende oldu kâmil¹⁰⁶

¹⁰² Metinde bu başlık yazılmamış olduğu için tamamladık. Seydî, s.53

¹⁰³ Metinde bu başlık yazılmamış olduğu için tamamladık. Seydî, s.54

¹⁰⁴ Metinde bu başlık yazılmamış olduğu için tamamladık. Seydî, s.54

¹⁰⁵ Metinde bu başlık yazılmamış olduğu için tamamladık. Seydî, s.54

¹⁰⁶ Metinde bu başlık yazılmamış olduğu için tamamladık. Seydî, s.54

El-Hâdî Ve Hamsîn Uzzâl-ı Acem¹⁰⁷

İşit bunı ki uzzâl-ı acemdür
Ne mevzûnu târ şîrîn negamdandur

Ger âgâz eylesen uzzâl özinden
Sülûk eyle hicâzun hem yüzinden

İnüb rûy-i ırâkdan yine iy yâr
Karâr idüb dügâhdan eylegil zâr

Es-sânî Ve'l-Hamsîn Hüseyînî Acem¹⁰⁸

Bu terkîbi hoş anlagıl ki direm
Bu fende dimegil ne acem ne sîrem

Hüseyînî âgâz idüb in dügâha
Bu bangdan in ırâk-ı bî-günâha

Temam eyle ırâk ide yûri vâr
Karâr eyle dügâh dârında iy yâr

Bu terkîbe hüseyînîle acemdir
Şular kim iş bu ilm içre emek yir (22b)

Es-Sâlîs Ve Hamsîn Nevrûz-i Acem¹⁰⁹

Temâm nevrûz-i rûmî gösterü var
Dönüb rûy-i ırâkdan yine iy yâr

Dügâhun hânesinde it karârı
Bilesin bunı gide şekk gubârı

¹⁰⁷ Metinde bu başlık yazılmamış olduğu için tamamladık. Seydî, s.55

¹⁰⁸ Metinde bu başlık yazılmamış olduğu için tamamladık. Seydî, s.55

¹⁰⁹ Metinde bu başlık yazılmamış olduğu için tamamladık. Seydî, s.56

Didiler buna nevrûz-ı acemdür
Bunı bilmek safâ ehline ehemdür

Er-Râbi Ve Hamsîn Irâk-ı Acem¹¹⁰

Irâk göster temâm düğâh evinde
Yine ârâm it düğâhda geç gamda

Bu terkîbe dimiş üstâd-ı kâmil
Irâkdur bâ-acem yık gayre mahmil

El-Hâmis Ve Hamsîn Acem-i Râst Ve Murgek¹¹¹

Irâk göster temâm inüb düğâhun
Yüzinden râst evinde eyle râhun

Bilesin te acem râstı iy gûzek
Dimişler bazılar işbuna murgek

Es-Sâdis Ve Hamsîn Humâyûn¹¹²

Eger zengûle gösterse itse itmâm
Rehâvî evinde dönüb itse ârâm

Bu terkîbe dimişlerdür hümâyûn
Bilürsen bahtun oldı sa'd-ı meymûn

Es-Sâbi Ve Hamsîn Hicâz-ı Irâk¹¹³

Hicâz göster temâm dönüb ırâkı
Temâm göster karâr it ittifâkı

¹¹⁰ Metinde bu başlık yazılmamış olduğu için tamamladık. Seydî, s.56

¹¹¹ Metinde bu başlık yazılmamış olduğu için tamamladık. Seydî, s.56

¹¹² Metinde bu başlık yazılmamış olduğu için tamamladık. Seydî, s.57

¹¹³ Metinde bu başlık yazılmamış olduğu için tamamladık. Seydî, s.57

Es-Sâmin ve Hamsîn Sebzendersebz¹¹⁴

Hicâzı mâye ve büzürge pençgâh
Rehâvîyle nühüft uzzâlu çargâh

Buları bir yire cem' iden üstâd
Ki sebzendersebz didi iş buna âd (23a)

Ömer Bin Bahr'i Câhız Hitâb Kerden-i Dilşâd-ra¹¹⁵

Kulag ur mutribâ bir dahî bende
Gerekdür olasin pendüme bende

Tiz it bülbül neyine nâyuni sâz
Sağîr nâyune ola zühre dem-sâz

Çün itdürdüm makâmâtı sana yâd
Olur dil-i şâd engâmunla Dilşâd

Revân bahşoldı la'lün bigi hissün
Dişürgil başuna hûşile ussun

Ki kadrün oldı âlî her felekden
Ne zîver oldı ter bahtun melekden

Nesir¹¹⁶

Ve iy Dilşâd çün bildün makâmât onikidür, burûc-ı felek dahî onikidür ve kevâkib-i seyyâre yididür ve âvâzeleri dahî yididür ve anâsır dört ve şu'be dahî dördür. Pes bunları işbu hâsiyyetle bildükden sonra sana gerekdür kim, tebâyi-i kevkeb ve tebâyi-i anâsırı bilesin. Hâr mıdur, yâbis midür, bârid midür, rutub mıdur ve dahî âteşî midür ya bâdî midür, ya hâkî midür, ya âbî midür ve yirmidört saati dahî bilmek gereksin.

¹¹⁴ Metinde bu başlık yazılmamış olduğu için tamamladık. Seydî, s.57

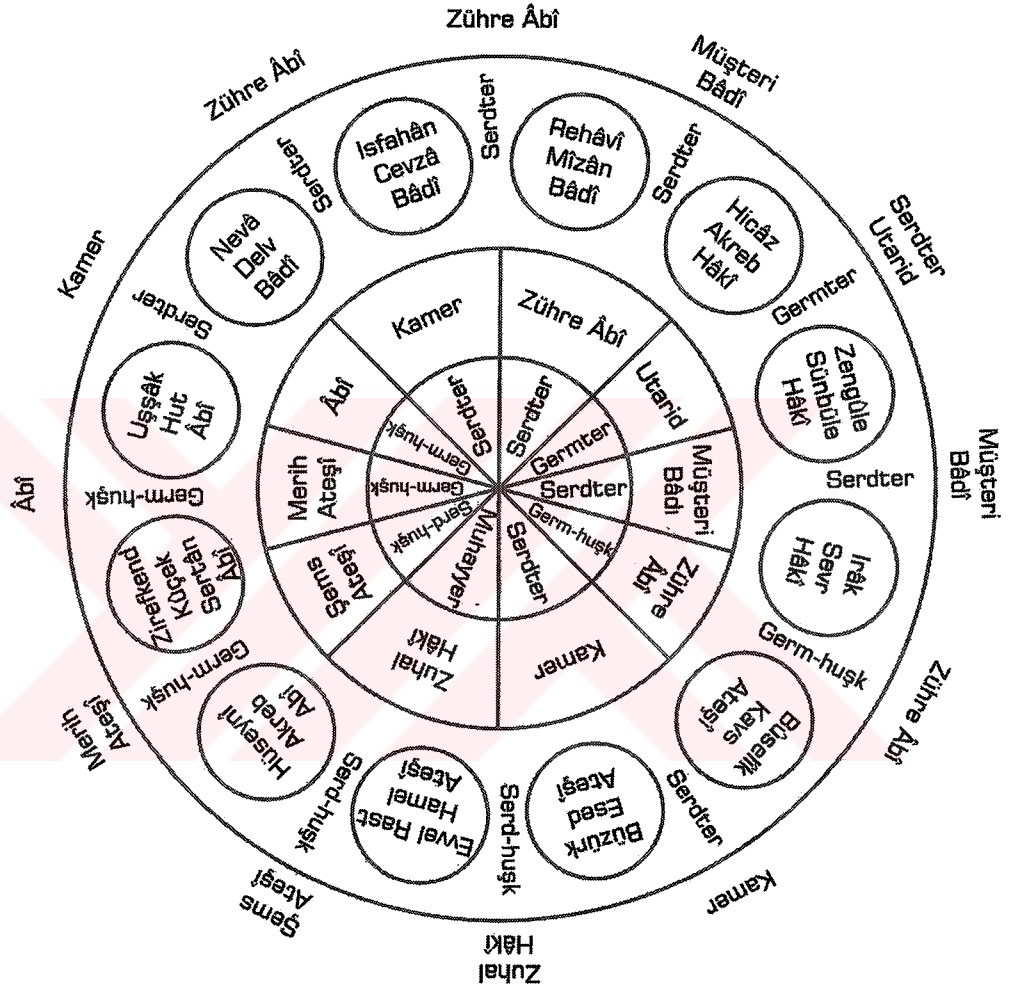
¹¹⁵ Metinde bu başlık yazılmamış olduğu için tamamladık. Seydî, s.57

¹¹⁶ Metinde bu başlık yazılmamış olduğu için tamamladık. Seydî, s.58

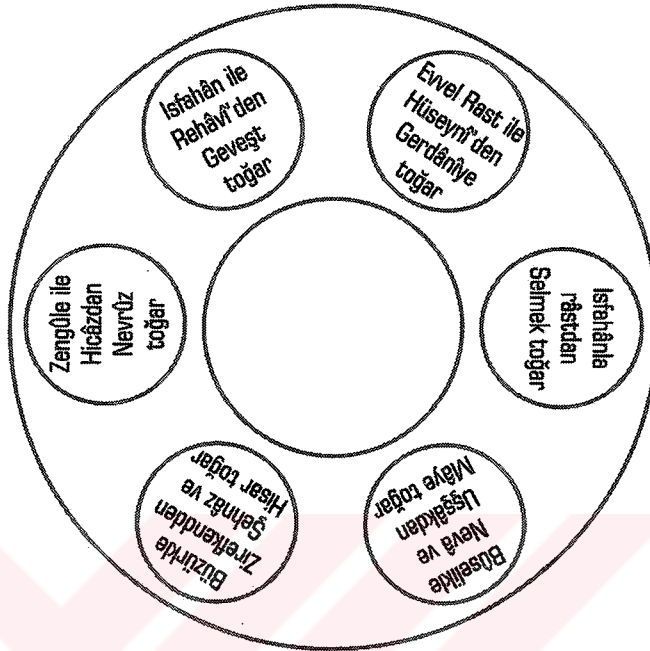
Ba'dehû tebâyi-i insan teşhîs idûb matlûbunun ılduzı serd-ter midûr misl-i âb ya serd-i huşk mudur misl-i hâk ya germ-ter midûr misl-i havâ ya germ-huşk mudur misl-i âteş bilmek gereksin. (23b) Ve bu ılduz kangı burca gelibdür ve yirmi dört saatin kaçıncısıdır ve bu ılduz kangı makâma ve kangı âvâzeye ve kangı şu'beye ve kangı terkîbe muvafık ve mûte'allikdür bilmek gereksün, tâ kim ol matlûbunun ılduzuna muvafık saatde gûyendelik ve sâzendelik idesin kim, sohbet-i kerem ve sûzinâk düşe serd düşmeye. İmdi uş bunların hey'etini uş sana devâyir içinde gösterevüz inşaalahu te'âlâ. Ol devâyir budur.

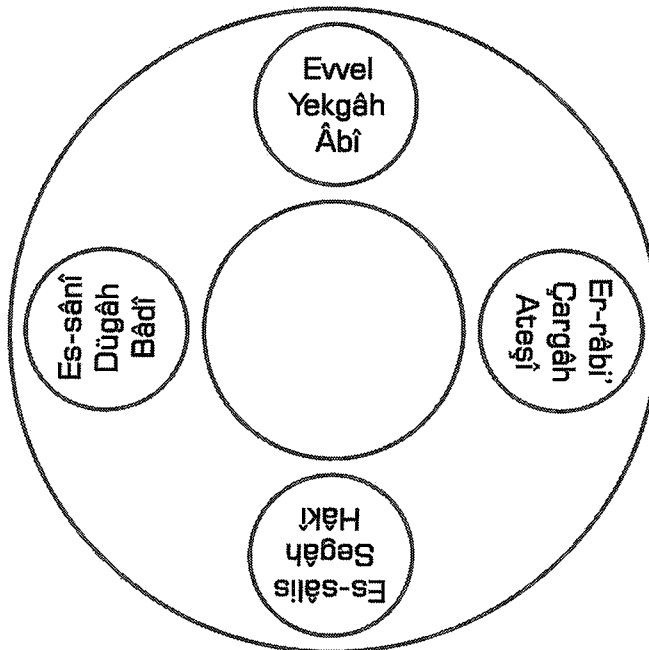
Sûretü'l-burûc ve'l-makâmât ve sûretü'l-tebâyi' ve'l-alâmât her makâmın âvâzesi tabiatla ne üzredür. Bu daire anı beyân ider kim oldur zikr olunur ve şerh kılınur.

Der Beyân-ı Devâyirhâ kî Ançî Makâm Ançî Âvâze-i Zâyed

Der Beyân-ı Devâyir-i Şu'behâ

Hâzâ fî beyânî'l-maarifi'l-eb'âd ve'l-egânî ve'l-esrârî'd-dekâyiki'l-avârîfi'r-rûhânî

Ela iy müşterî rû-yi zühâl nây
Utâridi fikret meh-fer güneş rây

Büt-i şîrîn zebâneş zühreveş pâk
Eluna sâz alıb it zühreler çak

Çü handândür yüzün bahtın hoceste
Dilün aç acz kapusın eyle beste

Didüm nayüme âhenk eyle sâzun
Gören dembeste ola sözle sâzun

Bırâkgıl üd bigi cânuna od
Demünle âlem olsun mest-i bîhod

Felekler raksa girsün sâzun ile
Melekler hayr eyle âvâzun ile

Dil ü aklın saçun bigi eyle ince
Ne dirsem fehim kıl yerlü yirince

Nesir

(Ve ey Dilşâd kaçan sen devâyir-i makâmâtı ve devâyir-i âvâzeyi ve devâyir-i şuaab ve terkîbâtı zabt idüb bildinse gerekdir kim, eb'âdı dahî niydüğün bilesin zîrâ bu fenn-i riyâziyede eb'âddan müşkil nesne yokdur. Mümeyyiz-i âlem)¹¹⁷ olub üstâd-ı kâmil olasın. Evvela bilgil ki bu'duhu ibârettür iki muhtelif sadâdur ki, mütefavit ola hiddetde ve sakîletde. Pes eyle olsa bilmek gereksin iki nagme-i kim bir nagme gibi ola ve anın birine nagme-i bîm ve nagme-i zîr dirler. Amma bu iki nagmenin ortasında bu'd-ı hakîki yok gibidür, velâkin Bu'd-ı örffî vardır kim, ana bu'd-ı müttefik derler. Pes bilgil ki her iki nagme kim derler görelim ya müttefik ola ya mütenâfir ola. Eğer

¹¹⁷ Metinde “Ve ey Dilşâd...” ile başlayıp “mümeyyiz-i âlem”e kadar olan kısım olmadığı için Seydî’den tamamladık. Seydî, s.64

müttefik olacak olursa ana bu'd-ı müttefik dirler. Ve eğer mütenâfir olacak olursa (25a) ana bu'd-ı mütenâfir dirler. Ve bu bu'd-ı müttefik gayet ittifakda ola ana bu'd bi'l-kül dirler kim ol girü kalanınun kâim makâmıdır. Dügâhıla muhayyer ve sigâhla eviç gibi. Ve kıss alâ hazâ.¹¹⁸

Müttefik olanımız dahî kâim makâm-ı kül olur. Ol imdi iki bu'ddır. Birine bu'd bi'l-erba'a dirler, râstla çargâh gibi ve birine bu'd bi'l-hamse dirler, râstla pençgâh gibi ve kıss alâ hâzâ.

Amma ol kim kalanına müttefik olmaya lâkin müttefik olanundur der payince gele, ana bu'd-ı tanînî derler ve buna eb'âd-ı hendesede eb'âd-ı lahnî ve eb'âd-ı sugrâ dahî dirler. Ve altı nevi dahî vardür, ana eb'âd-ı büzürg dirler.

Geldik eb'âd-ı sugraya, üç bu'uddur: Evvelkisi elifden ye ye varıncadur, ikincisi elifden cîm e varıncadur, üçüncüsü elifden dâl a varınca(dur).

Geldik ol kim bu'd-ı şeşkânedir yani altı nevidir. Evvelkisi bu'd bi'l-erbaadur, ikincisi bu'd bi'l-hamsedür, üçüncüsü bu'd bi'l-küldür, dördüncüsü bu'd bi'l-kül ve'l-erba'adur, beşincisi bu'd bi'l-kül ve'l-hamsedür, altıncısı bu'd bi'l-küllî merrateyndür.

Ve bundan sonra esbâbı kim mûcibi tenâfirdir. Anları dahî bilmek (25b) gereksin. Bu'd-ı bi gibi elife kim der payince bu'd-ı bi gelse mütenâfir olur. Zîrâ üç nagmeye müştêbih olur, çünkim mükerrer ola mülâyimtab' olmaz. Nagmeyi kim mülâyim tab' olmaya mütenâfir olur.

Geldik bu'd bi'l-kül (onsekiz harfdır, onyedi bu'ud olur bazıları kıyında ve bazıları kıyında bu'd bi'l-küllî)¹¹⁹ merrateyndür ve lâkin bunun dahî adedinden ihtilaf edüb tururlar. Uş yerinde beyân idevüz. Sûret-i bu'd bi'l-kül işbunun gibidir sûret: a, b, c, d, h, v, z, H, T, y, h, ya, yb, yc sûret. Ve evvel bu'd imdi üç nevidir. Birisi bu'd bi'l-kül ve'l-erbaadur, birisi bu'd bi'l-kül ve'l-hamsedür, birisi bu'd bi'l-küllî merrateyndir. Sûret-i mecmû-ı eb'âd tokuz nevidir. İşbu misâl üzerine: a, b, c, d, h, v, z, H, T, y, ya, yb, yc, yd, yh, yv, yc, yT, h, k, ka, kb, kc, kd, kh, kv, kr, kc, kT, h, l, lâ, lb, lc, ld, lr, lv, lr, lc, lT.

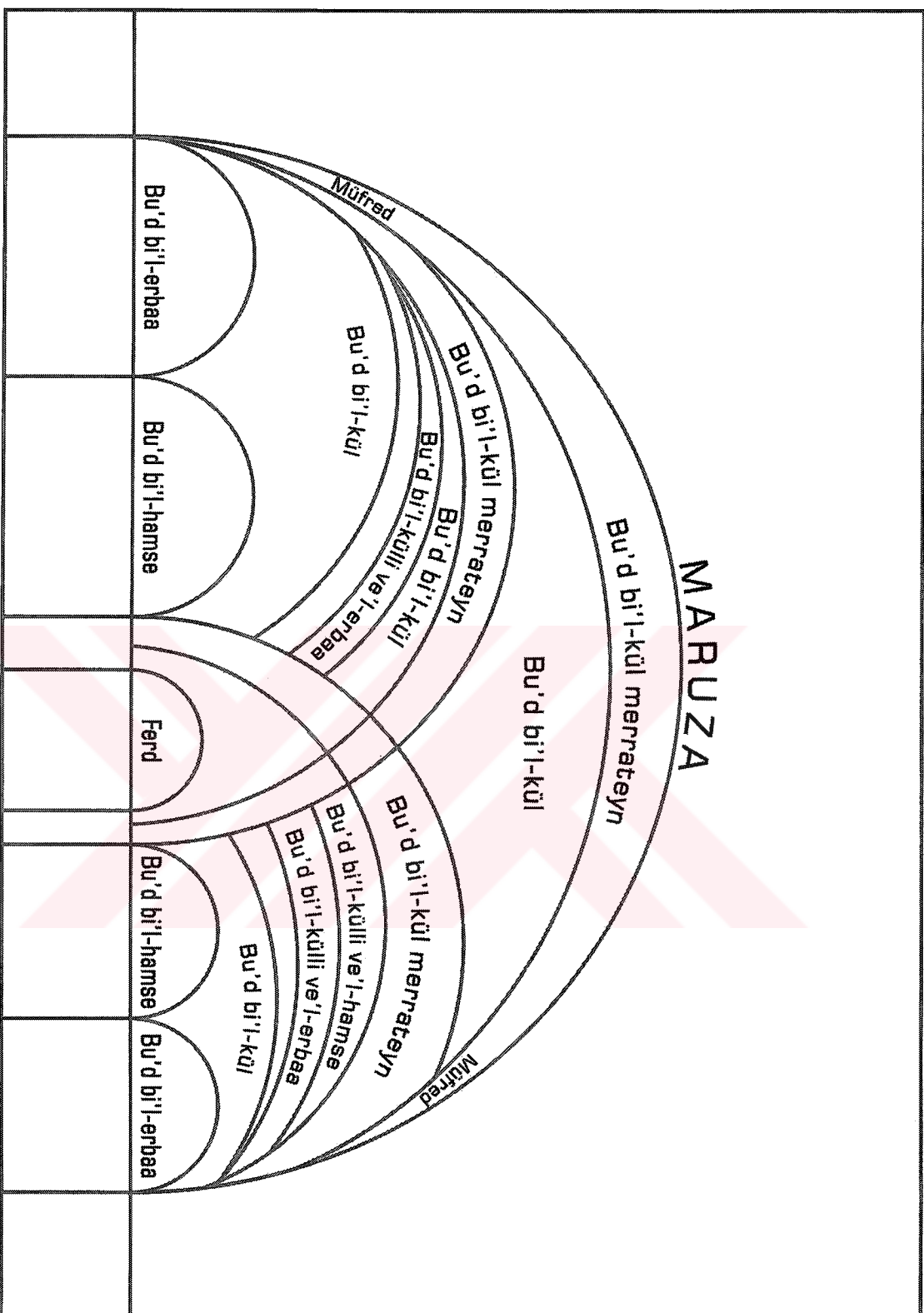
Ammâ geldik mecmû-ı eb'ad birbiri üzerine darb itsün sûret işbu misâl üzredür. Anceleyin ki elifden dâla dek bu'd bi'l-erbaa'dır, bî'den T'ye dek bu'd bi'l-

¹¹⁸ “ Ve kıss alâ hâzâ” cümlesi “bu şekilde kıyasla” anlamındadır.

¹¹⁹ Metinde “onsekiz harf “ diye başlayıp “bi'l-küllî” yazan yere kadar olan kelimeler olmadığı için Seydi'den tamamladık. Seydi, s.65

erbaa' merrateyndür. Pes işbu kıyâs üzerine fehmi eyle ki cim'den ye'ye varınca, dâl'dan (ye-elife) varınca, hy'den be-ye'ye varınca, (vav'dan be-cim'e varınca), zâ'dan ye-dâl'a varınca. Ve kıss ala hâzâ (26a) ilâ âhiri. Eğer aklun yâri kılarsa kim, bu mevzu' hafıyyi'l-ahvâ ve matârihi'l-ezkiyâ ve bevârik-i kulûbi'l-asfiyâdur. Allâhu fâtihü'l-ukûd ve râfiu's-sukûd.

Nihâyetü'l-âzâkât	Tâsi' Dügâh			Irâk	Hamse
	Râst			Acem	
	Irâk			Mâye	
	Acem Muteber			Evç	
	Mâye			Muhayyer	
	Evç			Gerdâniye	
	Muhayyer	Sâmine		Hisar	
	Gerdâniye			Hüseynî	Râbia
	Hisar			Pençgâh	
	Hüseynî	Sûnet-i Tabakâtü'n-neğâm semâniyete fî semâniye		Çargâh	
	Pençgâh			Segâh	
				Dügâh	
	Çargâh			Râst	
	Segâh			Irâk	
	Dügâh			Mâye Âf	
				Evç	Sâdis
	Rast			Muhayyer	
	Acem			Gerdâniye	
	Mâye			Hisar	
				Hüseynî	
	Evç			Pençgâh	
	Muhayyer			Çargâh	
	Gerdâniye			Segâh	Semâniye
	Hisar	Sâdis			
				Dügâh	
Zirem	Hüseynî			Sern	
				Rast	
	Pençgâh			Irâk	
	Segâh			Mâye	
	Rast			Bemü'n-neğâm	Nağma-ü'l-Ülâ

Mesnevî

Eğer fehmeylesen sözüm iy Dilşâd
Ola engâmün ile cân u dilşâd

Açar(san) bilesin hûşun gözini
Nasîrüddîn-i Fârâbî sözünü

Dem-i neyden demün¹²⁰ şîrîn-ter ola
Mey-i ıskdan hurûşun bihter ola

İre ilhâm-ı Rabbânî felekden
Dilün sâfi ola kalb-i melekden

Olasın mâhir-i tahrîre kâmil
Bu bahr eb'âd içinde lâ¹²¹ şeyh âmil

Nesir

Ve ey Dilşâd evvelâ bilmek gereksin eb'âd bi'l-kül¹²² neye dirler. Geldik imdi Nasîrüddîn Fârâbî'nin bir kavlinde eb'âd bi'l-küllî¹²³ merreteyn onbeş veterdür, ondört bu'uddur ve mâ-beyne hü mâ vâki olan evtâr-ı mefrûze birkaç vechile kısmet edib her birine bir dürlü ad verib tururlar. İşbunun gibi kim bu'd bi'l-kül ve'l-hamse ve bu'd-bi'l-küllî ve'l-erbaa. Ve bu'd bi'l-hamseti ve bu'd bi'l-erbaa işbu misâl üzere tertîb¹²⁴ olunmuşdur. Evvel veterde farz eyleki elif konıldı sekizinci veterde be onbeşinci veter kim âhir¹²⁵ veterdir cim konıldı ve elif'le bi ortasında farz olunan¹²⁶ evâili evtârda işbu harfler dirki (27b) konıldı. Ale't-tertip alâmet-çün z, y, m, d, ha (noktasız), T.

Pes elif'e seccac yâni mebdei'l-evtâr, be'ye gâyetü'l-evtâr derler.

¹²⁰ Metinde “dem denilen” şeklinde yazılmıştır, Seydî'den “neyden demün” şeklinde düzelttik. Seydî, s. 68

¹²¹ Seydî'de “lâ” eki yoktur. Seydî, s.69

¹²² Metinde “eb'ad bi'l-küll” kısmı yazılmadığı için Seydî'den tamamladık. Seydî, s. 69

¹²³ Metinde “bi'l-küll” kısmı yazılmadığı için Seydî'den tamamladık. Seydî s. 69

¹²⁴ Metinde “tertîb” yazısı yazılmadığı için Seydî'den tamamladık. Seydî s. 69

¹²⁵ Metinde “ahir” yazısı yazılmadığı için Seydî'den tamamladık. Seydî s. 69

¹²⁶ Metinde “olunan” yazısı yazılmadığı için Seydî'den tamamladık. Seydî, s. 69

Andan sonra¹²⁷ elif'e mebde diyü ad verecek dâl'a asgar dediler. Kim bu'd bi'l-hamsedir. Ba'dehû bâkî kaldı bu'd-ı d-b işbu bu'da (bu'd bi'l-erbaa)¹²⁸ derler.

Andan sonra veter-i d-a-l mebde' farzeylesen he veterine asgardır, he'ye (infisâl-i ahad deyû ad verdiler.

Andan sonra ze'yi mebde' farzeylesen he'ye)¹²⁹ gâyet derler. Pes a-(z infisâl-i)¹³⁰ eskal derler. Ba'dehû bâkî kaldı z-d işbu bu'da (bu'd) bi'l-erbaa derler.

Andan sonra z-y mebde farzeylesen c'ye asgar derler. Pes d-H bu'duna bu'd-ı tanînî derler ve bundan önden vâki olan z-H bu'duna bu'd bi'l-hamse dediler, z-d bu'duna bu'd bi'l-erbaa dediler. Pes fâsıla oldu beynehümâ d-H ve eğer bu H-y mebde farzeylesen T' ye asgar dediler.

Pes h-z bu'duna bu'd-ı tanînî derler ve eğer y-b mebde' kılsavuz Z gâyet derler.

Pes d-y bu'd-ı tanînî dediler, b-h oldu ve eğer y'yi mebde' kılsavuz T asgar derler.

Pes H bu'd-ı tanînî gibi oldu. Bâkî kaldı. T-b buna bu'dına (bu'd bakiyye dediler. Ve eğer T'yı mebde' kılsavuz l'a asgar derler.

Pes Z-l bu'duna)¹³¹ bu'd-ı tanînî dediler. Andan sonra l siyah kılsavuz lâ'm'a aşağıdan¹³² ber-aks mebde' kılsa mim'e a'zâm derler yanî (28a) gâyet olur.

Pes y-m bu'duna bu'd-ı tanînî dediler. Bâkî kaldı m-d buna bu'd-ı bakiyye dediler. Vallâhü alem.

Pes fehmeyle ki eb'âd bunda evzâh söylese olmaz hattâ **Nasreddîn Fârâbî'nin beyân ettiği gibi şerh sana misâl-i sûret budur. Temmet bi-avni'llah Teâlâ.**

¹²⁷ Metinde bu kısım yazılmamış olduğu için Seydî'den tamamladık.

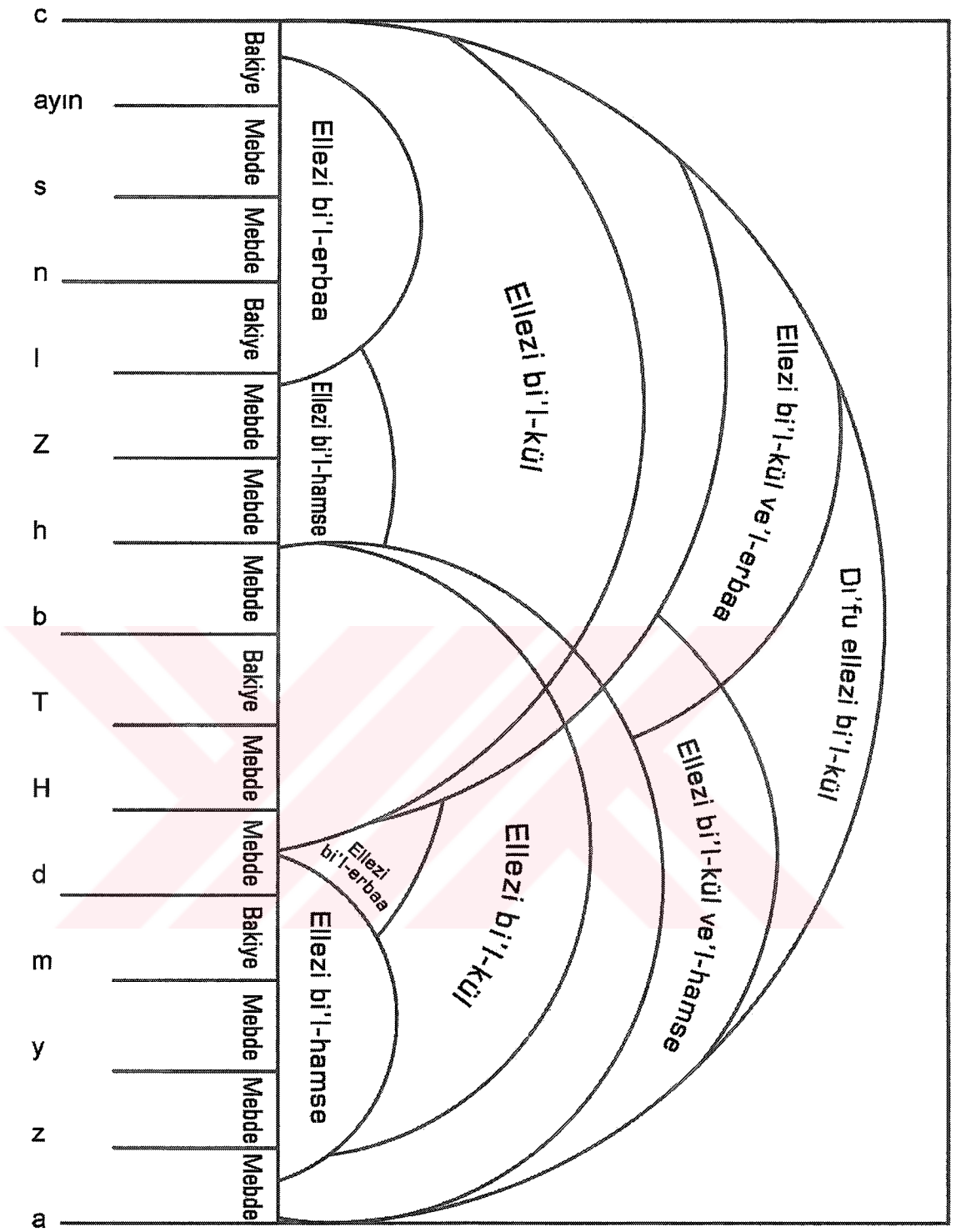
¹²⁸ Metinde "bu'd bi'l-hamse" yazmaktadır. Ancak hem bu aralığı biraz önce anmış olmasından ve ayrıca Seydî'de "bu'd bi'l-erbaa" şeklinde yazıyor olmasından dolayı kelimenin doğrusunun bu şekilde olduğu anlaşılmaktadır. Seydî, s. 69

¹²⁹ Metinde bu kısım atlanmış, Seydî'den tamamladık. Seydî, s. 69

¹³⁰ Metinde bu kısım atlanmış, Seydî'den tamamladık. Seydî, s. 69

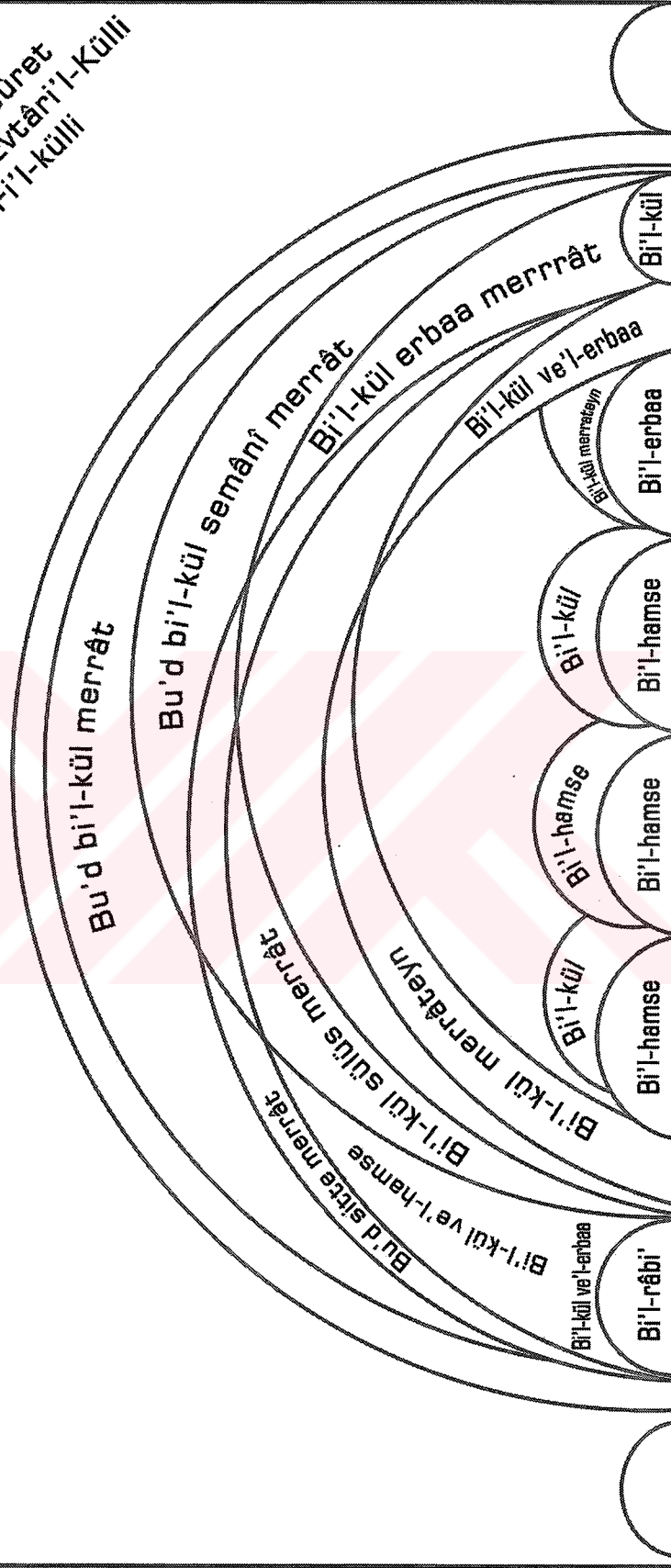
¹³¹ Metinde bu kısım atlanmış, Seydî'den tamamladık. Seydî, s. 69

¹³² Metnimizde "aşkamber" yazmaktadır, Seydî'den düzelttik. . Seydî, s. 70

Hâzâ İşâret İlâ Sûreti Eb'âdi'l-evtâr Ve Dekâyik-i Tabakâti Mermüzâti Kenzü'l-esrâr									
		<table border="1"> <tr> <td rowspan="4">X</td> <td>Evç</td> <td rowspan="4">X</td> </tr> <tr> <td>Muhayyer</td> </tr> <tr> <td>Gerdâniye</td> </tr> <tr> <td></td> </tr> </table>	X	Evç	X	Muhayyer	Gerdâniye		
X	Evç	X							
	Muhayyer								
	Gerdâniye								
	Acem	Hisâr	Nevrûz						
	Pençgâh Acem	Hüseyinî Pençgâh	Acem Irâk						
	Vech-i Nevrûz	Rıdvân Hicâz	Büzürk						
	Rekb	Çargâh	Sabâ						
	Segâh	Zirefkend Kûçek Bûselik	Hicâz						
	Zengûle	Dügâh Râst	Büzürk						
	Rehâvi	Acem Uşşâk Mâye	Irâk						
	X								

Hâzâ Sûret
Eb'âdi'l-Evtânî'l-Küllî
Fi'l-küllî

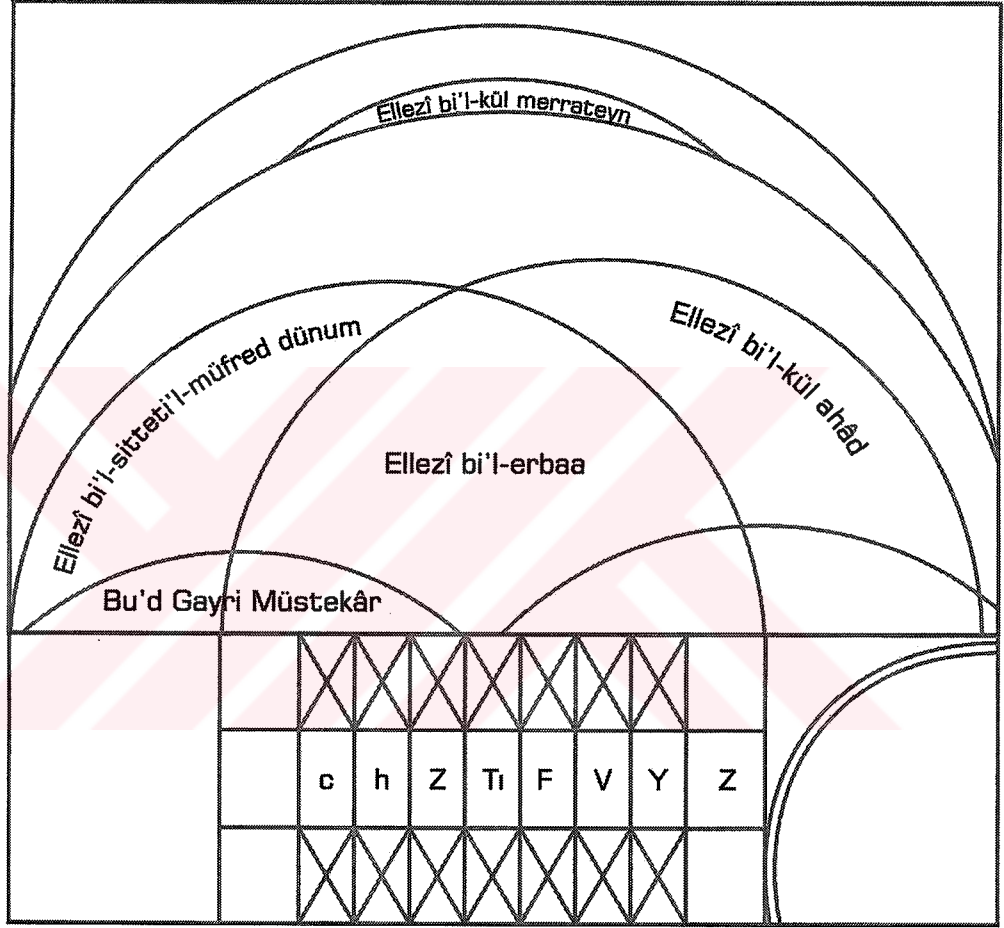
Rivâyet-i Diğer Der Eb'âd

Ve iy Dilşâd Nasreddîn Fârâbî'nin bir kavlinde dahî eb'âd bi'l-kül merrateyn onyedidür ve onyedî veter ve onaltı bu'uddur. Badehu evvele bu'dü'l-ahad, bu'd-ı sâni, bu'dü'l-eskal derler. Ve ma bu'dü'l-bu'deyn evtâr kim mefrûz ola ol yedidir ve bu bu'd bi'l-kül kısmet idüb her birine bir dürlü ad virdiler ve bunların her birine alâmet için hurûf-i teheccîden bir harf vaz'ettiler. Pes eyle olsa a ve c¹³³ bu'duna bu'd bi'l-kül merrateyn dediler ve a-b bu'duna bu'd bi'l-küllî'l-ahad ve b-c bu'duna bu'd bi'l-küllîl-eskal ve b-d bu'duna bu'd bi'l-hamse dirler ve d-h bu'duna bu'd bi'l-erbaa ve h-v bu'duna bu'd bi'l-hamse dirler. Ve v-b ye dahî bu'd bi'l-erbaa dirler ve v-d dahî bu'd-ı merre dirler . Ve d-h'ye dahî bi'l-hamse dirler ve z'ye dahî bi'l-erbaa dirler. Ve z-c bu'd bi's-sitte mefrûza dirler. Ve H-T'ya dahî bi'l-hamse ve T-y'ye dahî bi'l-erbaa, T-h'ye bu'd-ı gayr-i müstekar dirler. Ve h-H¹³⁴ bu'duna bu'd-ı tanînî dirler. (30b) F'efhem ve kıss'el-bâkî alâ hâze'n-neskî'l-lâtîf.

¹³³ Metinde “elif,vav,ce” şeklindedir.

¹³⁴ Seydî'de “h-c” şeklindedir. . Seydî, s. 75

Hâza işaretün ilâ suveri eb'âdîl-evtâr ve
dekâyiki tabakât-ı rumûzen kenzetül-esrâr

(Der Beyân-ı Aksâm-ı Durûb

Ve iy Dilşâd durûbu dahî bilmek gereksin. Can kulağıyla sözüm dinle kim bu fende durûb begâyet müşkil ve edak nesnedir. Zîrâ her tabiata mülâyim değildir ve bu darb münkasîmdür kısme, birisi sakîl ve birisi hafîdîr. Mecmu-ı durûbun aslı bu ikisidir.

Ve darb-ı sakîlden tokuz darb togar yani darb-ı sakîle tabî olanlar bunlardır: El-evvel darb-ı vereşân, es-sânî darb-ı revân, es-sâlis darb-ı türkî, er-râbi darb-ı semâî)¹³⁵ el-hâmis darb-ı fahte, es-sâdis serendâz, es-sâbi çârdarb-ı buhârî, es-sâmin darb-ı hezec, et-tâsi' darb-ı evsât ve buna darb-ı çift e dahî dirler.

Darb-ı hafîfe tâbi olanlar dahî tokuz darbdur: 1- remel-i tavîl'dür 2- remel-i kasîr'dür 3- çârdarb'dür 4- (sidarb'dür)¹³⁶ 5- darb-ı râh'dür 6- muhammes'dür 7- darb-ı remel-i sengîn'dür 8- çârdarb-ı hafîf'dür 9- darbeyn'dür. V'allâhü a'lem.

Tenbih Ve Ahkâm¹³⁷

Bu darbeyn dedüğümüz darb-ı sakîl, darb-ı hafîdîr, devr-i sakîl ve devr-i hafîdîr. Kâh darb-ı sakîlle devr-i hafîf, kâh darb-ı hafîfle devr-i sakîl terkîb idüp cem' iderler, adına darbeyn dediler, yahut çârdarb-ı sakîl ya çârdarb-ı hafîdîr, bunlara dahî darbeyn dedi. Pes bunların ikisini dahî (cem') edib bir pare tasnîf itseler kankı darb da gerekse olsun hemen adına darbeyn (dirler). Velâkin müntehâyı ve bihter-i sakîl ve hafîdîr.

Der Beyân-ı Hisâb-ı Nakarât

Geldik nakarât ne nesnedür. Şuarânın kısm evzânı aruzdur, (31b) gûyendenin kısmı darb ve usûldür.

Bilgil kim nakarât kısmından dâire-i sakîl-i tâvil yirmidört nakarât hurûfdur. Bu nice idinecek bir kişiye olur. Gerek kim dört kerre te ne nen ten diye yirmidört haruf tamam olur.

Ve dâire-i hafîf onaltı nakarâtdur yani iki kerre tenen tenen ten¹³⁸ diye onaltı harf de tamam olur.

¹³⁵ Metinde başlıkla birlikte bu bölüm olmadığı için Seydî'den tamamladık. Seydî, s.77

¹³⁶ Seydî'den tamamladık. . Seydî, s. 77

¹³⁷ Seydî'de başlığın "ve ahkâm" kısmı yoktur.

Devâire-i remel-i tavîl onsekiz nakarâtdur yâni bunun misâli tene ten tennen ten nen ten¹³⁹ tene ten diye onsekiz harf tamam olur.

Ve dâire-i remel-i kasîr¹⁴⁰ ondört harfdür, bunun misâli tene nen ten ten ten¹⁴¹ nen ten diye ondört harfde tamam olur.

Ve dâire-i câr- darb ikidir. Birisi hafîdür, birisi remel-i kasîrdür, iki kere tenen tenen ten diye bir kerre dahî tene nen ten (ten) tenenen ten diye otuz harfde temâm olur.

Ve dâire-i muhammes-i tavîl ikidür. Birisi sakîl, birisi remel-i kasîrdür, dört kerre tenenen ten diye bir kerre dahî tenenen ten ten tenenen ten¹⁴² diye otuzsekiz harfdür, temâm olur.

Ve dâire-i verşân oniki nakarâtdur, bir kerre (32a) ide tenenen ten tenenen ten oniki harf de temâm olur.

Ve dâire-i darb-ı türkî on harfdür, bir kerre tenen tenen¹⁴³ ten ve ten diye on harf temâm olur.

Ve dâire-i darb-ı fahte on dört nakarâtdür, bir kerre ten tenenen tenen tenen¹⁴⁴ ten diye ondört harf tamam olur.

Geldik bir nevi dahî dâire-i sakîl bir bahirdür. Ve dâire-i hafî bir bahirdür. Dâire-i sakîlin (nısfı vardır),¹⁴⁵ rub'u vardır. (Nısf-ı remel rub'ı hezecdür).¹⁴⁶ Dâire-i hafînin dahî (nısfı vardır),¹⁴⁷ rub'u vardır. (Nısfı muhammes-i kasîrdür, rub'ı hezec-i kasîrdür).¹⁴⁸

Bilgil ey Dilşâd her üstâd kim cihâne gelmişler (gûşîş etmişler ve)¹⁴⁹ zahmet çekmişler, akılları yetişdikce yadigâr komuşlar. Ve bazılardan menkûldür işbu arada

¹³⁸ Metinde “tenen tenenen ten” şeklinde dokuz harf dir, dolayısıyla fazla harf çıkmaktadır. Seydî’den düzelttik.

¹³⁹ Eksik olan “nen ten”i Seydî’den tamamladık. Seydî, s. 77

¹⁴⁰ Metinde “kasîr” kelimesi “kayser” şeklinde yazılmıştır Seydî’den düzelttik. Seydî, s. 78

¹⁴¹ Metinde eksik yazılmış olan bir “ten”i Seydî’den tamamladık. Seydî, s. 78

¹⁴² Metinde eksik olan “ten”i Seydî’den tamamladık. Seydî, s. 79

¹⁴³ Metinde eksik olan “ten”i Seydî’den tamamladık. Seydî, s. 79

¹⁴⁴ Metinde eksik olan “ten”i Seydî’den tamamladık. Seydî, s. 79

¹⁴⁵ Metinde eksik olan “nısfı vardır” Seydî’den tamamladık, Seydî, s. 79

¹⁴⁶ Metinde eksik olan “nısfı remel rub'ı hezecdür” Seydî’den tamamladık, Seydî, s.

¹⁴⁷ Metinde eksik olan “nısfı vardır” Seydî’den tamamladık, Seydî, s. 79

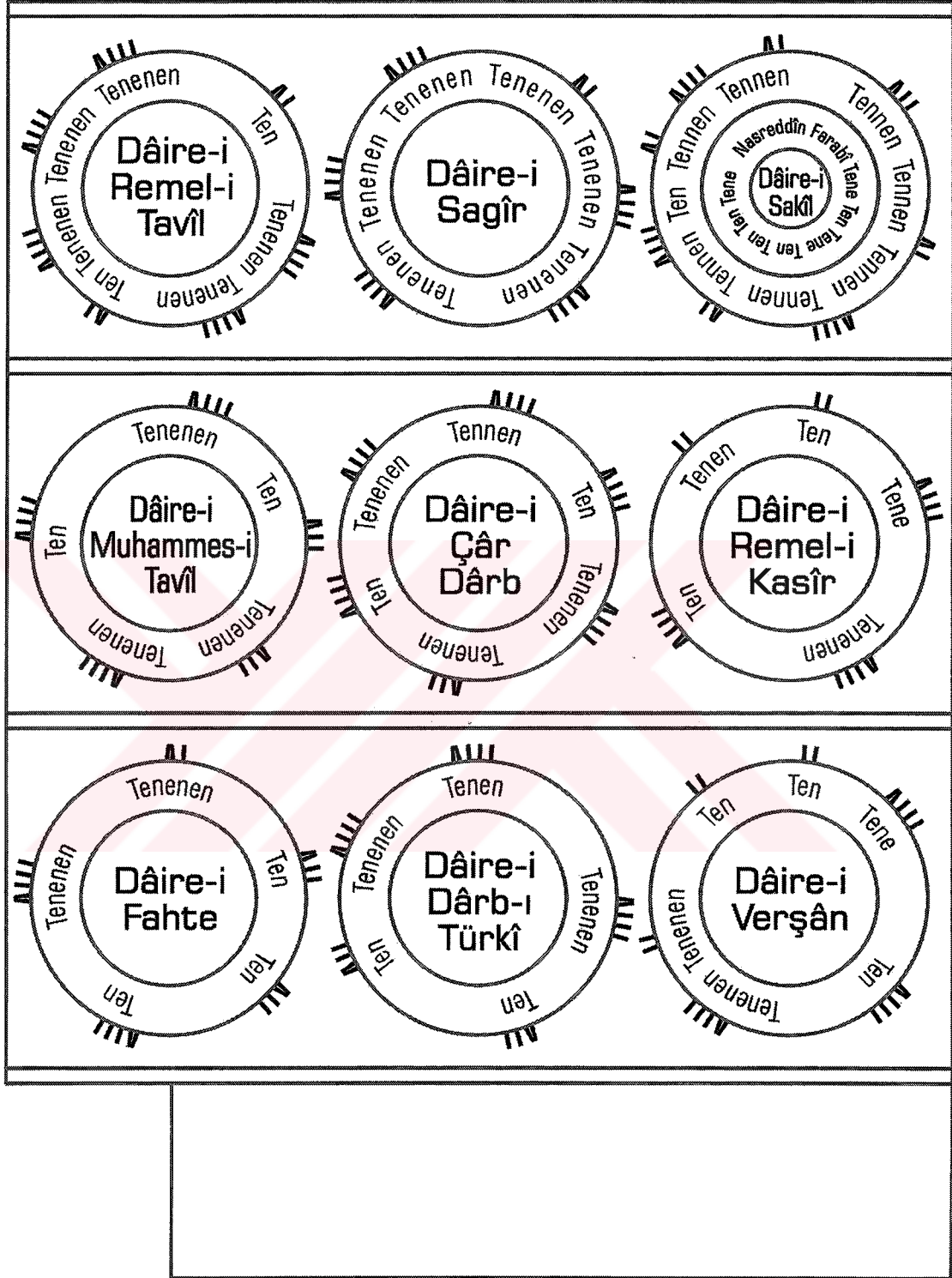
¹⁴⁸ Metinde eksik olan bu bölümü Seydî’den tamamladık, Seydî, s. 79

¹⁴⁹ Metinde eksik olan bu bölümü Seydî’den tamamladık, Seydî, s. 79

ittiler kim asıl ikidir, biri sakıl biri hafıfdür ve bazılar ittiler kim asıl dördür, biri revândur, biri semâidür, biri fâhtedür, biri remel-i tîzdür ya remel-i sengindür. Temmet temâm. (32b)

Der Beyân-ı Sûret-i Devâyir-i Nakarât

(Rivâyet-i Diğer Der Beyân-ı Esâmî-i Makâmât Ve Nâm Âvâzeler Sâhib-i Çâr-ı Darb Ki Musannifi Dûvâzde Şeşest

Muhammed Reyyây ve Kemâl Tebrîzî eydür, makâmât onikidir ve âvâzeler altıdır)¹⁵⁰ bâkîsi terkîbâtdur.

İşbu tertîb üzere kim: 1- râst 2- uşşâk 3- nevâ 4- bûselik 5-kûçek 6- bûzürg 7- ırâk 8- zengûle 9- rehâvi 10- hüseyinî 11- ısfahân 12- hicâz

Âvâzeler dahî altıdır. 1- guvaşt 2- nevrûz 3- şehnâz 4- mâye 5- silmek 6- gerdâniye. (33b)

Fî Beyânî'z-zamân ve'd-durûb ve'l-usûl

Ve iy Dilşâd bilgil kim usûl cem'-i asldır. Ve durûb cem'-i darbdır. Zamân dahî oldur kim iki darbın ortasında vâki' olur evvela. Ve usûl bir nesne değildir, kim mîrî ve yahud yazıb okumağla öğrenile. Bu usûl kâbil-i kısmet değildir. Nitekim Bâri Te'âlâ bir kişiye hulk-i latîf ve hulk-i zarîf ve hüsn-i nazîf verir. Bunlar Hak'dan atâ ve hidâyetdür, kesb ile olmaz. Bu usûl fehm ve te'akkül etmek hidâyet-i hak'dur. Buna münâsib bir hikâyet Ebu Ali'den naklederler. Eydürmiş ârâyiş-i sanâyi'im var kim ben anı bilmedim¹⁵¹ ve ulûm ve kemâlât vâr mı kim ben anı bilmeyüb anlamadım ve hûner vâr mı kim elimden gelmiye. Meğer Şeyh Safiyyüddîn Abdülmü'min Bağdad'dan şâkirdler Mısır'a sefer etmiş. Bir gün bu şâkirdlerinin bâzısı bir yerde cem' olub tasnîfâtdan nesne itmişler ve nevbet-i müretteb söylerken nakarât geçmişler ve durûb da habt etmişler. Ba'dehu Ebû Ali'ye gelib meşklere arz etmişler. Bu (34a) ilmin aslın ve fûru'ın bilmeyib hayrân-ı mütehayyîr kalmış kim ilm-i mûsıkî şerîf ilmdir. Pes itmiş. Uş ilm-i arkani kim bu ilmi öğrenen diyip varmış bu ilme meşgulmuş makâmâtın dâireleriyle zapdetmiş, velâkin darbda ve usûlde âciz kalmış . Bu fen ancileyin müşkil fendür.

Der Beyân-ı Âdâb-ı Mûsıkî

Ve iy Dilşâd bu ilmin evvel âdâbından biri budur kim, bir kişi nevbet-i müretteb itmiye meşgul olup şuru itse, evvel başladığı vakit bir makâm göstere andan sonra pîşrev ide andan sonra¹⁵² hüsrevânî göstere.

¹⁵⁰ Metinde bu başlık ve ilk cümle yazılmamış olduğu için Seydî'den tamamladık. Seydî, s. 82

¹⁵¹ Metinde "bildür" şeklindedir Seydî'den düzelttik. Seydî, s. 82

¹⁵² Metinde "pîşrev ide andan sonra" yazılmamış olduğu için Seydî'den tamamladık. Seydî, s. 79

Tenbih

Hüsrevânî oldur kim bir makâm göstere, ol makâmda ya sakîl ya hafif iki devir nakarât nakşıyle göstere, andan sonra bir kavle bir gazel ide ve bir pâre dahî ide kim (ana) terane dirler. Sonra bir kavî dahî kim ide ana ferdaşt¹⁵³ dirler. Ve eğer bu tertîb üzre gûyendelik etse edna/edeni? mûsikîyi saklayıb nevbet-i müretteb¹⁵⁴ tamâm itmiş ola.

Ve gûyendelik şürû iden kişiye üstâdlar üç tarîk komuşlar. Birisi kabldur, birisi madır¹⁵⁵, birisi (34b) ba'ddır. Kabl oldur kim bir kişi nesne itmek dilese evvel darbın ura, andan sonra şiirin ve savtın ide. Ma'a oldur kim savtın şiiriyle ide. Ba'd oldur kim savtın ve şiirin bile andan sonra darbın ura. Bunlar rumûzdur, içinde kûnûz vardır.

El-Edebü's-sânî fî beyânî tefrîkâtî'l-makâmât¹⁵⁶ ve'l-âvâze ve's-su'ab ve't-terkîbât

Bilgil kim oniki¹⁵⁷ makâm, altı âvâze, dört şu'be, kırksekiz terkîbât, leyl ile nehârın yirmidört saatine taksîm ve tefrîk ittiler ve bu yirmidört saati oniki bölük ittiler. Ve bu onikiyi üçer bahşettiler. Bu dört bahşı dört dürlü tabîata teşbih ittiler. Ba'dehu ne makâm ne saatde ittiler kim sûzinâk ve germ düşe ve ne mizâçlu âdem katında teng gibi makâmda ideler kim tabiatına hoş gele.

Pes subh vaktinde kuşluk vaktine değin serd-terdür. Kuşlukdan ikindiye değin germ-huşkdur. İkindüden yatsuya değin germ-terdür. Yatsıdan sabaha değin serd-huşkdur.

Ve çünkim sabahdan (35a) kuşluğa değin serd-terdür. Bu vakte münâsib germ-ter olan makâmları ideler. 1- kûçek 2- hüseyinî 3- uşşâk 4- nevrûz 5- zîrkeşhâverân 6- nişâvurek 7- hisâr 8- rekb-i nevrûz 9- muhayyer 10- hüseyinî acem 11- çargâh acem 12- şehr-i uşşâk 13- mâye 14- nevâ 15- aşîrân 16- nevrûz-i rûmî

¹⁵³ Seydî'de "fîrudaşt" şeklindedir. Seydî, s. 83

¹⁵⁴ "Müretteb" olması gerekir.

¹⁵⁵ Metinde "kıyl" daha önce kabl (vr.56) olarak geçmiştir. Metinde "birisi ma'adır" yok Seydî'den tamamladık. Seydî, s. 84

¹⁵⁶ Metinde "mukaddemât" şeklinde yazılmıştır. Seydî'den "makâmât" olarak düzelttik. Seydî, s. 84

¹⁵⁷ Metinde "iki" kelimesi unutulmuş "on" yazılmıştır, Seydî'den düzelttik. Seydî, s. 84

Kuşluk(dan) ikindiye değin germ-huşkdur, misâl: a- ırâk, lâ- zengûle, melâ-nevâ, elbeâ- güvâşt, mâ- sigâh, sâ- zâvili, meâ- rûy-i ırâk, nehâ- hisârek, beâ- mutedil, (sigâh-mâye, 10- müstear, 11- nihâvend, 12- hümâyûn, 13- ırâk-mâye, 14- müberka, 15- sâzkâr),¹⁵⁸ â'(ayın)- sigâh-acem, a- ırâk-acem¹⁵⁹.

İkindiden yatsuya değin germ-terdür, misâl: d- ısfahân, m- rehâvî, s- bûselik-mâye, d- beste-ısfahân, â' (ayın)- ısfahânek, H- zirkeşîde, k- nigâr T- zemzem, h- gerdâniye, l- bûselik, d-l- vech-i hüseyinî, 3 l- karcigâr.

Yatsudan sabaha değin serd-huşkdur, misâl: 1- râst, 2- hicâz-ı büzürg, 3- şehnâz, 4- silmek, 5- bestenigâr, 6- nîrizî, 7- gerdânîye-nigâr, (35b) 8- aşîrân, 9- pençgâh, 10- râst-mâye, 11- uzzâl-acem, 12- hicâz-ı muhâlif, 13- rahatü'l-ervah, 14- muhalife, 15- hicâz-acem, 16- nühüft, 17- nihâvend, 18- bahrinâzik, 19- hicâz-türkî, 20- hicâz-rekb.

Ve bunu dahî bilgil kim karayağız âdem katında ne makâm ideler ve buğda enlü âdem katında ne makâm ideler ve sarışın âdeme ne makâm ideler.

Ve şol kim karayağızdır, tabiatı germ-huşkdur, ana ırâk makâmının tabilerin ideler.

Ve şol kim buğday enlüdür, tabiatı germ-terdür, ana ısfahân makâmının tabilerin ideler.

Ve şol kim saruşındır, tabiatı serd-huşkdur, ana râst makâmının tabilerin ideler.

Ve şol kim sarınun kumraludur, ana kûçek makâmının tabilerin ideler.

Temmetü'l-kitâb bi-avni'llâh el-Melikü'l-Vehhâb¹⁶⁰.

Bismillâhirrâhmânirrâhim

Es-salâtü ve's-selâmü aleyke yâ resûlallâh (36a)

Es-salâtü ve's-selâmü aleyke yâ nebiyyallâh

Es-salâtü ve's-selâmü aleyke yâ halîlallâh

¹⁵⁸ Metinde bu makâmlar unutulmuştur, tamamladık. Seydî, s. 84-85

¹⁵⁹ Yazar rakam yerine Seydî'deki gibi makâmları harflerle sıralamış. Seydî, s. 84-85

¹⁶⁰ Bu son "temmet..." cümlesi Seydî'de yoktur.

Vird-i ahmerdür yanağın iy saçun hable'l-mübîn / râst

Sûretin ve şems elinin ve'd-duha ayne'l-yakîn / ırâk

Saçların ve'l-leyl izâ yağşâ'da kılındı beyân / ısfahân

Dişlerin ve'n-necmü kad cae âyâtü'l-mübîn / büzürg

Sûre-i kevserli şiir sende şerh dürür / zengûle

Tişne-i dil ümmetler indürdi cebrâil-i emîn / rehâvi

Senin vafında okundu elem neşrâh leke / hüseyinî

Hel eta hakkında denildi hatemü'l-mürselîn / hicâz

Âsi mücrimlerüz taldın maâsî bahrine / bûselik

Yâ nebiyyi işfa' le-nâ ente'ş-şefîu'l-müznibîn

Rûz-ı mahşerden günahkâr ümmetindir senin / nûvâ

Yâ resûlallâh Makâmî bendene olgıl muîn / uşşâk

Es-salâtü ve's-selâmü aleyke yâ resûlallâh

Es-salâtü ve's-selâmü aleyke yâ halîlallâh

Es-salâtü ve's-selâmü aleyke yâ nebiyyallâh (37b)

Ey şeh-i şeh-i şerîat ey emîr-i mülk-i dîn / güvaşt

Gersen olmasan yaradılmazdı eflâk-ı zemîn / nevrûz

Ey mürüvvet ma'deni ey menba'-ı kân-ı kerîm / silmek

Ey resûl-i kibriya-i kâmyâb-ı kâmübîn / şehnâz

Hil'ât-ı levlâk ile şânında gelmişdür senin / hisar

Mustafa, mâ câe illâ râhmeten li'l-âlemîn / gerdâniye

Bu Makâmî bendeni göster şefâat rûyini / mâye

Yekgâh, Zulmet-i isyân içinde kalmışım / sigâh / ey müreccebîn / çargâh¹⁶¹

Yâ halîlallâh yâ neciyyallâh yâ safiyyallâh / düğâh (38a)

¹⁶¹ Metinde mısranın başında “yekgâh” “kalmışım” kelimesinden sonra “segâh” ve en son da “çargâh” yazılmıştır.

SONUÇ

İTÜ TMDK öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Recep Uslu tarafından ilk defa 1999 yılında keşfedilen üzerinde çalıştığımız yazmanın, bugüne kadar bilinmeyen eserler arasında kalmış olduğu anlaşılmaktadır. Yaptığımız tespit ve çalışmalarımız sonucunda, Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphânesi nr. 1040 kaydında bulunan bu yazmanın, XVI. yüzyılda, 1517-1520 yılları arasında yazılmış olduğu ortaya çıkmıştır.

Eserin 1a sayfasında Nâyî Ali Dede'nin mührünün bulunmasından ötürü eser kayıtlara XVIII. yüzyılda istinsah edilmiştir diye geçmiştir. Fakat eser incelendiğinde, yazıldığı dönem hakkındaki bilgiler ortaya çıkmaktadır. Eserde “Ve Ba'd” (vr. 8a) başlıklı bölümünde Arapça olarak yazılmış bir mukaddime bulunmaktadır. Burada yazarın eseri Yavuz Sultan Selim için yazdığı anlaşılmaktadır. Özellikle Sultan Selim Hân için “fatihü'l Mısır” sözünün geçiyor olması edvârın, padişahın Mısır'ı fethinden sonra yazıldığının bir kanıtıdır. Yavuz Sultan Selim 1520 yılında vefat ettiğine göre yazılış tarihinin 1517-1520 yılları arasında özellikle de 1520 yılında yazılmış olma ihtimali çok yüksektir.

Kitâb-ı Edvâr kütüphane kayıtlarına *İlm-i Edvâr-ı Musikî* adıyla kaydedilmiştir. Fakat eser incelendiğinde içerisinde geçen “bu kitabın ismi edvârdur” (vr. 1b), “Hâzâ Kitâb-ı Edvâr” (vr. 8b) sözleri aslında adının *Kitâb-ı Edvâr* olduğunun göstergesidir.

Eserde bir ferâğ kaydı olmamakla birlikte, başta bulunması gerekirken 8a sayfasında bulunan mukaddimedede yazar hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Bu da eserin yazarı hakkında soru işaretleri bırakmaktadır. Esere “Bu tasnif Hoca Abdülkadir'indir” sözleriyle başlaması eserin yazarı olabileceğini düşündürse de bu eser Abdülkâdir Merâgî'nin ölümünden yıllar sonra yazılmıştır. Eserin büyük bir bölümünün, Seydî'nin *el-Matla'* adlı eseriyle benzerlik göstermesi yazarının Seydî olabileceğini de akla getirmektedir. Fakat Seydî'nin Yavuz Sultan Selim'in tahta yeni geçtiği yıl olan 1512 yılında vefat ettiği ve eserin bu tarihten sonra yazıldığı bilinmektedir.

Eserde adı geçen ve eserin yazarı olması mümkün olan diğer bir kişi de, müzikte geniş bilgiye sahip olan Makâmî'dir. Eserin son bölümünde yazmış olduğu “Salât-ü Selâm”da mahlası geçmektedir. Makâmî müzik ilminde tecrübeli, söz sahibi,

hem bestekâr hem de icrâcıydı. Bu sebeplerden ötürü *Kitâb-ı Edvâr*’ı yazmış olma ihtimali yüksek görünmektedir.

Eserin iç kapağı olan 1a sayfasında Nâyî Ali Dede’nin mührünün hemen altında ismi Seyyid Mehmed Rehdî el-müderres olan Konya’lı bir kişinin yazmanın sahibi olduğu yazmaktadır.

Eserin içerisinde adı geçen kişiler ölüm tarihleri sırasıyla şu kişilerdir: Ömer Bin Bahr Câhiz, Ebû Nasreddîn Fârâbî, İbn Sînâ, Safiyyüddin Abdülmü’min Urmevî, Muhammed Lalâ, Abdülkâdir Merâgî, Seydî, Makâmî. Ayrıca hayatları hakkında bilgi bulunamayan Üstad Kemâl, Muhammed Reyây ve Şeyh Dîk (Ebu’n Nîk) gibi isimler de geçmektedir.

Eserin büyük bir kısmında Seydî’nin *el-Matla’* adlı eseriyle ortak bir metin olmasına rağmen eserin yazılımında birçok değişikliklere gidilmiştir. Bazı harflerde ve kelimelerde değişiklik yapıldığı gibi, bazı başlıkların ve beyitlerin de esere alınmadığı görülmektedir. Ayrıca eser Seydî’den farklı bilgileri de içermektedir. Eserin başından “Hâzâ Kitâb-ı Edvâr” (vr. 8b) başlığına kadar olan yazılar ve eserin son bölümünü oluşturan “salât-ü selâm” kısmı Seydî’de mevcut değildir.

Eser harekeli değildir. Bazı harf ve kelimelerin yanlış yazılmış olması, bazı başlıklarla satırların göz yanılgısıyla atlanmış olması eserin acele yazıldığını ve müsvette olduğunu göstermektedir.

Kitâb-ı Edvâr’da oniki makam, yedi âvâze, dört şube ve terkiplerin geleneğine uyularak, kısa ve seyirleri net olmayan ifadelerle tanımları yapılmıştır. Bu nedenle makamların seyirleri günümüz nota sistemiyle gösterilememektedir. Eserde tanımları yapılan veya adı geçen makamlar alfabetik sırayla şunlardır: Acem, acem-rast, araban, aşiran, bahr-i nâzik, beste-i ısfahân, bestenigâr, buselik, büzürk, çargâh, çargâh-acem, düğâh, düğâh-acem, gerdâniye, gerdaniye-buselik, gerdâniye-nigâr, gevâşt, hicaz, hicaz-acem, hicaz-ı büzürk, hicaz-ı ırak, hicaz-ı muhalif, hisar, hisârek, hisar-evc, hisarnîk, humâyun, hüseyni, hüseyn-i acem, ırak, ırak-acem, ırak-mâye, ısfahân, ısfahânek, karcigâr, mahur, mâye, muhalifek, muhayyer, murgek, müberka, müstear, neva, neva-aşiran, nevrûz, nevrûz-acem, nevrûz-i rûmî, nigârinek, nihavend, nihavend-i rûmî, nikriz, nişâvurek, nühüft, pençgâh, rahatülervâh, rast, rast-acem, rast-mâye, rehâvî, rekb, rekb-nevrûz, rıdvan, rûy-i ırak, sabâ, sazkâr, sebzendersebz, segâh, segâh-acem, segâh-mâye, selmek, sipihr, şehnâz, türkîhicaz, uşşak, uşşak-

mâye, uzzâl, uzzâl-acem, vech-i hüseyin, yekgâh, zâvili, zemzeme, zengûle, zilkeşhâveran, zirefkend, zirefkend-i kûçek, zirkeşîde. Yazarımız rıdvan ile nevrûz-i rûmî, nigâr ile nigârînek makamlarının aynı makam ismi olduklarını belirtmektedir.

Eserde günün yirmidört saatine göre ve insanların ten renklerine göre makamların tesirlerinden bahsedilmiştir. Makamlardan doğan âvâzeler, âvâzelerden doğan şubeler, darblar ve makam tesirlerini anlatan şekiller de mevcuttur. Günün yirmidört saatine göre tesirli olan makamlar alfabetik sırasıyla şunlardır: Aşiran, bahr-i nâzik, beste-i ısfahân, bestenigâr, buselik, bûselik-mâye, bûzûrk, çargâh-acem, gerdâniye, gerdâniye-nigâr, gevâşt, hicaz, hicaz-acem, hicaz-ı bûzûrk, hicaz-ı muhalif, hisar, hisârek, humayun, hüseyini, hüseyini-acem, ırak, ırak-acem, ırak-mâye, ısfahân, ısfahânek, karciğâr, kûçek, mâye, muhalifek, muhayyer, mu'tedil, müberka, müstear, neva, nevrûz, nevrûz-i rûmî, nigâr, nihavend, nikriz, nişâvurek, nühüft, pençgâh, rahatülervâh, rast, rast-mâye, rehâvi, rekb, rekb-nevrûz, rûy-i ırak, sazkar, segâh, segâh-acem, segâh-mâye, selmek, sipihr, şehnâz, türkîhicaz, uşşâk, uşşak-mâye, uzzâl, uzzâl-acem, vech-i hüseyin, zâvili, zemzeme, zengûle, zilkeşhâveran, zirkeşîde. Makamların tesirlerinde adı verilen makamlardan kûçek, mu'tedil ve nigâr makamlarının açıklamalarının makam tariflerinde yapılmamış olması dikkat çekicidir.

İnsanların tenlerine göre tesirli olan makamlar şunlardır: Esmer tenli kişiyi etkileyen makam: ırak makamıdır. Sarışın kişiyi etkileyen makam: rast makamıdır. Kumral kişiyi etkileyen makam: kûçek makamıdır.

Kitâb-ı Edvâr'da eski ve yeni usullerden bahsedilerek büyük çoğunluğunun vuruşları gösterilmiştir. Usullerden birinci bölümde iki, ikinci bölümde de iki olmak üzere dört ayrı başlık altında bahsedilmiş, bir başka yerde de daire şekilleriyle darbları gösterilmiştir. Birinci bölümdeki, ikinci bölümdeki ve şekillerdeki usullerin isimleri ve tanımlarında farklılıklar mevcuttur. Her iki bölümde usuller ikiye ayrılmaktadır. Sakîlden meydana gelen usuller bir de hafifden meydana gelen usuller. Bu eserde bahsedilen ve şekillerle gösterilen usuller şunlardır:

Sakîlden meydana gelen usuller birinci bölümde alfabetik sırayla: buhârî, çehârdarb, evsât, fahte, revân, semai, serândâz, tekdarb, vereşândır. İkinci bölümde ise "buhârî, çehârdarb, tekdarb" usullerinin yerine "çâr-ı buhârî, hezec, türkî" usulleri yazılmıştır.

Hafifden meydana gelen usuller birinci bölümde alfabetik sırayla: darb, hiffedarb, kasir, muhammes, râhkerd, remel, remel-i kasir, remel-i tavîl, rûmekdir. İkinci bölümde ise, çârdarb, çârdarb-ı hafif, darbeyn, muhammes, râh, remel-i kasir, remel-i sengîn, remel-i tavîl, sidarb olarak geçmektedir.

Bu usullerin dışında ayrıca şu usullerin vuruşları verilmektedir: tavîl, sakîl-i tavîl, muhammes-i tavîl.

Şekillerle vuruşları gösterilen usuller alfabetik sırasıyla: çârdarb, darbeyn sakîl ve hafif, fahte, hafif, hezec-i rûb', muhammes-i tavîl, nısf-ı remel isna aşer, nısf-ı tavîl, remel-i kasir, remel-i tavîl, sağîr, sakîl, sakîl-i tavîl, türkî, vereşân.

Eserde bir tel üzerinde anlatılan aralıklardan bahsedilmiş, özellikle de Farabî'nin anlatımından aktarmalar yapılmış, aralıklar şekillerle açıklanmıştır. Açıklama yapılmayan perdeler konusunda sekizli ve dokuzlu olmak üzere iki tablo yer almaktadır.

Müzik icrasında taksim, hüsrevânî, kavî, terâne, ferdaşt / furudaşt sırasının gözetilmesi hanende için bir "edeb" olduğunu, yani en iyi icra şeklinin bu tarzda sunmak olduğunu söylemektedir. Bununla birlikte kabl, ma'a, ba'd icra şekillerini bir hanendenin bilmesi gerektiği iki yerde (vr. 5b, 34b) vurgulanmaktadır. Eserde adı geçen tüm formlar alfabetik sırasıyla şunlardır: Amel, ba'd, basît, ferdaşt / fûrudaşt, gazel, hüsrevânî, kabl, kavî, ma'a, nevbet-i müretteb, peşrev, savt, terâne.

Eserde çeng, ud, ney ve şeştâ olmak üzere dört çalgının adı geçmekte, sadece çeng ve udun akordu anlatılmaktadır.

Yavuz Sultan Selim'e yazılan bu *Kitâb-ı Edvâr* ile müzik tarihimiz yeni bir Türk müziği teorisi kitabına kavuşmuştur. Türk müziği tarihinde nazariyat sisteminin temel esaslarını belirlemekte kaynak olan edvârların incelenmesi yeni bilgilere ulaşmakta önemli bir yer tutmaktadır. Bu sayededir ki müziğin teorileri ve uygulamaları hakkında bilgi sahibi olmaktayız. Türk müziğinin temelini anlatan edvârlardan biri olan *Kitâb-ı Edvâr*'ın Türk müziğinin gelişimi içerisinde önemli bir katkısı olacağı düşüncesindeyiz.

KAYNAKLAR

Akdoğu, Onur, *Türk Müziği Bibliyografyası*, İzmir 1989

Arısoy, Mithat, *Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma* (Yüksek Lisans Tezi, 1988), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bardakçı, Murat, *Maragalı Abdülkâdir*, İstanbul Pan Yayıncılık 1986

Demirgen, Emel, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi 2069-1//2 Risâleler Çalışması* (Yüksek Lisans Tezi, 2002), İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara Aydın Kitabevi Yayınları 2001

Doğrusöz, Nilgün, *AGK 131 Numarada Kayıtlı Risale-i Musikîdeki Makaleler* (Sanatta Yeterlik Tezi, 1997), İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü

Erdemir, Avni, *Anadolu Sahası Musikîşinas Divan Şairleri*, İstanbul 1998

Kaya, Mahmut, “Fârâbî”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayını 1994, c. XII, s. 145-162

Osmanlı Musikî Literatürü Tarihi (haz. Ekmeleddîn İhsanoğlu vdğr.), İstanbul 2003

Ömermâhir, Alper, “İbn Sîna”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayını 1998, c. XX, s. 319-322

Sakaoğlu, Necdet, *Bu Mülkün Sultanları*, İstanbul 1999

Seydî, *el-Matla' fî beyânî'l-edvâr ve'l-makâmât* (haz. Mithat Arısoy, Yüksek Lisans Tezi, 1988), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü

Şeşen, Ramazan, “Câhîz”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayını 1992, c. VII, s. 20-24

Tura, Yalçın, *Kantemiroğlu, Kitabı İlmü'l-musikî*, İstanbul 2002

Tura, Yalçın, “Türk Musîkisi Formları Eski Formlar”, *Kaynaklar*, sy. 4, 1984, s. 59-62

Uslu, Recep, “Osmanlı'dan Cumhuriyete Müzik Teorisi Eserleri”, *Türkler*, İstanbul 2002, XII, s. 443-448

Uslu, Recep, XVI. yy. *Türk Müziği Araştırmaları*, basılmamış çalışma (2002)

Uslu, Recep, “Selçuklularda Müzik ve Literatürü”, *Türkler*, Ankara 2002, c. IV, s. 162-173

Uslu, Recep, “X. yy. Orta Asya'da Ansiklopedi Bilgini Harizmî”, *Musikî Mecmuası*, sy. 471, 2001, s. 64

Uslu, Recep, “XV. Yüzyılda Yazılmış Türkçe Musikî Nazariyatı Eserleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, XXXVI, İstanbul 2000, s. 453-465

Uslu, Recep, “Abdülaziz Çelebi”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 2000, I, s. 40

Uygun, Mehmet Nuri, *Safiyüddin Abdülmü'min Urmevî ve Kitâbü'l-Edvârı*, İstanbul 1999

Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu (haz. Yücel Dağlı, E. Nedret İşli, Cevdet Serbest, D. Fatma Türe), İstanbul 2001

EK: KĪTÂB-I EDVÂR

ای شه شهر شریعت ای امیر ملک دین سرت
 چه کرسن اولماسک برار المزدی افلاک زمین
 ای مروت معدنی ای منبع کان کربورسک
 چه ای رسول کبریا کامیاب کامبین
 خلعت لولا کله شانکن کلشد رسنک مع
 چه مصطفی ما جاء الامرجه للعالمین
 بو مقامی بند کی کوستر شفاعت روینی ما
 ظلت عصیان ایچند قلمشیم ای مرجین
 یا خلیل الله یا نبی الله یا صقی الله رگاه

الصلوة والسلام عليك يا بنى الله
 الصلوة والسلام عليك يا خليل الله
 ورد احمد در يك اغانى صبحك جبل المبين
 صورتك والشمس النك والضحى عين اليقين
 صبحك والليل اذا بغشي ده قلندى بيان
 وشرك والخيم قد جاء آيات المبين
 سورة كوثرلى شير سنده شرح در زمانه
 نشنة دل اقلتر اندردى جبرائيل امين
 سينك وصفك او قلندى المرشخ لك حبي
 هل اى حقنده ديلدى ختم المرسلين
 عاصى بحر ملز ظلك معاصى بجرنه بوسك
 يا بنى اشفع لنا انت الشفيع المذنبين
 روز محشر دن كنهكارا قتلدر سنك نوا
 يا رسول الله مقامى بندك اولغل معين عشاق
 الصلوة والسلام عليك يا رسول الله
 الصلوة والسلام عليك يا خليل الله
 الصلوة والسلام عليك يا بنى الله

١٨ عشيرون ٩ پنجگاه ١٠ راست مایه ١١ عزالجم ١٢
 حجاز مخالف ١٣ رحة الارواح ١٤ مخالفك ١٥
 حجاز عجد ١٦ نهفت ١٧ نهاوند ١٨ بحرنازل
 ١٩ حجاز ترکی ٢٠ حجاز ركب وبون دخی بلكلکم قمر
 یاغز آدم قنده نه مقام این لر و بغدا اكلو آدم
 قنده نه مقام این لر و صاروشین اومه نه مقام
 ایده لر و شولکم قمر یاغز در طبیعتی کرم خشکدر
 اکا عراق مقامنک تا بعلرن این لر و شولکم بعدای
 اکلور در طبیعتی کرم تر در اکا اصفهان مقامنک
 تا بعلرن این لر و شولکم صاروشین در طبیعتی
 سرده خشکدر اکا راست مقامنک تا بعلرن ایده لر
 و شولکم صارونک قومر لیدر اکا کوچ مقامنک
 تا بعلرن ایده لر ۰ تمت الكتاب بعون الله الملك

الوهاب

م

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الصَّلوة والسلام عليك يا رسول الله

قوشلوغه دکن سرد تر در بو هفته مناسب کرم
 تراون مقاملری ایدیه لر آ کوچک آ حسین آ
 عشاق آ نوروز آ زیرکش خاوران آ نشا و رک
 آ حصار آ رکب نوروز آ محیر آ حسینی عجم
 آ چارگاه عجم آ شهر عشاق آ مایه آ انزا
 آ عشیران آ نوروز روی قوشاقا کندویه
 دکن کرم خستدر آ مثال آ عراق لا زنگوله
 ملا نوالبعاکواشت ما سگاه سا زوالی معا
 روی عراق نها حصارک بعا معتدل آ سگاه عجم
 آ عراق عجم اکنودن یتسویه دکن کرم تر در مثال
 آ اصفهان م رهاوی سن بوسلک مایه د
 بسته اصفهان ع اصفهانک ح زیرکشیده ک
 نکار ط رمزم هر کردانیه ل بوسلک دلوجه حسینی
 آ فرج غار یتسودن صبا حه دکن سرد حشکرد
 مثال آ راست آ حجاز بزک آ شهناز آ
 سلک آ بسته نکار آ تبریزی آ کردانیه نکار

بعد در قیل اولدر که بر کشتی بننه اتمک دلسه اول
 مذهبین اوره اندنصکڭ شعرین و صوتن ایدیه مع
 اولدر که صوتن شعر بیه ایدیه بعدده صوتن شعرن
 بیه اندنصکڭ ضربین اوره بونلر رموز درایچند
 کنوز وارد در الادب لثانی فی بیان تفریقات المقدمات
 والاوازه والشعب والترکیبات بلکل که اونه مقامات
 الت اوان درت شعبه فرق سکر ترکیبات لیل
 ایله نهارک یکر می درت ساعتیه تقسیم و تفریق
 اندیلر و بویکر می درت ساعتی اونه ایکی بولک
 اندیلر و بواونه ایکی اوچر پنجش اتدیلر بودرت
 بجشی درت دور لو طبیعتیه تشبیه اتدیلر بعدده
 نه مقامیه ساعتیه اتدیلر که سوزناک و کرم دوشه
 ونه مزاجلو آدم قتنده تنک کی مقامیه ایدیه لر
 که طبیعتیه خوش کله پس صبح و قتنده قوشلق
 و قتنه دکن سرد تر در قوشلقدن اکنده ویه دکن
 کرم خشکدر اکنده و دن ییتسویه دکن کرم تر در ییتسویه
 صباحه دکن سرد خشکدر و چونک صباحدن

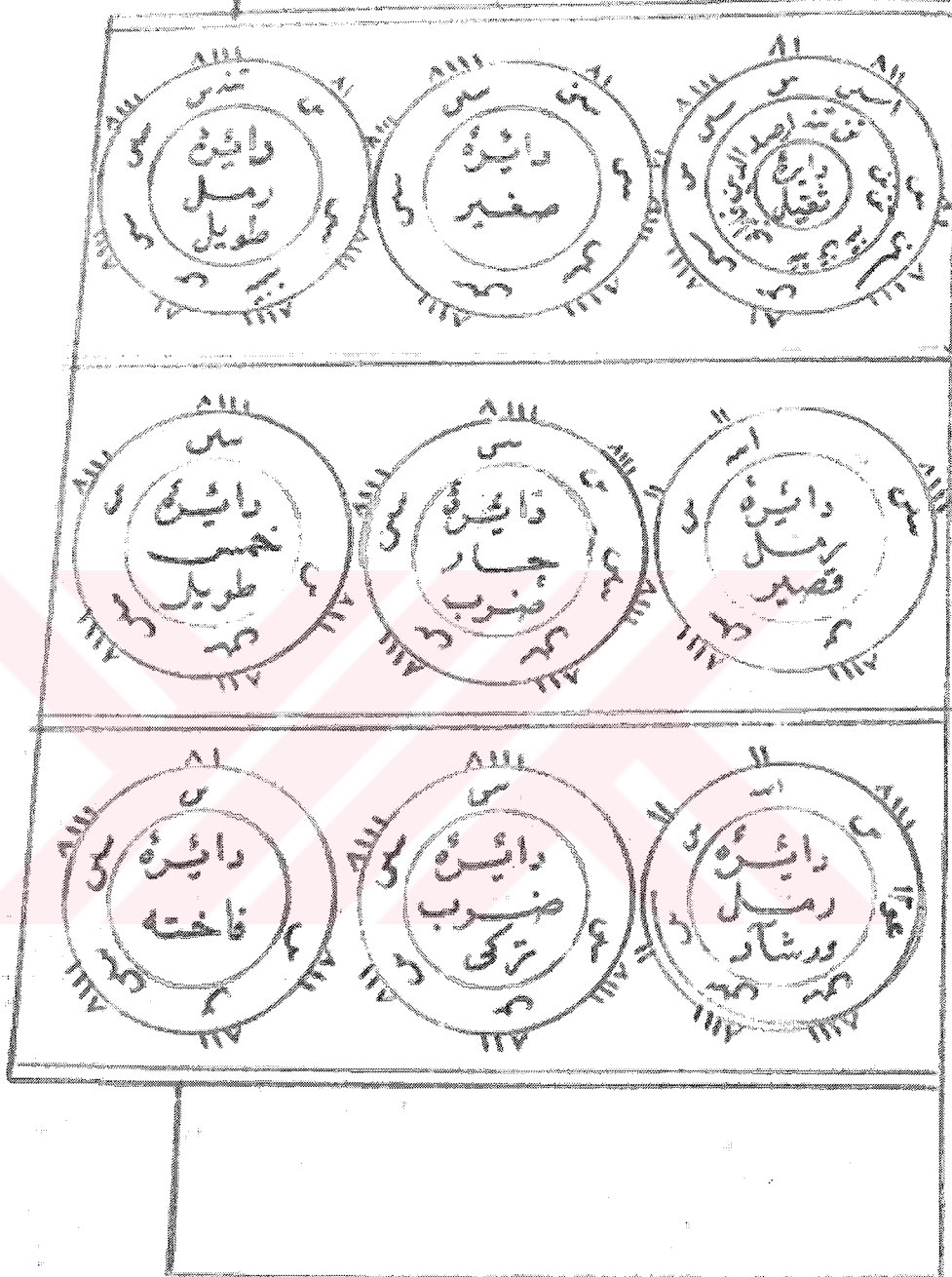
علمك اصلان وفروعنه بلیب خیران مختیر قلمش
 كه علم موسیق شریف علمد ریس ایتمش اوس علم
 ارقم كه بو علم او كرنه دیب وار مش بو علمه مشغول
 اولمش مقاماتك داین لر یله ضبط اتمش ولیكن
 ضربیه و اصوله عاجز قلمش بوفن انجلین مشكل
 فندردریان ادب موسیق وای دلشاد بو علمك اول
 ادا بندن بری بودر كیم بر كشی نوبت مرتب اتمك مشغول
 اولب شروع اینه اول بشلد غی وقت بر مقام
 كوستن اند نصكن خسروانی كوستن تنبیه
 خسروانی اولدركید بر مقام كوستن اول مقامه
 باثقیل یا خفیف ایکی دور نقرات نقشیه كستن
 اندن صكن بر قولن بر غزل ایده و بریان دخی
 ایده كوترانه در لر صكن بر قول دخی كیم ایده اگا
 فردا شت دیر لر و اگر بو ترتیب اوزره كوینده لك
 اینه ادنی موسیق صقلیب نوبت مروت
 تمام اتمش اوله و كوینده لك شروع ایدن كشیه
 اوستاد لر اوج طریق قشله برسی قیلور برسی

فی بیان الزمان والضروب والاصول وای دلشاد بلکلکم
 اصول جمع اصلدر وضروب جمع ضریدر زمان دخی
 اولدر که ایکی ضربک اورتا سنده واقع اولر اوله و
 اصول برینسنه دکلدر کیم میرئ وینجوز یازوب و قغله
 اوکرنله بو اصول قابل قسمت دکلدر نتکم باری تعالی
 برکشیه خلق لطیف وخلق ظریف وحسن نصیف
 ویرر بونلر حقدن عطا وهدایتدر کسبله اولر
 بو اصول فهم و تعقل اتمک هدایت حقدن بوکا
 مناسب بر حکایت ابوعلیدن نقل ایدر لر ایدر مش
 ابرایش صنایع وار کیم بن ان بلدر وعلوم و
 کمالات وارم که بن انی بلیب اکلدم و هنر وارمکم
 المدن کلیه مکر شیخ صفی الدین عبد المؤمن
 بغداد دن شاگرد لر مصره سفر اتمش برکون بو
 شاگرد لرینک بعضی بر برده جمع اولوب ده
 تصنیفات دن سننه ایتمش لر و نوبت مرتبه
 سوبلر کن نفقات کچمش لر وضروب خبط اتمش لر
 بعده ابوعلیه کلوب مشکلمری عرض اتمش لر بو

با قس ترکیب اندر اشبو تر تیاوزره کیم آرست
 آ عشاق آ نوا آ بوسلک آ کوچک آ بزرگ
 آ عراق آ زنگوله آ رهاوی آ حسینی آ
 اصفهان آ خجاز آ آن لر دخی الیدر آ کواشت
 آ فودوز آ شهنار آ مایه آ سملک آ کرانیه

در بیان صورت دویدنقرات

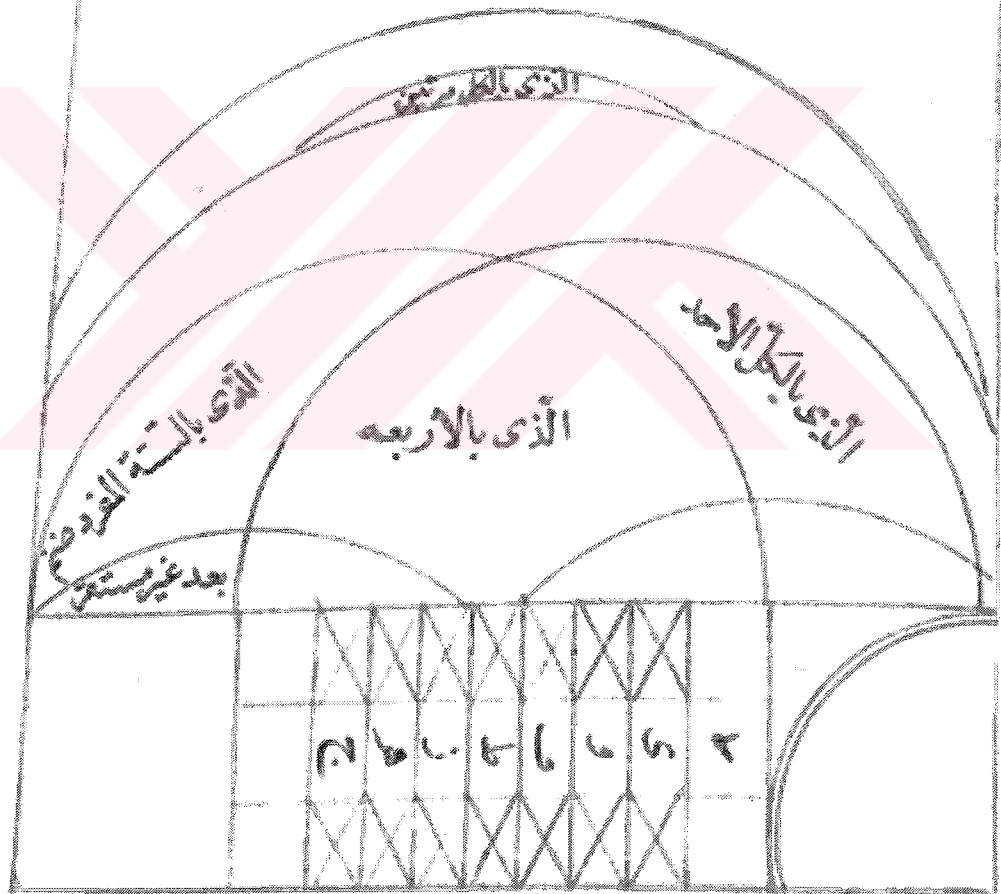

ایده تنه ن تن تنن تن دیه اون ایکی حرفدر
 تمام اولر و دایره ضرب ترکی اون حرفدر برک
 تنن تنن تنن و تن دیه اون حرف تمام اولر
 و طایفه ضرب فاخسته اون دورت نفرا تدر
 برک تن تنن تنن تنن تن دیه اون دورت
 حرف تمام اولر کلدک بر نوعی دخی دایره ثقیل
 بر مجرد و دایره خفیف بر مجرد دایره ثقیل
 ربع وارد در دایره خفیف دخی ربعی وارد
 بلکل ای دلشاده هر استاد کدجهانه کلش
 رحمت چکش عقلتی یشتد کچه یا دکار
 قومش و بعضی دن منقولدر استواراده
 ابتدا لر کیه اصل ایکی در بری ثقیل و بری
 خفیفدر و بعضی ابتدا لر کیم اصل در بری
 بری رواندر بری سماعدر بری
 فاخسته بری رمل یزدر
 یارمل سنکیندر
 تمت تمام

كوينده نك قسم ضرب واصولدر بلكل كيم نقرات
 قتمندن داين ثقييل طويل يكرمي دمرت نقرات
 خروفدر بونيجه ادنك بركشييه اولرك كيم دمرت
 كره تنن تن ديه يكرمي دمرت خروف تمام اولروداين
 خفيف اون التي نقراتدر يعني ايكي كره تنن تنن
 تن ديه اون التي حرفه تمام اولروداين رمل
 طويل اون سكر نقراتدر يعني بونك مثال تنه
 تن تنن تن تنه تن ديه اون سكر حرف تمام اولر
 وداين رمل قيصر اون دورت خروف بونك مثال
 تنه تنن تنن تن ديه اون دورت حرفه تمام
 اولروداين چار ضرب ايكي در برسي خفيفدر
 برسي رمل قيصردر ايكي كره تنن تنن دسه
 بركه دخي تنه تن تن تنن تن ديه اونوز حرفه
 تمام اولروداين خميس طويل اكيدر برسي ثقييل برسي
 رمل قيصردر دمرت كره تنن تن ديه بركه دخي
 تنن تنن تنن ديه اونوز سكر حرفه تمام
 اولروداين ورشان اون ايكي نقراتدر بركه

الحماض ضرب فاخه التامس سرنداز السابغ
 چار ضرب بجاری الثامن ضرب هرج التاسع
 ضرب اوساد و بکا ضرب چفته دخی دیرلر ضرب
 خفیفه تابع اولنلر دخی طقوز ضرب در آرمطولیدر
 آرمطولیدر چار ضرب در آرمطولیدر ضرب
 راهدر آرمطولیدر ضرب زمل سنگیندر
 چار ضرب خفیفدر آرمطولیدر ضرب
 تنبیه واحکم بوضربین دد کز ضرب ثقیل ضرب
 خفیفدر دور ثقیل و دور خفیفدر کاه ضرب ثقیله
 دور خفیف کاه ضرب خفیفله دور ثقیل
 ترکیب ایدوب جمع ایدر لر آدنه ضربین دد لر یاخود
 چار ضرب ثقیل یه چار ضرب خفیفدر بونلن
 دخی ضربین دد لر پس بونلرک اکسنی دخی ایدوب
 برپان تصنیف اشراقق ضربین کرسه اولسون
 همان آدنه ضربین ولیکن منتهای و بهتری
 ثقیل و خفیفدر در بیان حساب نقرات
 کلاک نقرات نه نند در شعر آنک قسم اولان عروضدر

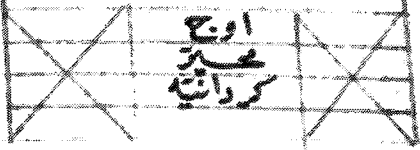
فانهم وقعوا الباقي على هذه النسق التطبيق تمت
 هذا اشارة الى صور ابعاد الاوتار ودقائق
 طبقات مرموزا كنزة الاسرار

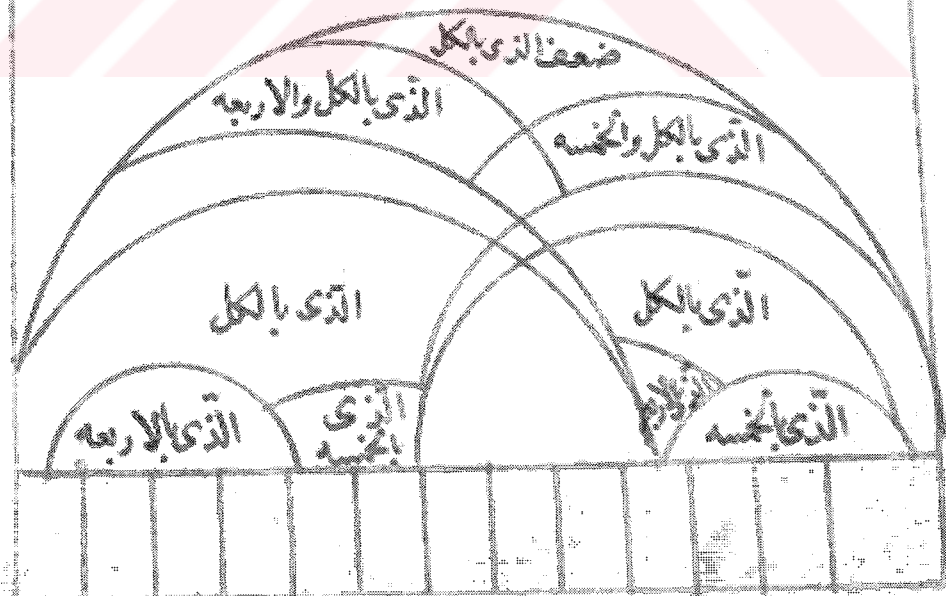
روایت دیگر در ابعاد

وای دلشاد نصرالدین فاره بینک بر قولنده دخی
 ابعاد بالکل مرتین اون بدیدر واون بدی ورترواون
 الی بعد در بعده اوله بعد الأحد بعد ثانی بعد الاثقل
 دیرلر و ما بعد المبعدين اون تا رکمر مفروض اوله اول
 بدیدر و بوبعد بالکل قسمت ایدب هر برنه بر دورلر
 آد و بر دورلر و بونلرک هر برنه علا متجون حروف
 تفجیدن بر خرف وضع اندیلر پس ایله اولسه اوج
 بعد بعد نه بالکل مرتین ددرلر آب بعد نه بعد
 بالکل الاحد ب ج بعد نه بعد بالکل الاثقل و ب
 بعد نه بعد بالخمسه دیرلر دهر بعد نه بعد بالاربعة
 ه و بعد نه بعد بالخمسه درلر و ب یه دخی بعد
 بالاربعة دیرلر و دخی بعد مرتنه درلر و دهریه
 دخی بالخمسه دیرلر و ریه دخی بالاربعة درلر
 و زج بعد بالسته مفروضه دیرلر و ح ط یه
 دخی بالخمسه ط یه دخی بالاربعة ط ه یه بعد
 غیر مستقر درلر و ه ح بعده بعد ظنی دیرلر

هذا إشارة الى صورة ابعاد الاوتاد ودقائق طبقات مرئيات كنز الاسرار

			
	نوروز	حصار	عجم
	عجم	حسيني	پنجگاه
	عراق	پنجگاه	عجم
	بزرگ	رضوان	وجه نوروز
		حجار	
	صبا	چهار	مرب
		گاه	
	حجاز	زیر فکند لوله	سکاه
		بوسک	
	بزرگ	دکاه	زنکوله
		راست	
	عراق	عجم عشاق	رهاوی
		مایه	

غایت اولور پس ی م بعد نه بعد ظنیف دد لوباقی
 قالدی م د بوکه بعد بقیه دد لرو الله اعلم پس فهم
 ايله که ابعاد بوند اوضح سولیه اولمز حی
 نصر الدین فارابینک بیان ابتدکی کبی شرح سکا
 مثال صورت بودر تمت بعون الله تعالی

قَوْلُی عَلَی التَّرْتِیبِ عَلَی مَحْجُونِ زِی مَرْدَح ط پسر
 الفه مبداء یسواد ورجك داله اصغر د یلر بعد بعد
 بالجنسه در بعده باقی قالدی بعد دب اشبو بعد
 بعد بالجنسه در لر اند نصکغ و ترد ال مبداء ایلسک
 ه و تر نه اصغر در ه ریه غایت در لر پس الیه اقل
 در لر بعد باقی قالدی زد اشبو بعد بالا ربعه در لر
 اند نصکغ مری مبداء فرض ایلسک ج یه اصغر در لر
 پس دح بعد نه بعد ظنیی و در لر و یوندن اوکدن
 واقع اولن رخ بعد نه بعد بالجنسه د در لر ز بعد نه
 بعد بالا ربعه د در لر پس فاصله اولدی بنیهما دح
 واکر بوح ی مبداء فرض ایلسک ط یه اصغر د لر پس
 ه ز بعد نه بعد ظنیی در لر واکری بی مبداء قلسه وز
 ظ غایت د در لر پس دی بعد ظنیی د در لر به اولدی
 واکری بی مبداء قلسه وز ط اصغر د لر پس ح بعد
 ظنیی کی اولدی باقی قالد ط ب بوکه بعد نه بعد ظنیی
 در لر اندن صکن ل صیاح قلسه وز لامه اشغامبر
 دن بر عکس مبداء قلسه مر مه اعظم در لر یعنی

مشق

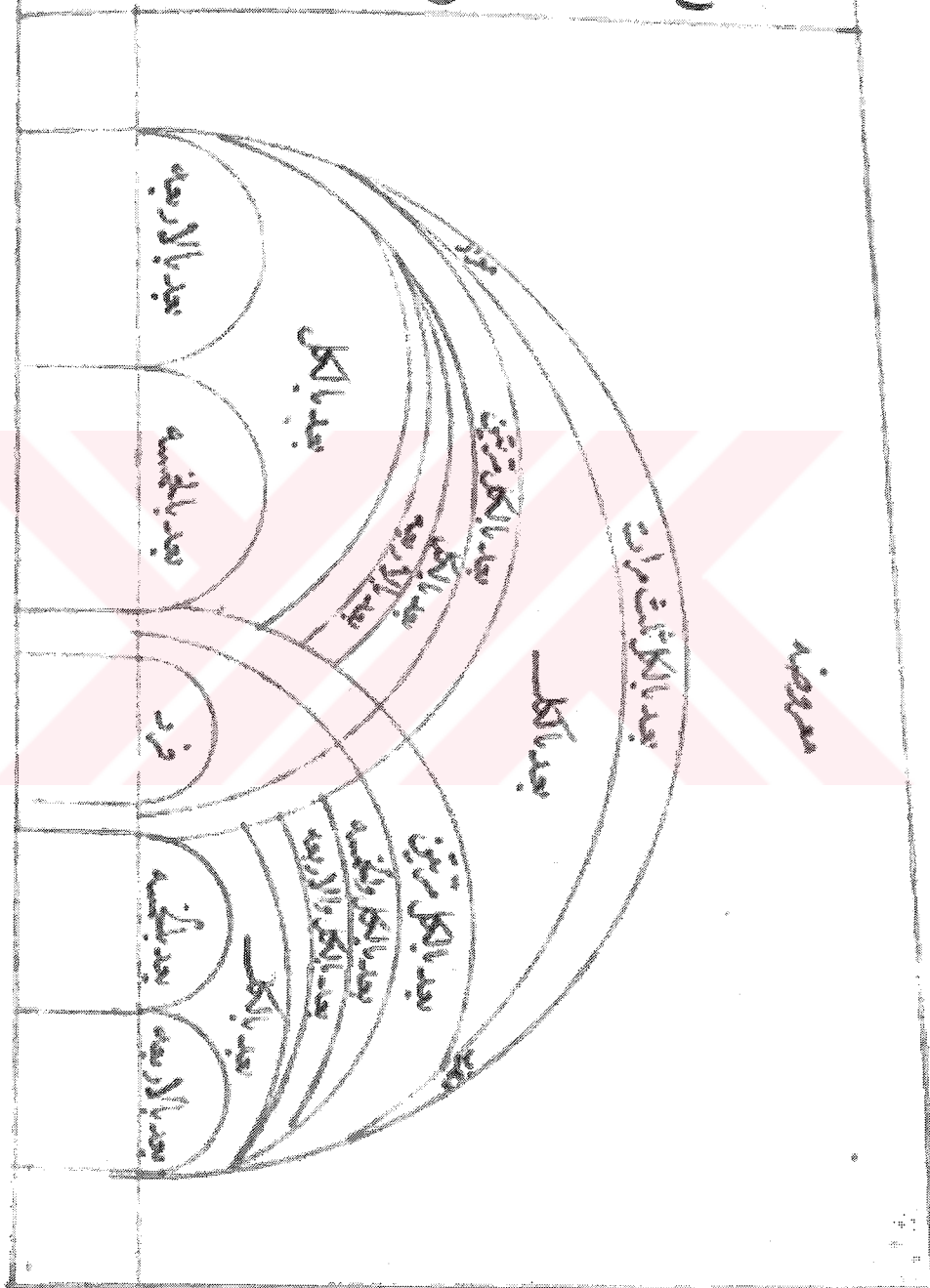
اكر فهم اليك سوزم ايدلشاد اولانغا مكيه جانودلشاد
اجريله سن موستاك كوزيني نصيرالدين فارابي سزيني
دم دنيلدن دمك شيرين تراولا مي عشقن خروشتك بهزالا
اين الهام رتافي فلكدن دلگ صافي اوله قلب ملكدن
اولاسن ماهر تجرين كامل بو مجرا بعا دايجن لاشيخ عالم

نثر

واي دلشاد اولان بلك كركسن نيه درلر كلدك امدى
نصيرالدين فارابينك برقولند ابعاد مرتين اوت
بش و تررد اوت درت بعد درومايينهما واقع اولان
اوتاد مفروضه برقاج وجهله قسمت ايدوب هر برنه
بردور لو آدورب طور لررا شبونك كى كم بعد
بلكل والخمسه وبعد بالكل والاربعة وبعد بالخمسة
وبعد بالاربعة اشبو مثال اوزن اولمشتدر اول
وترده فرض ايله كه الف قولدى سكرنجي وتوده ب
اون بيشي و تركيم و تردرج قولدى والقله جي
اورتاسيند فرض اوايل اورتن اشبو حرفلر دركه

[illegible]

الى آثره اكرم عقلك يا ربى قلوسه كم بو موضع خفى الاخضا
ومطارج الازكياء وبوارق قلوب الاصفياء الله
فاخ العقود ورافع السقود

کړنکېن بعدنی کې المعه کړ در پانجه بعد بی کسه متنافر
 اولر زیر اوج نغمیه مشته اولر چونک مکرر اوله ملایم طبع
 اولر نغمه بی کړ ملایم طبع اولیه متنافر اولر کله ک به
 بالکل مرتین در ولیکن بونک دخی عدد ندن اختلاف
 ایدب طور لر او ش یرند بیان اید وز بعد بالکل اشبو
 کبیدر صورت ه اب ج ده ورح طی ه یا بیج صوت
 واول بعد امدی اوج نوعدر برسی بعد بالکل والاربعه
 برسی بعد بالکل والخنسدر برسی بعد بالکل مرتین در
 صورت مجموع ابعاد طبقوز نوعدر اشبو مثال اوزرینه
 اب ج ده ورح طی یا بیج یه یه یو یج یط ه ک
 کاکب کج کد که کو کر کچ کط ه ل لال ل ب ل ج ل د ل ر ل و ل س ل ج
 ل ط ه اما کله ک مجموع ابعاد برابر اوزرینه ضرب الستون
 صورت اشبو مثال اوزرزه در انخلین که الفدت
 داله د ک بعد بالاربعه در بی دن طیه د ک بعد بالاربعه
 مرتین در پس اشبو قیاس اوزرینه فهمه ایله که
 جیدن بیه وارنجه دال دن فی اله وارنجه هیدن
 فی بیه وارنجه زیدن بی داله وارنجه ه و قس علی هذا

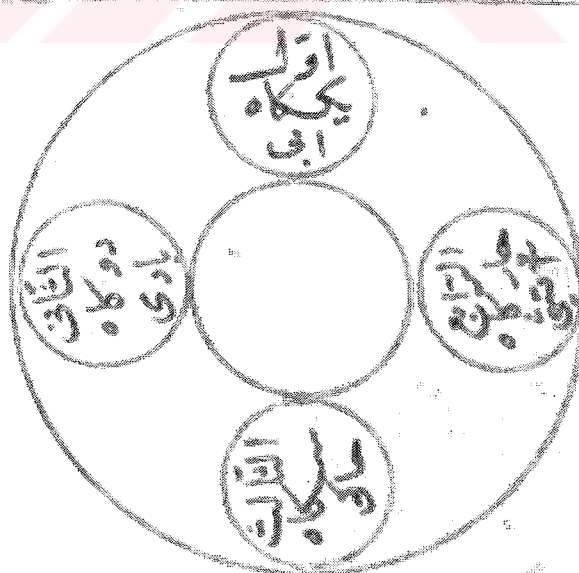
اكا بعد متنافر در لر و بو بعد متفق غایت اتفاق اولان اكا
 بعد بلكل در لر كه اول كرو قلا نك قائم مقام مدر
 دكاهله محير و سكا هله اوج كبی . وقتي على هذا
 متفق اولانمزدخی قائم مقام كل اولر اول امدی اکی
 بعده در برنه بعد بالا ربه دیر لر راستیله چارگاه
 کبی و برنه بعد بالخمسه در لر راستیله پنجگاه کبی . وقتي على هذا
 اما اولكم قلا ننه متفق اولیه لیکن متفق اولانك در
 دریا پنجه کلا اكا بعد ظنیی در لر و بوکا ابعاد هندسه
 ابعاد الحنی و ابعاد صغری دخی در لر والی نوع دخی وارد
 اكا البعاد بزرگ در لر کلاک ابعاد صغری اوج بعد در
 اولکسی الفدن بیه وارنجه در اکنجسی الفدن جیمه
 وارنجه در اوچنجسی الفدن داله وارنجه کلاک اولكم
 بعد ششکانه در یعنی الی نوع در اولکسی بعد بالاربه
 در اکنجسی بعد بالخمسه در اوچنجسی بعد بالکل در
 در دنجسی بعد بالکل والاربه در بشتنجسی بعد
 بالکل والخمسه در التنجسی بعد بالکل مرتین در و بون
 ممکن اسبابی که موجب تنافر در انلری دخی بلك

هذا في بيان المعارف الأبعاد والاغاف
 والاسرار الذقايح الكوارف الروحاني
 الا اي مشري روي خلای عطاره فكرت ومه فكرتشوای
 بُت شیرین زبانش زهه وژنك الوكاسازالوب ايت زهه رجاه
 چو حنداندر يوزك جھتك هججه ذلك آج عجز قوسن ايله بيه
 ددم نايومه آھنك ايله سازك كورن دم بيه اوله سوزيله سازك
 بر قفل عود بكي جانكا او د دمكاه عالم اولسون مستبحر
 فلكلار قصه كرسون سازكيله ملكلر حاي ايله آوازكيله
 دلوعقاك سچك بيكي ايله هججه نه درسم فهم قل يرلور بنجه
 نثر اولب اوستاد كامل اولاسن اوله بلكلكه بعد
 عبارتدراكي مختلف صدا دكه متفاوت اوله حدين
 وثقيلتن پس ايله اولسه بلك كرسين اكي نغمه كمر نغمه
 كبي اوله وانوك برنه نغمه بيم ونغمه ذيرديرلر انا بواكي
 نغمك اورتاسنده بعد حقيق يوق كبيدر وليكن بعد
 عرفي واردركم اكا بعد متفق درلر پس بلكل كمر اكي نغمه
 كودرلر كورلر يا متفق اوله يا متنا فر اوله اكر متفق اولج
 اولور سه اكا بعد متفق درلر اكر متنا فر اولج اولور سه

دربیان دوایرها که از چه مقام انچه
آوازه زاید

دربیان دوایر شعبها

و بوالدز قنغی بورجه کلبدر و یگری دوریت ساعته قنغی
 و بوالدز قنغی مقامه و قنغی آوازیه و قنغی شعبیه و قنغی
 ترکیبه موافق و متعلق قدر بلك کرکسین تا کیم اول مطلقه
 الدوزنه موافق ساعتد کونید لک و سازند لک ایدین
 که صحبت کر و سوزناک دوشه سرد شمه امدی اش
 بونلک هیشتی اوش سکا د و ایرایچن کوسر و زانشاه
 الله تعالی اولد و ایر بودر سورة البروج و المقامات
 و صورة الطبايع و الالامات هر مقامک ارازی
 طبیعتاه نه اوزم در بود این انی بیان ایدر کم اولد
 ذکر اول نور و شرح قیلنور

قلاع اور مطر با بر داخ بندہ کر کرد اولہ سن پند و مہ بندہ
 نیزایت بلبک نینہ نایکی ساز صغیر نایکہ اولہ زہرہ و مساز
 چون اندر دم مقامات سکا یاد اولد لشاد انعامکله دلشاد
 روان بخش اولد لعلکے بیکے جیٹ دشرکل باشکا هوشیله اسک
 کہ قدرک اولد عالی هر فلکدن نه زیور اولد ترججتک ملکدن

وای دلشاد چون بلبک مقامات اون اکیدر بروج فلک
 دخی اون اکیدر و کواکب ستیان دیدر و آوان لری دخی
 دیدر و عناصر پیرت و شعبه دخی درندر پس بونلاری
 اشبو حاصیله بلد کن صکر سکا کر کرد کم طبایع کوک
 و طبایع عناصری بله سن حار مدر یا بسدر بار مدر
 رطب مدر و دخی آتشدنر یا باد میدر یا خاکی مدر یا
 آبی مدر و یکر می درت ساعت دخی بلبک کر کسین
 بعد طبایع انسان تشحیطر دیوب مطلوبک الدزی
 سرد تر مدر مثل آب یا سرد حشکرد مثل خالک یا گرم تر
 مدر مثل هوا یا گرم حشکرد مثل آتش بلبک کر کسن

تمام نوز و ز روی کستر و وار دونه روه عراقدن پینه ای وار
دوگاهک خا منندن ایت قاری بلاسن بون کیده شک غباری
د دبلر بوکه نوز و ز عجمد ر بونی بلمک صفا اهلینه اهر

عراق کوستر تمام دوگاه او نه پینه ارام ایت دوگاهد کج غنه
بو ترکیبه دمشق اوستاد کامل عراقدر باعجم بق غیره محمل

عراق کوستر تمام اینب دوگاهک یوزندن راست اونن ایلله راک
بلاسن قاعجم راستی ای کوزک دمشکر بعضلر اشبوکه مرغک

اکر زنگوله کوستر سه اتسه آقام رهاوی اونن دنب اتسه ارام
بو ترکیبه دمشکر درهایون بلرسک بحتک اولدی سغدیون

حجاز کوستر تمام دونه عراقی تمام کوستر قرار ایت اتغاف

حجاز مایه و بزرگاله پنجگاه رهاویله نهفت غزال چارگاه
بولاری برین جمع ایدن اوستا که سبز اندر سیر دیداشبک آد

بو ترکیب اکله چارگاه عجمدر بو نغمه بانك سارده محشدر

کراغاز اتلر بانك سگاهده عراق یوزنن استالرد وگاهده
قرار ائته سگاه اولر عجمله خوش اولر همد اولوق محترله
دوگاه کورسترد ونب روی عراقدن دوگاه او تر کروج افتراقدن
همان بل بودگاه با عجمدر بو علی فهم ایدین محترمه

حجاز اغاز ادا این روی عراقدن دوگاهدن ایت قرایی بقعه اولدن

ایشت بونیه عزال عجمدر نه موزون تار شیرن نغمدر
کراغاز ایلسک عزال ازندن سلوک ایله حجاز کهم یزندن
اینب روی عراقدن بینه ای یار قرار ایدوب دوگاهدن ایملکلزار

بو ترکیبی خوش کلاغل که دیم بوفنده دیمکل نه اجم نه سیرام
حسین اغاز ایدوب این دگاهه بو بانکه این عراق بی کگاهه
تمام ایله عراق قید یوری وار قرار ایله دوگاه دارنن ای یار
بو ترکیب حسینیه عجم دین شولر کیم اشبو علم ایچن امک

حصار اوج استرک بولاسن ارايب اصل فصليني بولاسن
 حصاری کوسترب غزال یوزند قرار ایله حجازاوندن اندن
 حصاری کوستروبن ایله اتمام اینه بزرک مقامنده ایده ارم
 بویرده اختلاف اتمشدر ارا ایشت بواختلافی اکلا یارا

حجازی ترک اولدر کم حصارک یوزندن ایده بانکی کور میانونک
 حجازاوندن اینه اوتن فوجان قرار ایده اتمامیه بیریدن سیرا

تریدن کوسترا اولسه حجازی اینب بزرک مقامنده اته باز

سرا غار ایله چارگاه عجمدن رهاوی کوسترا اینوبن کمدن
 دونبینه تمام ایله حجازی بو ترکیبک بلاسن نولدراری
 بگا دیر لر عجم باز رکشیده بوانغامه اولر زهره هزیده

ادن چارگاه اوندن بانکو آغا اینه روی عراقدن ایلیه ساز
 دوگاهک حانه سنه ایله آرام که کین تاکه ارایه دلارام

سكاهك خانه سنڌايت قاري بولاسن نيجدر تاستاري
القامن ثلثين نهفت

محير د سنڌايتك آغاز دخی عزال يوزندن ايلسك سار
جهازك دادن ايدنسك قرارگاه نهفت د دكاري بوداي شاه
الثاسع ثلثين عزال

اگر عزال د لرسك بيلاسن بون بلك لکه خوش بول بولاسن
حسيندن دوکا داغاري بولت جهازك نسندن اين قرارايت
الاربعين جحر نازك

سكاه كوستر جهاز يوزندن اي دوکا هك خانه سنڌه اوتري وار
هان بلك ندرر جحر نازك درش ياره وار ب يوزك كوزك
الحادي اربعين حصارك

حصارك نيدكن بلك د لرسك طلب اوتاز جحر نازك ارسك
سكاه كوستر حصارك خانه سنڌ فرج ارسون دليله جانه سنڌ
صفا هانك يوزندن ايله راهي قرارگاهك ادن دارسكاهي

حصارينك نيه د لرسورسك محطو مخرجن بونك اوارسك
سكاه كوستر حسينيك اوزن اينب كوچك قرارايت كچ غمندن

دوگاهک اوجینه در لرختیر محیردن کراغا زایده سوز
حصار یوزدن این کوچک قرارایت سد بحری اشبو وجهیه نکلا
الرابع وثلثین قر جغار

ندرباک دلرسک قر جغار الوکاجنک الوب ایله زاری
کرکدر کوستر اسن چارکاهی نوایوزدن اوله لیک راهی
دکاه اوندن اینب ایله آرام بلاسن نید و کوفی قر جغار نام
الخامس وثلثین وجهه حسینی

ندروجه حسینی اکله دلدن دیاین صانی کلدکجه الدن
حسینیه حصارک پردسینه تمام نصفندن اغاز ایله بونک
طوبت کل قر جغار کستر تمای بکسون اشبو تالیف قضا
کراوتر وار حسینیدن قرارایت دروندن صوزله کلبانک راز

السادس وثلثین روی عراق

سکاه اغاز ایدر لیکن عراق یوزندن عرضنه قلقل اشتیاقک
تمام ایت این عراق اونر ساری نه دراکله بویردو بعد رازی
بکاروی آدویرد اوستاد بلرسک بخت اوینی اذک آباد

السابع وثلثین مستعار

اکر عزال اوندن ایسک اغاز یوزندن بوزرکوک اشک سرآغاز

التاسع والعشرين سازكار

د يابن دكاه ساكه سازكارى اكر جيتك قلسه ساكه يارى
سكا آواز ايدب اين مایه اوينه هومه الدن عشرت جان سوينه
كرواچق راست اوين ايت نمك او تر عشرت مقامند ايت علون
الثلاثين نهاوند

تمام كوستر حجازى تير بردن پرايت اغرك اجن اواز بردن
وطى بردن كرو كستر حجازى تمام ايله بلاسن بونى برازى
بو كادر لر نهاوند اكاه سرور خوش اظهار ايلدم قللاد مظير

الحادى ثلثين نهاوند روى

نيه در لر ايت روى نهاوند فهم اتكل ديم زهنوكه امد
اكر چلق دلسك عود ياچنك حجازدن ايلكل آغا ز آهنك
صفا هاندن چقوب كوچك قرار ايت بونكه بعدن اكاه افتكار ايت

الحادى ثلثين نهاوند محير

ندرد بك استر سلا محير اشكل منشئن بونك سرور
دوكاهك برد سندن طر حرج ايت حسينك اوينه اين او غريب كيت
اشا غاغى دوكاهك پرد سندن قرار ايت ورسه فهم حسن سندن

سه بحر

دكاه اوين مسكن ايدنر لر بورار العيش بحزن ايدنر لر
الخامس والعشرين ركب

اكر بلك دلسك نجه دركب رايين نيردند راجه ايلخي هب
كر ك كوچك يوزندن اچه سنلار اداسن پرده چاركا هندن آغاز
دوكاه اوين ايدسن قارارى استيدن نغمه كى كيد قارارى
السادس والعشرين ركب نوروز

بلرسك نيدكنى ركب نوروز بوفد اوله سن منضوبيروز
كر ك رايده سن كوچكن آغاز دوكاه اوين اينب ايلياساز
السابع والعشرين زير فكنده

سكاه آغاز ايدن بزرگ يوزندن اوغرلر دهم نك كحلز كوزندن
اديزمايه اوين مسكن ودار بيشيز كور مسيچون بون اغيار
بو تركيه زرفكنده ديد اوستاد دوريش اوستادون ايدن بوفد
الثامن عشرين نشاورك

نشاورك ايشت ينه ديفلر بو تركيدن نچون امك يمشلر
ايد چاركا ه اوين بانك آواز حسي پرده سنده آغاز ايد سار
اينه راستك ايدن اوه لوان نياز زمزميله طولاه آفاق
بوز اتمك كر كر بعد تغير بودكوا كافى هر ركه تفسير

ندرد عشاق مایه که مورد رسک دیاین جانله قنای دو ترسک
 تمام عشاق کو سطرطه انده قرار ایله اینب مایه اونده
 التاسع زاوی العشرین

سکاه دارنده اولسه ابتدای دوکاه اولسه قرار انتهای
 اکازاوی ددی اوستاد کامل شول اکربون سازنده اوله عالم
 الحادی عشرین برقع

نیادر لر مرقع دگله ای یار قلاغ اور حسیک چشمن اویار
 طوت اغاز ایله چارگاهک الی مکان ایدین اینب سکاه اوینی
 هان بلدک مرقع نید کینی نه سوزک خلعتنی کید کنی
 الثاني عشرین صبا

صبا اولدر که نوز زایده اغاز قرار ایدب سکاه اونده از
 الثالث عشرین رنم

دیرسن بلیسن رنم ندرکی الوکه عود ال یا اغزو که فی
 چقوب نوز روز اونن ابلکلاه برهاوی خانه سینی قل قرگاه
 الرابع عشرین نوز روز روی رضوات

ندرد نوز روز روی یا خورضون اکیسی بر در معنیده ای جان
 ادر لر آه پنجگاهک یوزندن قپر لر سومی زهن کوزندن

کراغازانتک اوچندن سکاھک اینب عزال یوزنن کجه راکھک
سکاھک بوسن قلسک معرک نچکدر اکلد وکیه مسرک
اکادر لر مخالفک بلاسن اگر کویند دن تعلیم لاسن
الرابع عشر حجاز مخالفک

حجازیم مخالف اولمه دکه واین نچدر اصلینی اگله
تمام کوستر حجازین قرجاری . دخی کوستر قرار ایله تمام
الخامس عشر راحة الارواح

ندربل راحة الارواح ای یار دیاین دورسک کوش افکار
حجازدن ایلسک آغاز باری عراقک حاسنده هاسک قرای
اکابل راحة الارواح دیرلر بوفند مازق و دتراک پیرلر
السادس عشر سکاھ مایه

سکاھ مایه اکادر لر استکل او یارب عقل شمعق اشکل
سکاھ کوستر تمام این مایه اوند قرار بیت اهل زوقک مشریند
السابع عشر راست مایه

تمام کوستر سه بانک ایب عراقی اینب مایه قرار استه اتفاق
عراق مایه آداوردی بوکه استاد عفاک الله زهی نام وزهی بنیاد
الثامن عشر عراق مایه

ندد لکش و زرکش خاوران بل تراکب اچم استه اصلانی بیل
 حسینیدن چقون چکله آواز عراق اوندک اوترسک ایلسک ساز
 بودم زرکش خاورکه درلر بلسک پرادم اغزوکه درلر
 التاسع زیرکس

نه در زرکشیده اگله ایبار حسینی پرده سنه بچق یور عمار
 دهاونیک اوندک ایت قراری اشیدن تالکی کتسون قراری
 العاشر عشیران

حسینیدن چقون ایلسک اوندک اینب راستک اوندک انشک نمکن
 اگدر لر عشیران ای جوان حجت بلن بو علم بولدی تاجلر تحت
 الحادی عشر کردانیه بوسلک

دلسک بانک کردانیه اوزدن سلوک ایت بوسلیک سز بوزدن
 اینوب راستک اوندک ایت مکافی قرار ایله مدام اول شادمانی
 همان بلدک بو کردانیه ترکیب اولن بوسلکی نیجه اولد ترتیب
 الثاني عشر نوا و عشیران

نوا اغاز ایدوبن قلسه زاری قمرگاه اید نرسه قرچقاری
 بو ترکیب ایله کنه جمع اوستاد عشیران دیواردی اشبوکا آد
 الثالث عشر مخالفک

ايتت كەڭ قىلورسك باي بوكر دانيه نيه اولر نكاري
 ايدرسك بانك كوردانيدنايت ايتت چاركا داوينا اوغريكت
 وارب مایه اونن ايت قناري بلاسن نیدی ترکیب نكاري
 كراغاز ايلسك سن اصفهانن قرا رانك سكا داوينا انده
 اكادركه بسته اصفهاندر ايتت سوزم سكا خوشه بيلاند
 الرابع سه اصفهان

ندر بلك دلرسك اصفهانن محطو مخرجن كى اكه يك يك
 سراغاز ايت صفاهان پرده سنن كله مهر محبت سوز سنن
 عجم دارنن اينوبن قنار ايت محبت ناي نيكى اهورا راي
 السادس تبريزي

اكر بلك دلرسك تبريزي بويرده بانن زيل ياتري يي
 حجازك پرده سنن ايله آغاز دى قونسق راست اونن باز اولان
 چوبو تركيه بنياد اوردا استاد بوئي نيرزا ديله ايلدى ياد
 السابع پنجگاه

دلرسك بيله سنن پنجگاهي محطو مخرجيني هر كماهي
 چقرايتك صفاهان قويه سنن نزول ايت راست او بر اوقونن
 الثامن دلکش و زيرکش هاوران

که اواز یله جمع ایلر مقامی که تقبیلله اوله تر شیرین کلامی
 کئی ترکیب ایدر اواز نیننی دزد که شعبتینی ویرزینی
 مقامینی که ایدر برین جمع ویر نورانی سمعه چون شمع
 کئی جمله مقامی جمع ایلر دوازه ششده یعنی قول سیر
 الا قول بسته نکار

اگر عقلک قلسه سا که ای دیم فهم اید سن بسته نکاری
 سراغ ازیله کردانیه اوندن حذرایت نک معکوسک دوزن
 همان تغیر بعدایت اشقه اینده قرار ایله سگاه چارگاه اوند
 سوزم فهم ایلر کسه جیدار سن عسلدن طتوشیرین رشکوس
 الثانی نکار و نکارینک

نکار یله نکارینک که واردر اکیسی معنده بلکل که برور
 شو مطرب که الدالینه چالنجی کوزندی پرده آهنگ نینکی
 سراغ ازیله کردانیه خوب تمام اندی بوخی ایدندی مطلوب
 اینب چارگاه اوین مسکن اوند قرار ایدوب شیرین موطن اوند
 نکار هم نکارینک که در لر بودر فهم ایلر عمال پر لر
 الثالث کردانیه نکار

ددیلر بوکا کردانیه ای یار که جمع ایلر نکار یله قلور زار

دوگاهک پرده سندنایت خوجی سگاه اوینه دک چنایت عربی
 کرواین راست اونده ایت قاری بالاسن نیدکن یک گاه باری
 الثانی دوگاه

دوگاه در بل اکنجی شعبه ای یار قلاغ اورسرتینی ایدیه بنظر
 دوگاهک پرد سندن کیر و حرکت برز سیر ایلیم انده نزول ایت
 محط و مخرجین بلدک چوبرد و ارازه اوتار مطلقده اصلی
 الثالث سگاه

اوچنجی شعبه در بلکل سگاهی خوش ایله مبداین بونک کاهی
 سگاهک پرد سندن ایت کرواغاز راستک اونده قلغل ناز
 چوبونکده اصلی بلدک نذر محط و مخرجینی سیره دندر
 الرابع چارگاه

چوکارگاه اولد بل در دنجی شعبه نظر قلع خوش اولر و جمعه
 کرو چارگاه اونده ابتدا ایت وارا تر راست اونده خوش صفا
 در مطلع ترکیبها که اوستا دان ثالیف کرده
 کل ای دل ایله ترکیبات تبیین که افی اوستا داسلاف اند تروین
 نه ترکیبه که بنیاد اورد اوستا تمام اندکن اکامود برآد
 که ایدد شعبه اواز یله ترکیب مقامی گاه ادر شعبه یله ترتیب

دو كاھڭ پرده سیدر غمچین دیم بندن ایدرسڭ بونی وچاست
 محطی پردیچاه اویدر اکخی طیقیه اینرایز یوریدر
 بونی شول فتم ایدر کم بیاباد زرای غا اولردایم شکرزاد
 السادس کردانیه

چو کردانیه درالبتی اواز بوطور رنغه تراهل سانه
 دلارسڭ محطو غمچینی بلاسن یجدراوکی صوکی فی
 کرو کردانیه اونن اید آغاز این او تر راست اونن شولیم
 السابع حصار

حصار اولدی بدیخی اواره کله ایشت بونڭ دخی سرتین کله
 حسین پرده سنن باش کوزر دوکاھڭ پرد سیننه اینراووزر
 چواشتدک سیدر دنا آوزمچد پرایت خرچین اول شکرانارد
 در مطلع شعبها

ای مطرب مغزی ترایله نیاه قولاغم طولدری کور زمزمیه
 که جان مشتاق اولبد دایک نیه تاکم هسته داروی شفایه
 صوررسڭ شعبه ایشت کردی سزم اردنجه فکرایه تن یرتدر
 الاولیک کاه

ددی اول شعبیه اوستاریک کاه ایشت زدن کلور کیدر بکاره

بیان ایت زمزمیله تر نفسدن که مرغ جان دمدن هوسدن
ایشتاوده لرحله دیدر لچرین چشم هوشی درک ادکور
الاول کواشت

کواشت اولد اولد آواز اولدن ایشت زده اوتر طوغر زادن
محطی مخرجی سیکا اویدر وارارا اوقی ساز ایچره بولی کور
سکاه اغاز ایدب اوتر سه سکه فهم ایت که کواشه بود در راه
الثانی نوز

اکنجی آواز درای دست نوز بلوسک نجم فهمک اوله بیروز
بونک بر مخرجی در نصف پنجک محط پرده سیدر بانک درکا
الثالث سلک

اوچنجی آواره سلک ایشته خوش اجفل چشم سمک جانله
بونک بر مخرجی زنگوله دندر محط راست اوینه نیجه اینکور
الرابع شهناز

بل اوش دردنجی آواز اولد شهناز نه وارد مر بونک ایشته رمزله ناز
زرفکذ پرده چیقوبن کیت عراقک پرد سینه وارن زولایت
الخامس مایه

بشخی اوان دور را کله مایه دیان حقدن ایر سه عنایه

اونجیسی حجاز اولدی مقامک اینن محرقدر آتشدن کادک
 حجاز یولنی صورارسک کر ایشت بزدندر رحلت ای بر
 خروج ایت برده پنجگاه دن ای یار دکاهک حانه سنلششواوتیار
 محطو مخرجین بلد و کسب بونک توجه ایت نواسر حینه بونک
 الحادی عشر نوا

مقامک اون برنجیسی نوا در بونکله بی نوالر آشنادر
 نوانک بلمک استرسک حانه بزرکشت ایت عراقک پرده سی
 بونک بل مخرجی بل پنجگاه اوید محطی ده اکفل دکاه اوید
 الثانی عشر عشاق

اون اکنجی مقام اولدی عشاق کچر مشتاق بو عشاقه عشاق
 درسک اوله سن عشاقه همراز دکاهک برده سندن ایله آغاز
 عراقک برده سندن این قارایت قوعلوکی بونک آشکارایت
 چربلدک مخرجین دخی ایها محطی دخی فهم ایت درنجا
 مقاماتی ددی چون سید ساکا قلاق اوازیه اور قله طاکا
 در مطلع آوازا

کلای سارین سوریه ایله آغاز بری ایت سازکک صوزینه سار
 که سازکک سوزشینه جان هوس نفوس قدس بکی خوش نفسد

التابع رهاوى

يىنجىسى مقاماتىڭ رهاوى اشىدىن كوشىڭ اولچىمىڭ ماوى
 رهاوى اولدىر اكلارنىڭ ئازى سىكەك پىردە سىنىڭ ايدە اغاز
 چقاچار كاه اوپىنە اتمايە غاي سىكەھ اوپىدە ايدە كىر و اقراي
 مخطى مخرجى بىر اولدى بىلدىڭ رهاوىي صوبى ھاشىمىڭ بولدىڭ

الثامن حسيني

سكزىنجى مقام اولدى حسيني اولر عيش اھلىڭ بۇغىيىنى
 حسيني دلرسىڭ بىلە سىز پۇر وار اول شىشكەھ اوپنىڭ قىل پۇر
 قزارايت اين دكاھىڭ خانىنىڭ وكر وار بىسە در كو عقل سىنىڭ
 مخطو مخرجى بىلدىڭ نىدندىر بودىر بىتاع غقاصى عدندىر

التاسع بوسلىك

طقوزىنجى مقام بوسلىكدر بون اكلرسىڭ ادىم اغز و كى پۇر
 دلرسىڭ بىلە سىز سىز بوسلىكى ادبىلە اوستاد او كىدە اورا كىلى
 اوفۇدە ھاكە سازىڭ قىفنىڭ كدە بۇر پىرە شىڭ شىبە سىنىڭ
 مخطو مخرجى بونىڭ دكاھىدر فھمە كوشىلە ھوشىڭ چىشماچ سىلور
 مطاھ از كىدور و بوادى كە بوندىدە دنىڭ اولدىر نىچە پادى

العاشر حجاز

سزم فهم ايلد كسه نيد وكيف همان بلدك محطو مخر جيئق
الزابع زيون كند كوچك

چودرد بنجي اولد زير فكد كوچك بوليز عقلله استنه چيله
دز فكدن اشكل منشيئي نراد ندر محطو مبدئي
بجق پرده اشعه اين نوروز قلند همان آغاز ايت اول پرده دلندن
بونك چون مخر جي نصف نوروز اوتار پرده كاهده ايت سوز
محطو مخر جن بونك چوبلدك همان اوتار اچنده استاد اولك

الخامس بزرگ

بشني بزرگ اولدي مقامك چلنوب مجلسنده اهلا حرامك
بو بزرگله دلسك بيلشاسن كرك كوچكله واروب بولشاسن
خروجكده زرفكن پرده سن اور عراقك پرده سنده اينب اور
بونكه مخر جن بلدك محطن همان بوفنده اولدك فرد فطن

السادس زنگوله

چلنسه البجن زنگوله مقامي كقور روجد حاك اولمش عطا ي
دكاهك پرد سنده قلسه آغاز حجاز اخذ ايليون چكسه آواز
كروا ترسه دكاهك پرد سنده اكار زنگوله درلر اكاه سنده
محطو مخر جن فهم ايلر سيك اولور موزون نه سوز كم سوزك

كل امدى شمدنكر و سوال ايت بوفزه وارسه شهبك عرفن حاليت
 اكر صورسك مقاماتك اصولن دياين اصل فرعينك حصولن
 بل اولكى مقام اكلغل راست كه راستى راستدر لقم المقام
 زرابندن طفر مجموع آواز مقامات شعب اوان وراز
 الاول راست

چو عزماندك بلاسن راستى است ورقلى كه اول اول پرده است
 خرشرا غاز ايت اول او ده كيراند بر پرواز ايدوب قلق كل طراند
 محطو محرجن بلدك چو بر در مقام راست بود در رهان كور

الثانى عراق

اكنجيسى مقاماتك عراقدر كه چشمى جان بكى قلبه چراقد
 درسك اله سن ملك عراقى شهبى بغداد له ايت اتفاقى
 كاهك پرده رهاده ايت خرچى نزول اندر عراق اوبنه كوچى
 هان بلدك عراقك كرهه كينى محطو محرجك نيد و كينى

الثالث اصفهان

مقاماتك اوچنجيسى اصفهاندر اشديدب شاذ اولب بونى براند
 تفرج اتمك استرسك جهانى يورى كورنيجدر ملكى اصفهانى
 حرج ايت پرده پنجكاهه ناي بار دو كاهك پرد سنن اين اوتروار

بلز بلكه فى الجمله اصول وفروعن واساميسن بلور واكر
 ركشى بو علم بكنه الحقيقت بلك استسه كر كدر كه
 برا استاد كامله يئشه واد بيله او كند دز چو كب
 جهدايله او كر فكه مشغول اوله تا كه كند و دخى استاد
 كامل اوله و بل كل كيم صفى الدين عبد المؤمن اون ايكي
 مقامه و بدي آوازيه شعبيه كو بنياد اوردى بعده
 كلن استاد لركه هري بومذ كور اتك بعضنى بعضنه
 مضاف قلب تركيب اتد لردخى اول پرده يه قول يه عمل
 يه بسيط يه غزل يه ترانه سويلد لركا بر دور لو آد
 و يرد بلر بونك كويلن تركيبات درلر ان شاء الله
 عن قريب بيان اولنه و اكر علم ادوار بومذ كور اولن
 علمردن مستخرج دكلسيدى اون ايكي مقام اون ايكي
 بروج و بدي آوان بدي الدين دورت شعبه دورت
 عنصره و بو تركيبات يكرى دورت ساعته مقابل
 قلب ترتيب ايليو ميلردى در مطلع مقامات
 اشت رند چابك جست جلالا چوسدنن فهم فكرت ايجره درك
 مبارسين بلكه چون بو علمك بلى فى الجمله زاييل اولد جهلك

عاشق حقیقینک حرکاتنده پیدا اولمشدر بو علم حقه
 ترك اید هجك فن دكلدر دیوب برد و مکر دی قرقا کون
 آج و صوسر قودی بو آج و صوسر ذره اوازاشدی
 وقتن بیکایچکا مقید اولدی اوازده دکلکه مشغول
 اولدی و طيور چينسندن دخی بلبل کتردی قنده کونینده
 اندلر بلبل بو اوازده اشذب تحمل اتمدی درد و ترب
 دشدی اولدی مخیر خیران قاندر لریس بلبلر کیم بو علم
 موسیقی علم شریفدر ترك ایدرجاك علم دکلدر بعده وارده
 بو علمک تخصیصانه مشغول اولدیرو بو علمک فضا یلی چوقدر
 کلامدن قیوب سوبلیک و دخی بلکل کیم بو علم شریف
 صولمور منین علم حکمتدن و عام هیئتدن و علم
 بزمده علم طپدن و علم هند و سنا استخراج ایدوب
 کسبک اندکده بوکامظهر اسرارده دی و کور که فایدهک
 کسبک مستدین در حرکت مشتمه دکلدر و کواکبک
 دخیو بالکبح حرکت مستدیهی مستقیله دکلدر او لاسیدن
 اولدی بوکام علم اسرار کباب ادوار کم و پردی و بون دخی
 کسبک مستدین و کسبک مستدین و کسبک مستدین

اصلی دورت دورلو درو خلقت انسان دخی درت
 ننه دن مرکبدر و بونلردن دخی درت شعبه اخذ
 اندی تمیز ایدب دورت دورلو سنی درت عنصرا
 حذا سنده قودیکم اگا عناصر اربعه درلو بو مقامالک
 هر برنه بر دورلو آد و پردی اوش سکا دوایر ایچله
 کوستر بعد بیکل کیم بو آوزلری جانلر علی ارواحده
 پس شمدی بو عالم دنیا ده برکشتی خوب آواز و سوز شانه
 اشوب منثر اولسه دلالت ادرکه اول کشتک روحانیت
 غالب دکلدر بلکه حیوانیتی غالیدر انوچون اول عالمده
 اشقیق سرور قالمشدر پس شمدکی حالده اولن اصوات
 و آواز لری جانلار غایله دکل ساری هوش اولوب خیران قللر
 بعضی مسالک کیم نتم صفی التین و عبدالمؤمن زماندن
 علماء بغداد خلافت علیهم علم موسیقیدن منع اند لری
 صفی التین عبدالمؤمن بو خیر قلا غنه دکدی واردی
 خلیفه حضورندن دعوی قللر کیم بو علم علم شریفده
 دلیل ایله کیم افلاک رقصه کیم بونلر کیم حقایق عشقبه
 حرکت ایدر و صفنا بوپ سکر د ب یلر بو آواز اول

مستغرق والم فکرمه مغترف اولب طور رکن ناکاه
 خاطری سیراستدی روان طرف کلناره توجه اتدی
 کزب تفرج ایدرکن برقاج صحنه دوش کلدی
 کورب او تورب کوبندلک وسرا زنده لک ادر لهر
 برندن اواز سر و نغمه د لغوز سمعنه یشتدی
 بر اوازه لردن متناثر اولدی کوکله بوهوس دغیه
 دوشدیکم ریاضته مشغول اوله ریاضت معارنله
 بوعلی دوشرب تدوین ایده سن واردی ریاضت قلدی
 بور ریاضت برکاتیله شول مرتبیه ایردیکم سحر و قنده
 برکاره و جنت مثاله بر مرغزاره چقردی افلاک آوازن
 اشدردی هر سحر که چقردی قلاغنه بر دورلو اواز کرر
 پس فیاضنک فیض سببیه اون ایکی مقام اون ایکی
 بورجک اوازه لردن ویدی اوازه یدی کوکب آوازه
 سندکم سبعة ستیاره در لراخذ ایدوب جمع ایدی
 و طرز فلکدن طقوز دورلو ضرب و اصول الدی فهم
 ایدوب ضرب و اصول بنیادین وضع اتدی و
 دقت فهمله نظر ایدب کوردکم بو مقاماتک

بوغنى درك ايدن عقل كادر بىر عالمه جاھل بردكلار
 چوبلدم قابليت واراوزنك ملاحتلو حلاوتلوسن زنده
 ددم ايت وارم غله شوقك كه جانكدن ارتاسن مهرزوقك
 ددى دلشاد ايا اوستاد كامل بنم ثابت قدم امر كرده عامل
 نه بويرسك بويرامو كه رام كمر بسته چوئي كو تر غلام
 چو كردم ساز عشقه قلده بجه كوردى بانى آنكه شوق وجده
 هاندم اوردم الوى اليه سلوك اندم مقاماتك يوليه
 الينى ساز حسته اندم آهنگ صدای نغمه سندن اولد لر دنگ
 ددى بربگاكستر مقامى شعبله آواره اصلينى تمامى
 نثر وای دلشكر بلكل كيم بو علم موسقى روايتدر ناصر الدين
 فارابيدن روح الله روحه كيم علم رياضتده معلم ثانی
 درلر و بون دخی بلكل كيم حق سبحانه و تعالى فلكلارى يراجى
 بونلر دونمك امراندى و دونمك لرندن اوزلر ظاهر اولدى
 اول اوازده لى اغانى و روحانى ددرلرهم موسقىنىڭ اوصولى
 اولدر اول روحانى اوزده لردندر اول اوزلرى شيخ صفى
 الدين عبد المؤمن دن اشذب درردى رياضت مساعده
 سيله بو اوزده لرك فكر نك قلىشد بودر ياي خيرتده

مورحقه قیز جغزیه تقیم اتمک کر کسن دری مقامدن
نه طوغرونه مقام نه الدون متعلقدر ونه مقام نه چه
متعلقدر وقنغسی خاکی و آبی وقنغسی بادی و آستیدر
وقنغی کرم و سرد و قنغی کرم و سرد و قنغی خشک تر در
تفهیم اتمک کرک سن تا کیم حسنی معاشی اطیب و زندگان
اجلا اولب سندن یاد کار اوله قیز بن حضوریه کنوردی

مثنوی

مکر بو قیز نك آدی دی دلشاد اولوردی یوزنی کون کوکل شام
تریدی غنجه کیی نارسیده بغایت خوب رعنا و کزیده
مالیخ الخط محبوب الحواطر رشیق القد مطلوب النواظر
دقیق الوسط مرغوب الثایل حمید البسط محمود الخطایل
رخ عکسی ادر خورشید رخشا لبندن تنك دل اعل بدحشا
جمالی باغ جنتدن مطرا بوی سروی رواند خوب غمرا
نزار ایدر مهی قاشی هلالی شکر تنکن در در عقد زلالی
کلوب او کده ادبله دیز چو کدی بصیرت سمعن آچوب قاشی کدی
اتاسی چون جمالندن اولر شاد اگا واجب کور ر قلیم اوستا
که یعنی علم ادا و ارایه حاصل اوله سازنده لقده فرد کامل

ددی لطف ایت قدم رنجاقیلد ایاغک طبرغینی یوزمه اورد
 طپکدن القاس اولدر بالاحلا کینک اوتاغینه برقد و باص
 که وارد ربنده حانکده عرو منادیلر صلا سی اولدی ناسه
 قبول ایدوب طوب و ایدم آت که یعنی خاص خلوت محرمینه
 تکلف اندلر برصدن اوتردم برینا ساچرطا پوسن یتردم
 کتر دیلر اوکومه خوش طعای مزعفر نقل و پربا دنیله جای
 دیک ایچدک بر زنجک اتم آرام دلرم کو طرب یولومه و آرام
 کتر دیلر طعای اورتیه یردن دلارم کیمکا دستورا اولردن
 ددی بردم کرم قیل ایله آرام که سنگله ایلر آرام دل دلارم
 قنک و اوردرد بر حاجتم خوش کرم قیل بردم اورغل سوزم کوش
 ددم بویرنیه حاجتوکی یرینه قویه ین هر نیه اشوکی
 نثر

پس بوندن بوشیج دیک تمنی واستدعا ایدوب ایتدی علم
 مقامات فروعیله و علم موسیقی نقرات ضروریله و علم
 انواعیله بلدرمک کرکسن و بونده اوتار مطلقه و اوتار
 مطبقه و اواز محرق مطرق و بردای منافرو آهنگهای
 وافرو روزن مخالف و روزنه عوارف نه شنیدر کما

صفت نوروژ

مکر بر کون که روز اولمشید بیروز حمل بر جنه ادب بولش شرفروز
 بساطی عالمک اولمشید حضرا زمرد نطعه صلیش رضوغرا
 دتدی ازها درنکارک خرکه که کلزار ایچم اونون قهه گلشاه
 باش ایچیش ژاله بیچون لاله غیمه دو تریدی غصهین زر سمین جیمه
 چالردی رقص اوروز بن زهره چکی کوروب بلبیل ادردی آهنگ نیکی
 خروشدن طپورک دنک ادی هوش صداور مز میله طولدی کوش
 او قورردی بو عمر خلوتند وفالرد لر بالر صحبتند
 مدام ایستیدی بونک عیشله نوش تناول ایلرد اولمزدی بیهوش
 عناسرا تمزیدی نیش باده فی وچنکسز دل اتمزدی کتاه
 ددی دکلک نه کچمشد یاشمین بکلک عالمنده جنبشندن
 او قورب دوق ادردم نهانی اونتمشدم انجام جهانی
 مکر بر کیش وارمش آدش دیک دیشلردی اکا کیت ابوالنیک
 محارقلقه شطارا راسنده مکمل لکده طرارا راسنده
 بغایت بولشیدی شتهاری ز نوغلمانندی دایم شکاری
 اولیدی اصد قالمک کی عقیقی که خلا نومک ارلیدی صدیقی
 کلوب برکون اوتا غومه فرجنا یوز وینی ایلدی ایا غومه جاک

دخی شونلر کیم بیلر بایک و پرده چه کور ساز دوتنه نه اصری اولانده
 شوکیم صاحب طبع دریلوی یار نه دور در بایک پرده وزن اشعاً
 بولر پرده کی در هوا یی که هر قوش یور داد نمر بر یوی
 بود کک هوا اهلی اشیدر هوا دکه دو کن جان قشیدر
 دُرش جان قوش اول سید بلای یار دوتاسن عشق اسواقده یار
 هذا الحکایت منقول عن عمر ابن بحر الحافظ
 ابست ای منک بوی عنراقنا منور الی یوزلغی بریستان
 توارنج ایچرم بولدم بر حکایت نجه اولمش دگله راویدن روایت
 اغانا نرغ عنتابی د مشلر او کتبه حاد و جایی د مشلر
 مکرور مش براراده وارحافظ ادمش عمر بن بحر حافظ
 ریاضی علم بیلر مش کماهی تمام اتمش او قویب در بر یاهی
 مقاماتک صداسی نیر و ندر کو اگله فلک دوری ندر
 نه دریلور عیش بایک صدای ندر اخلر مش اهنک مقتضای
 مقامات فلک اوان سندن بوساز عشق در روان سندن
 اشیدر مش دلوجان قواغیله ایچرمش درد در زمان صوغله
 مورخ که اتد کتبدن روایت بو عمر دن ادر نقل حکایت
 روایت الیه ییسر ما سبقدن حکایت قلیسر عمری خلفدن

شولر کیم عشق سوریه اولدوسا کرکدر دغلیه اوازده ساز
 که تا کوزیایشی ایده اودتکین بوله شورین لکار خط تمکین
 بوعلی کردلرسک بیه سزگی ریاضت جبه سنی اکنگاکی
 سوزک نائنه سیدی بیک آوزم دلرسک اوله سوزک عوده هدم
 بوسازی شول چلر کیم اوله ممتا بوسوزی شول طیر عون ایده فیتا
 زرا بو بر علمدر هواخ بولراهل ریاضت بو عطلی
 قوا علی یزب او قودی هر جان بوعلی بر مغا اولمادی امکان
 ولی یز مق بونی لوجی ضمیره ایست فهم نییله اولر امیره
 کرک کیم وار بن او کرانه سازی باله هر پردده انعام سازی
 قلم بو علمه یز مق ساز خطدر قلق قسطا سدر عقده نقطه
 او قور عقل اشبو خطی درک ایلر خیالات رهنده برک ایلر
 او قودن کیم بونی یازدرن کیم بوکاسوزیه صوتی دزدن کیم
 بو بر اچق اولر اشبورازی کرک بود مده اولاسن پرده بار
 شولر کیم مستقیم الذهن اولدی نه دور دربانک و پرده فهم قلدی
 شونک کیم طبع میزان اولد اقسق وار انک کیب طبعی وراودلر باق
 اولر حیوان بی دلدن ازلدر نه کیم کلبدن دخی بلهم اضلک
 چو طبع اوله کشنک معوج و بیج بیک او قوسن عرضی نفع یو هیچ

كسرت على اربعة افعال القفل الاول في اثني عشر مقاما كل واحد منها منسوب الى احد البرج وكل واحد من هذه المقامات مختلف الطابع والانعام والابعاد القفل الثاني في سبع اوزان مع الشعب كل واحد منها منسوب الى احد الكواكب السبعة وكل واحد من هذه الاوزان مختلف الطابع والانعام والابعاد القفل الثالث في تراكيب مستعملة كل واحد منها لا يخلو من ان يكون مركبا من المقامين وبالا وارين او بالمقام والاوزة وكل واحد منها مختلفة الانعام والابعاد الفصل الرابع في تراكيب غير المستعملة وتعرفيهما كتعريف القفل هذا كتاب ادوار الثالث

الاى طالب علم رياضى بوفنده كشف حال ايت اعترافى
 صور اسرار دقايق كشفته راه سلو كنده اول رياضى ضيل الله مراد
 رموز علم ادوارك بيان ايت دقايق مقاماتى عيان ايت
 نه يرده كه اهل پرده اچه لري سن اول يردن كل اغاز ايلما سار
 كه بيلنه مقاماتك اصولى مخطط مخرجندن نيجه يولى

ربه والله تعالى اعلم بالصواب

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي يستر اسلافنا بالترابضة استماع
صداء افلاكه على الثغرات الشهية المبعودية وزين
انفاس الانسان بالالحان الداودي على الثغرات
الملايمة والنقرات الموزونة واشرف مجالسهم
من الاصوات الملهذات باقتران المقامات المطبوعة
والصلوة والسلام على سيدنا محمد العربي المديني
تلى القرآن على المقامات المذكورة وعلى اله و
اصحابه الذين مرغبوا رباب هرة الخان المرغوبة
وبعد فاني اردت ان اءلف كل الكليات وهو
مجمع المقامات والاوزات والشعبان والتراكيب
لاجل سلطان البر والبحرين فاح المصروحافظ
الحرمين من رب العالمين اعني السلطان ابن
سلطان سلطان سليم خان وشرعته وقصده
الى اتمامه حتى يكون اثره مني الى يوم القيمة و

چك اول قىل بخير اولور دوگاه تيز سيدر دوزقلن
 بونلري مقابل دوزكه كوردانيه نك راست در
 اصفهانك دگاه زمدر دخي التنده كي قىل چارگاه
 زمدر دخي التند كي قىل سگاه زمدر دخي التنده كي
 قىل دوگاه زمدر دخي التند كي قىل راست زمدر
 چنك دوزنى تمام اولدى عود چلق دلسه عودك
 ميش جفت قىلى وار ميش اهله چك كرك شول
 بيشجى دراني چارگاه چك اذن يوقاروسنى راست
 چك اورته قىلى اصفهان چك نرمه چك درونجى
 قلى حسين چك نرمه چلاسن ادمانله تاكيه
 اكر نه سين قولايىن الاسن تا حد براوستاده ارشجه
 كراوستازه ارشمرسك اشبواد وار محتصرسكا
 اوستاد يتر اكر عقلك بارى قىلورسه عود دخي تام
 اولدى اوار دخي تمام اولدى اوت هرمنسه ايتك
 درسك يه ايتسك صكنده استغفر الله ديكل تاكه
 ثواب بويك آه اتد كز الله ايچون اولسه قيرمزيك
 اشديچك يارمزلعه شياطنه حل ايدرسكراستغفر الله

ترك حجاز بزرگ بودخی تمام اولدی كلك برابه
 دخی كیم قره یاغز آدینه مقامده ایدلر بغدادی اكلو
 آدینه مقامده نه ایدلر صروشن آدینه نه
 مقامده ایدلر صروشن قزلینه نه مقامده
 ایدلر شولکم قن یاغز در طبیعتی کره خشك در
 اگلر عراق مقامنك تابع لرن ایدلر شولکم صروشن
 در طبیعتی سرخشك در اراست مقامنك
 تابعلرن ایدلر شولکم صروشن قزلیدر طبیعتی
 سرد در اراست مقامنك تابعلرن ایدلر
 بواب دخی تمام اولدی كلك بواب دخی برکشی
 مقام شناس اولسه سازچلق دلسه به چنك
 به خود عوریه فی به ششتا و یاغیری دکر ساز
 اوستا دخی اولسه نیجه ایدلر کرده طریقتی
 آنك بودر چنك چلق دلسه سکر قیل دخی طقوزنجی
 قلی راست چك سکرنجی قیل دگاه چك دنجی قیل سگاه
 چك البنجی قیل چارگاه چك بشتنجی قیل پنجگاه
 چك دور دنجی قیل عراق چك اوچنجی قیل کردانیه

موران نشاورك حصارك ربك نوروز خیر حسین
 عجم چارگاه عجم سبهر عشاق مایه نوا عشران
 نوروز دو محابده لوقشلقدن اکذوبه دکن کرم
 خشك در شول مقاملرك کیم طبایعی سر دخشك در
 بووقته انلر مناسب در عراق زنکوله نوا گواشت
 سگاه مایه مستغانه نوا وند همایون عراق مایه برقع
 زاولی روی عراق سگاه حصارك ساز کار معتدل
 سگاه عجم عراق عجم در را کند و دن یتسویه دکن کرم
 در در شول مقاملرك طبایعی سر در بووقته انلر
 مناسب دوشراصفهان رهاوی بوسلك مایه
 بسته اصفهان اصفهانك زیر کشیده نکار نوم
 زمر کردانیه وجه حسین قرچغا زیستودن صباچه
 دکن سد زحک در شول مقاملرك کیم طبایعی کرم خشك
 در بووقته بونلر مناسب در راست بزرک حجاز
 شهنار سلك بسته نکار بزر بوی کردانیه نکار عشران
 پنجگاه راست مایه عزال عزال عجم حجاز مخالف
 راحت الارواح مخالفك جارج عجم نهفت بحر نازك

صوتن ایدہ صوتن شعرن اندن بنلر رموزا لتندہ گنوز
 لردر بورموز بوکنوز بوعلک ایچندہ پنہاندربوعلدہ
 کی اوستا دکر کدر بوقی بلہ کلدک بو قسم دخی کراون
 ایکی مقام براوازه دورت شعبہ قوق سکر ترکیب
 کیچنک کندزک پکرمی دورت ساعتہ ترکیب
 اندک نہ مقام نہ ساعتہ ایدلہ و موافق روشہ
 بردخی کیچنک و کندوزک ساعتی اون ایکی اندک
 اون ایکی تصرف ایلدک دورت بحش اندک دورت
 دورلو صبیعتہ فدک صبح وقتدن قشاق وقتہ
 دک بر طبیعت اندک بو طبیعت لک ہر برسی بر دورلور
 صبحدن قشاقہ دکن سرد تر در قشاقدن اکندویہ
 دکن کرم خشک در اکند و دن یتسویہ دکن کرم تر در
 یتسودن صبا حہ دکن شر د خشک در صبح وقتندہ
 مقامدہ نہ ایلر ایدلر قشاقدن اکندویہ نہ
 مقامدہ ایدلر صبا حہ دن قشاقہ دکن سرد تر در
 شول مقاملرک طبایعی کرد تر در بو وقتہ انلر
 مناسب دوشر کو جان حسین عشاق نوروز دلکش

حسن ایویه خوش نفس و یرد بودخی اکابکر بوزده
 تمام اولدی ابوعلی سینا رحمة الله علیه ایما ایدرد که
 اته من رز در دقچنکه صوفیه الدین عبد المؤمن بخاوند
 الت شاگرد کزردی مصره کلدلر ابوعلی سینا قتنم
 برنوبت موسیقی ایتد لر دکلدر اراصلن فرعن تمام اراخی
 بلد کورد که علم موسیقی شیرین علم ایمش دند بو علمه مشغول
 اولد جله مقاماتی نقرات مرکز لون اول آخربنیادی بلدر
 کیم برپایه تصنیف ایده ضرب اصوله کرمدن عاجر
 دمیسته قله بو اصول دد کلک شنوک کبدر که کریمجه
 بلنر کلک بر قسمه دخی کیم علم موسیقنک برادی دخی
 وردر که طریقه ایده اول بشلیا بر مقام کستره اندن
 بیش ایده اندن حسروانی اندن صکم قول اندن غزل
 اندن قوانه اندن بر قول دخی فرداشت اولاچون بوادی
 صقلش اوله سن بر یول دخی طنه سنیه ورسه
 کوراسن کلک بر قسم دخی اوج اسم بنیاد ایلشلا اول
 قیل اکخی مع اوچی بجد قبل اولدر که اوله اوراشن
 اندن صوتن ایده مع اولدر کم ضربن بله ایده بجد اولدر که

خفیفہ دخی نخجہ ایدجک معین اولور اون الت فقرات
 تن تن تن تن تن تن تن تن تن تن دایہ رمل طویل
 تمام اولور اول دایہ ثقیل روم دایہ خفیف سوم دایہ
 رمل طویل اول تن تن تن تن تن تن تن تن تن تن
 تن ثقیل تن تن تن تن تن تن تن خفیف تن تن تن
 تن تن تن طویل تن تن تن تن تن تن تن رمل قصیر
 تن تن تن تن تن تن تن تن تن تن تن تن تن تن
 تن تن تن تن تن تن تن پنجم دایہ مخمور تن تن
 تن تن ششم دایہ ورشاد تن تن تن ہفتم دایہ تک ضرب
 تن تن تن تن تن تن تن تن تن تن ہشتم دایہ ضرب
 بخاری تن تن تن تن تن تن تن دایہ چہار ضرب
 خفیف کلدک بر باب دخی ضرب نذر اصول نذر زمان
 اصول اصلک جمع نذر اصول زمان بر قاعدہ در کہ
 انک قسم یوق ضرب اولدر کہ ایکی زمانہ واقع اولاً زمان
 اولدر کہیم ضربک اور لسنہ واقع اولاً اصول اول لسنہ
 دکل کہیم انی کسہ اشدن بلہ اصولک اصلی بقدر اصل
 اصول بر لسنہ در کہیم قسم یوق تنکم حق تعالی بر کسہ

شرحه اول ضرب قنقدور اول ضرب ثقیل بوضرب
 ثقیل دن قاج دورلو ضرب پیدا اولور اکیخی ضرب •
 خفیف بوضرب خفیف دن دخی قاج ضرب پیدا اولور
 اول و شدور دم روان سوم تک ضرب چهارم سماعی
 پنجم فاخه ششم سنان از هفته چهار ضرب هشتم
 جاری نهام اوصاد کلدک ضرب خفیف تابع لرنه
 اول رمل دوم قیصر سوم رمل طویل چهارم رمل قیصر
 پنجم ضرب ششم راه کرده هفته حقه ضرب
 هشتم مخصوص نهم رمل کلدک ضرب بین دید کلمری
 ایکی ضرب بدر بری ثقیل در و بری خفیف در ایکن
 بر بر نه جمع ایلدق بر پاره تصنیف ایلدک آدین
 ضربین قودق کروقلن ضربیلری بوضربین اوزرنه
 تصور ایلدک کلدک نقرات حسابنه کمر نقرات نه
 تسنه در سمرانک قسم عروض در ضرب اصول در ضرب
 اصول قسم دخی نقرات در یعنی یکرمی دورت خرفدر
 نجه ایجاک معین ثقیل اولور آلت کز چون تن تن
 دیه یکرمی درت خرف تمام اولور • کلدک ضرب

راست آغاز اید اینه عجم اونده قرار اید عجم راست اولدر کیم
 عجم آغاز اید اینه راست قرار اید حجاز عجم اولدر کیم حجاز
 آغاز اید اینه عجم اونده قرار اید عراق عجم اولدر کیم عراق
 آغاز اید اینه عجم اونده قرار اید عزال عجم اولدر کیم
 عزال آغاز اید اینه عجم اونده قرار اید سیکاه مایه اولدر کیم
 سیکاه آغاز اید اینه مایه اونده قرار اید عشاق مایه
 اولدر کیم عشاق آغاز اید اینه مایه قرار اید ماهر
 اولدر کیم مایه آغاز اید حسین صرف قرار اید سبز
 اندر سبز اولدر کیم ماهر عزال رهاوی حجاز مایه پنجاه
 جمع اول و مرد محمد لاله بنلر جمع اتدی اندر سبز اندر سبز
 ددی امدی سند انخی دلو سلك بو علمدن خبر دار اولاسن
 اول بر اوستاده خدمت ایله تا سنده فائز طشتن هر فی
 کر کسه بلا سن هر قند اولور سه بکنه لور روایت قلم
 اوستاد کمال اون ایکی مقام اول عشاق مقام نوا مقام
 بوسلك مقام حجاز حسین زنکوله بزرک مقام کوچک
 اصفهان مقام عراق مقام بر است اندن آوان کوشت
 آوان نوزور شهنار مایه سلك کردانیه کلرک ضرب

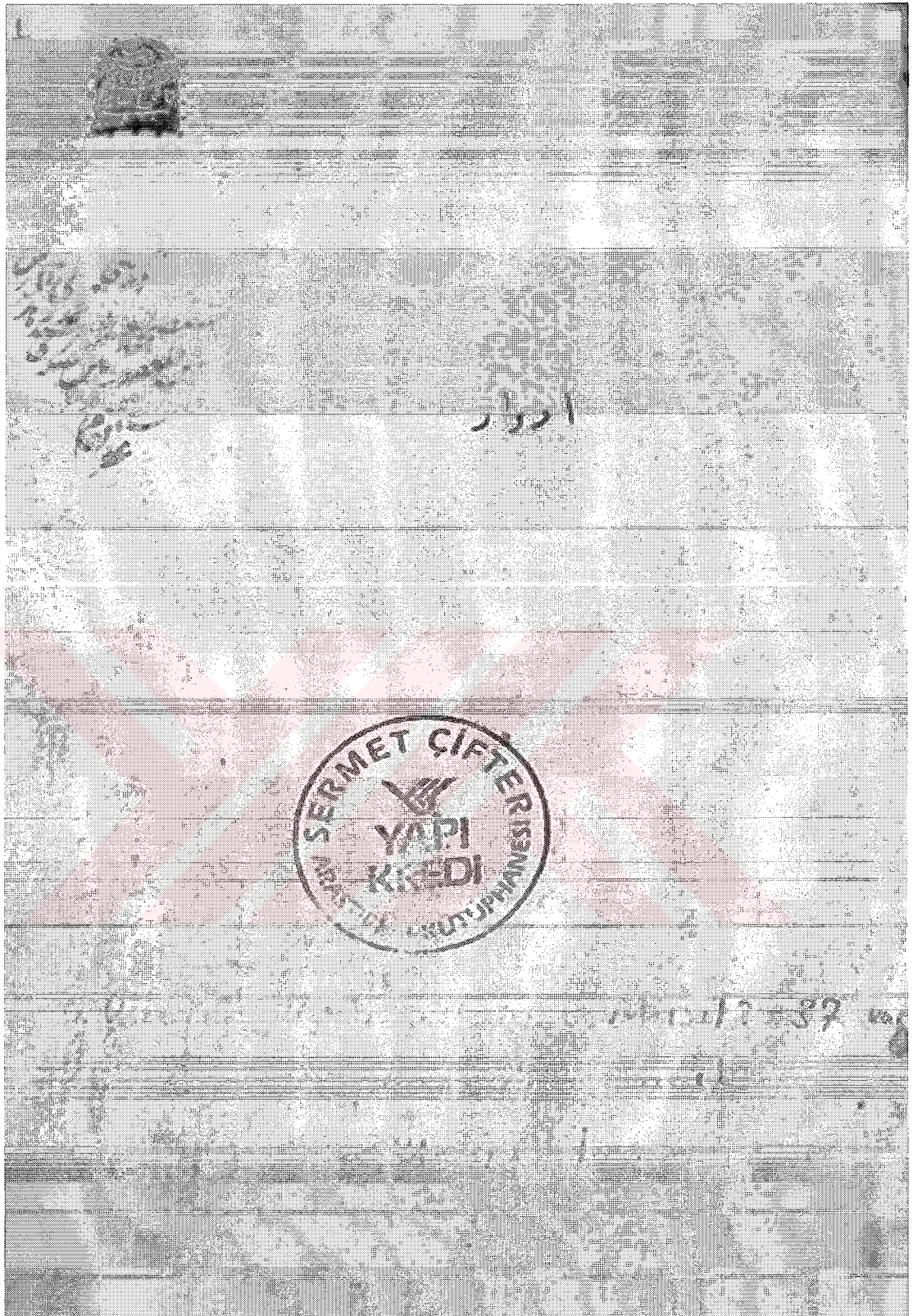
زنکوله قرار این رجب نوزاد اولد رکیم کوخچک یوزندن
 چارگاه آغا این عراق قرار ایدہ زیرافکنند اولد رکیم بزرگ
 یہ سکاہ اغاز این چارگاه قرار این سازکار اولد رکیم
 سکاہ اغاز این مایہ کستن چقہ راست قرار این نیاوند
 روی اولد رکیم کوکل آغا این دُنه دکاہ قرار این حصار
 اوج اولد رکیم حصار آغا این اینہ صباہان قرار این
 مہور اولد رکیم مایہ آغا حسین صرف قرار ایدہ
 رخک اولد رکیم عربان آغا این اینہ زنکوله دد مایہ قرار
 ایدہ عربان اولد رکیم مہور آغا این عجمدن بر پردہ اشغہ
 قرار این رضوان اولد رکیم عجم آغا این دکاہ اینہ عجمدن
 بر پردہ اشغہ قرار این سبز اندر سبز اولد رکیم مہور
 غزال رهاوی حجاز مایہ پنجکاہ جمع اولد رکیم
 دکاہ آغا این راست قرار این نوزاد عجم اولد رکیف
 نوزاد آغا ایدہ عجم قرار این چارکاه عجم اولد رکیم
 چارکاه آغا این عجم قرار ایدہ سکاہ عجم اولد رکیم سکاہ
 آغا این اینہ عجم اووند قرار ایدہ دوکاه عجم اولد رکیم
 راست آغا این اینہ عجم اووند قرار این راست عجم اولد رکیم

اولدرکه حجاز کسره رهاوی اویند قرار اید بحرن نازک
 اولدرکیم حجاز آید غازیده سکا هدن اینه دکاه قرار اید
 حصار اولدرکیم حسین اید عزالیه سکا قرار
 اید حصارک اولدرکیم حسین آغاز اید مرکب قرار
 اید ترک حجاز اولدرکیم راست آغاز اید نکوله کسره
 دنه قرار اید حجاز بزرک اولدرکیم حجاز اغار اید کسره
 عشاق قرار اید مخالفک اولدرکیم تبریدی سکا آغاز
 اید اینه نرم سکا قرار اید نشاورک اولدرکیم سکا
 آغاز اید عشاق دن مایه قرار اید حجاز مجالف
 اولدرکیم حجاز آغاز اید اینه فرج غار تمام قرار اید
 راحت الارواح اولدرکیم حجاز آید غازی دنه ذاولی
 قرار اید نوا عشران اولدرکیم نوا آغاز اید رهاوی
 قرار اید عراق اما مایه اولدرکیم عراق آغاز اید دنه
 مایه به اینه قرار اید برقع اولدرکیم چارگاه آغاز
 اید رهاوی قرار اید دم دم اولدرکیم نوروز آغاز
 اید سکا قرار اید نوروز روی اولدرکیم پنجگاه آغاز اید
 قرار اید عشاق اولارکب اولدرکیم کوهک آغاز اید

اصفهان آغاز چارگاه اوئده قرار ایدیه ذی لکن هودان
 اولدرکیم مختار آغاز ایدیه حجاز قرار ایدیه سگاه یزنده ذیر
 کشیده اولدرکیم سگاه آغاز ایدیه نوروزدن دونه دو
 گاهه قرار ایدیه عثمان اولدرکیم حسین آغاز ایدیه اکاذن
 نرم راست قرار ایدیه کردانیه اولدرکیم کردانیه آغاز ایدیه
 حسین یزنده دوگاه قرار ایدیه بوسلک اولدرکیم کردانیه
 آغاز ایدیه دوگاه دن مایه قرار ایدیه مختار اولدرکیم یزندی
 دوگاه آغاز ایدیه حسین یزندی انه دوگاه قرار ایدیه نکازینک
 اولدرکیم کردانیه آغاز ایدیه سگاه قرار ایدیه وجه حسین
 اولدرکیم فرج غاز کستره تمام دنه قرار ایدیه کندزه فرج غاز
 اولدرکیم چارگاه کستره دونه عشاق قرار ایدیه روی عراق
 اولدرکیم عراق آغاز ایدیه سگاه قرار ایدیه مستعار اولدرکیم
 سگاه آغاز ایدیه عراق قرار ایدیه نهفت اولدرکیم مختار آغاز
 آغاز ایدیه انه حجاز قرار ایدیه سیهر اولدرکیم مختار آغاز ایدیه
 انه بزرگ اوئنه قرار ایدیه حسین عجم اولدرکیم حسین اوئنه
 مختار آغاز ایدیه دوگاه یه سگاه قرار ایدیه غزال اولدرکیم
 حسین آغاز ایدیه سگاه دن مایه قرار ایدیه نهفت

اول اون ايکي مقام ديد کمرند را اول راست ايکي علق
 اوچيني اصفهان دره نجي کوجک بشين ~~ترک~~ ~~التي~~ ~~بزرگ~~
 يد نجي حسيني سکر نجي حجاز طغوز نجي رهاوي او نجي بوسلک
 اون بر نجي نوا اون ايکي عشاق اندن کلدک اواقيه اول
 کداشت ايکي نودوز اوچيني سلک دره نجي شهناز
 ينشيني مانيه التنجي کردانيه يد نجي حصار اندن کلدک
 شعبيه اول يك کاه ايکي دوکاه اوچيني سکاه دره نجي
 چارکاه * کلدک امدی اکرهيت وحکت وطب نجوم
 تعلق اولسیدی اون ايکي برجه يدي يلدن چهار عنصر
 کچمور وورت ساعت ترکیب تمیلردی تعلق اولدغچون
 اندلر اون ايکي مقام اون ايکي برجه يدي آوازه يدي يلدن
 قرق دورت ساعت عناصر سکر ترکیب کچنک کنزک
 کومچ دورت ساعت ترکیب اندلر ترکیبات
 بسته نکار اولدر کم چارکاه کستره سکاه یزنده نرم راست
 قرار اید تبریزی اولدر کوم تبریزی حسین یزنده حجاز اغاز
 ایدانه نرم قرار اید پنجکاه اولدر کم ~~اصفهان~~ اغاز اید
 جسيه يوزنن نرم راست قرار اید اصفهانک اولدر کم

بو تصنیف حوجه عبد القادر کدر
 علم مقاماتی بلدرره اول استاد لکیم بو علی بنیاده
 امثلر علم هیئات و علم حکمت و علم طب و علم نجوم و
 استخراج قیاسلر اون ایکی برجه بدی یلده چار عنبر
 کچنک و کدرک یکر می درت ساعتیه ترکیب امثلر
 تنکم آدمک اصلی دورت دهنه در بو مقاماتک دخی
 اصلی دورت دروهم بو کتابک اسم ادوار در هر کسکم
 اومغنی و ایتمکی بلدی لیکن بو علم مقاماتک اصلن بلدی
 بو کتاب بو علمک اصلن و فرعن بلدر را سمیله هم بق
 علم هوای علم در عمل کر کدر . روایت در حوجه عبد القادر
 حوجه نصر الدین دنکه صحبت ایدر کن او استاد لرندنکم
 اون ایکی مقام در بدی آوازه در دوردی شعبه در
 باقی قلاقی ترکیبدر هر بر او استاد کلدی قوتی یتد کچه
 ایکی مقام ایکی آوازه یه ایکی شعبه یه بر مقام
 یه بر آوازه یه بر شعبه جمع ایدی آکا بر آد ویردیکه
 ترکیب اولدر شولکم اصلدر اون ایکی مقام بدی
 آوازه دورت شعبه در باقی قلاقی ترکیب ایدر کلدی

ÖZGEÇMİŞ

Demet Tekin

13 Temmuz 1976 Yılında Üsküdar'da doğdu. Orta ve Lise öğrenimini Üsküdar Cumhuriyet Lisesi'nde tamamladı. Lise öğrenimi sırasında Emin Ongan Üsküdar Musiki Cemiyeti'ne girerek bir sene arayla iki yıl kadar devam etti. 1993 Yılında İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuarı Temel Bilimler Bölümüne girdi. Okulda sırasıyla Ahmet Cennetoğlu, Taner Sayacioğlu ve Nevzat Sümer'den kanun dersleri aldı. Prof. Dr. Selahattin İÇLİ danışmanlığındaki Bitirme Ödevinin konusu; "Prof. Dr. Nevzat ATLIĞ ve T.C. Kültür Bakanlığı İstanbul Devlet Klasik Türk Müziği Korosu için Yazılanlar" idi. Mezun olduğu yıl Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki Ümraniye Ahmet Yavuz İlköğretim Okulu'nda Müzik Öğretmenliğine başladı. Aynı yıl TRT İstanbul Radyosu Türk Sanat Müziği akitli ses sanatçılığını kazandı üç yıl kadar devam etti. 17 Mayıs 2000 Tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı " Güzel Konuşma (Diksiyon) " kursunu başarıyla bitirme belgesini aldı. Öğretmenliğinin birinci yılını doldururken İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel Bilimler Ana Bilim Dalı Türk Sanat Müziği Yüksek Lisans Programını kazandı. Bir yıl süre ile hazırlığı okudu. Bir sonraki yıl Yüksek Lisans derslerini tamamlayarak 2002 yılında tekrar Milli Eğitim Bakanlığına müracaat ederek öğretmenliğe geri dönüş yaptı. 20 Ocak 2002 tarihinde evlendi. Halen M.E.B Ümraniye 75. Yıl Cumhuriyet Ticaret Meslek Lisesi'nde Müzik Öğretmenliği yapmaktadır.

CURRICULUM VITAE

Demet Tekin

She was born in Üsküdar on 13th July, 1976. She accomplished her secondary and high school education in the Üsküdar Cumhuriyet Highschool. During the high school education, she entered and continued to the Üsküdar Emin Ongan Music Society for a total of two years with discontinuing one year. In 1993, she was admitted to the Division of Basic Sciences, the State Conservatory, Istanbul Technical University (ITU). She has taken ‘kanun’ (a traditional musical instrument with seventy-two strings) lessons from Ahmet Cennetoğlu, Taner Sayacıoğlu and Nevzat Sümer, respectively throughout her training course. With the consultation of Prof. Dr. Selahattin İÇLİ, she prepared a Graduation Study with the title “Articles on Prof. Dr. Nevzat ATLIĞ and İstanbul State Classical Turkish Music Chorus, the Ministry of Culture, Republic of Turkey”. At the year of graduation, she started to work as a Music teacher in the Ümraniye Ahmet Yavuz Primary School, the Ministry of National Education. At the same year, she deserved to be a contracted Turkish Art Music singer, and has worked in the TRT Istanbul Radio for about three years. On 17th May 2000 she successfully completed and got the certificate of the “Fine Speech” (Diction) course organized by the Ministry of National Education. When finishing the first year at work as a teacher, she won the Turkish Art Music Postgraduation Course, Division of Basic Sciences, Institute of Social Sciences, ITU. To be able to continue to the preparatory course of English, she resigned from the position of teaching as soon as she completed the period of traineeship. She has studied at and passed the preparatory course successfully. In the following year, she accomplished the Postgraduation Course, and applied to the Ministry of National Education again and returned to her old profession in 2002. She got married on 20th January, 2002. She still works as a Music Teacher in the M.E.B. Ümraniye 75. Yıl Cumhuriyet Ticaret Meslek Highschool.